

**Ҳ. Нуриддинов, Қ.Искандаров,
Қ. Расулиён, Р. Абдуллоев,
Н. Назаров**

ТАЪРИХИ УМУМӢ

**Китоби дарсӣ барои синфи 10-уми
муассисаҳои таҳсилоти умумӣ**

Нашри чорум

**Вазорати маориф ва илми
Ҷумҳурии Тоҷикистон
тасдиқ кардааст**

**ДУШАНБЕ
МАОРИФ
2022**

УДК 93/94 (075) + 371.671+373

ББК 63.3 Я72 +74,266.3

Н -91

Н-91. Нуриддинов Ҳ., Искандаров Қ., Расулиён Қ., Абдуллоев Р., Назаров Н. **Таърихи умумӣ.** Китоби дарсӣ барои синфи 10-уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. – Душанбе, Маориф, 2022. – 176 саҳ.

Хонандаи азиз!

Китоб манбаи донишу маърифат аст. Аз он баҳравар шавед ва онро эҳтиёт намоед. Кӯшиш кунед, ки ин китоб соли таҳсили оянда ҳам ҳамин гуна тозаву озода дастраси додару хоҳаронатон гардад ва ба онҳо низ хизмат кунад.

Ҷадвали истифодаи китоб

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли таҳсил	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				аввали сол	охири сол
1					
2					
3					
4					
5					

ISBN 978-99985-64-70-1

Моликияти давлат

© МАОРИФ, 2022

САРСУХАН

Чанги дувуми чаҳон ба охир расид. Дар шикаст додани фашизм ва чангҷӯён халку миллатҳои тараққиҳои дунё, бахусус Иттиҳоди Шӯравӣ саҳми бузург гузоштанд. Халқҳои чаҳон умед доштанд, ки онҳо ба зиндагии осоиштаву сулҳомез хоҳанд расид. Аммо инсоният бо мушкилоти нав мувоҷеҳ гардид. Меҳвари онҳоро муҳолифатҳои сиёсӣ идеологии байни Иттиҳоди Шӯравӣ ва Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ташкил меоданд, ки баъд аз чанг ба кишварҳои абаркудрати чаҳон табдил ёфта, амалан сиёсати чаҳониро муайян мекарданд.

Пайдоиши чаҳони дукутба, ташкили паймонҳои низомии сиёсӣ ба ҳам муқобил, тақсими чаҳон ва кишварҳои алоҳида ба доираи нуфузи абаркудратҳо, мусобиқаи таслихотӣ, ихтирои навҳои нави силоҳи қатли ом ва ғайра натиҷаи ҳамин падидаҳо буданд.

Нимаи дувуми асри XX ва ибтидои асри XXI марҳалаи инқилоби илмию техникӣ буд. Кашфиёти бузурги илмию техникӣ ба тамоми соҳаҳои ҳаёти инсонӣ таъсири бузург расониданд. Воситаҳои робитаи байни одамон, халқҳо ва давлатҳо ба дараҷаи сифатан нави тараққиёти худ расид. Ин ба рушду тараққиёти воситаҳои нақлиёт, махсусан нақлиёти ҳавоӣ, ба вучуд омадани шабакаи электроники ахбори умум (радио, телевизион), телефоникунии оммавӣ, пайдоиши шабакаи чаҳонии компютери (интернет) ва ғайра вобаста буд.

Ин марҳала давраи пурзӯршавии раванди чаҳонишавӣ (глобализатсия) буд. Ду омили муҳим – таъсири Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ва аз байн рафтани низомии мустамликадорӣ ба ин раванд мусоидат намуданд. Тараққиёти асри XX дар қатори дастовардҳои бузурги илмӣ-техникӣ, ки ба нафъи инсон буданд, ҳамзамон, зухуроти манфӣ ба бор овард. Масъалаҳои ифлосшавии муҳити зист, афзоиши «нуқтаҳои доғ» дар минтақаҳои гуногун, ки дар натиҷаи он муносибатҳои миллӣ ва иҷтимоӣ тезтунд гардиданд, то имрӯз ба ҳаёти инсон таҳдид мекунанд.

Китобе, ки ҳоло дар даст доред, аз китобҳои пешина фарқ мекунад. Сохтори китоб тавре аст, ки хонандаро барои аз худ кардани матн бозмедорад. Ҳар як санад, расм ё дигар маводи иловагӣ савол ва супориш дорад. Ин амал барои боло бурдани сатҳи фикрронии мустақилонаи хонандагон равона гаштааст. Дар ибтидои ҳар як мавзӯ саволҳо гузошта шудаанд, ки тавачҷуҳи хонандаро ба масъалаҳои асосии мавзӯ ҷалб мекунанд. Шарҳи мафҳум ва истилоҳот дар матн бо ҳарфҳои сиёҳи ғафстар ҷудо карда шудаанд.

Донишҳои таърихӣ бояд роҳи равиши ҳалли мушкилоти асри XXI-ро нишон диҳанд ё ақаллан, асоси дарки онҳоро фароҳам оранд.

БОБИ I

МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

§1. ТАҚСИМОТИ БАЪДИҶАНГИИ АВРУПО ВА ОҶОЗИ «ҶАНГИ САРД»

1. Рӯҳияи мардуми ҷаҳон баъди ҷанг чӣ гуна буд?
2. Чаро интизориҳои мардум барабас рафт?
3. Сабабҳои оғози «ҷанги сард» дар ҷист? Нишонаҳои он кадомҳоянд?

*У. Черчилл, Г. Трумэн ва И. В. Сталин дар конфронси
Потсдам (соли 1945)*

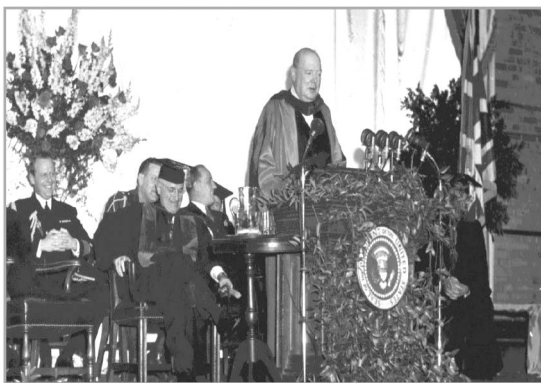
Барои миллионҳо одамони рӯйи замин хатми ҷанг хушбахтии бузурге буд, ки тафсираш душвор аст. Он вақт тасаввур мешуд, ки тамоми офатҳои бад ниҳоят пушти сар шуданд, дар пеш фақат хубист. Хурсандӣ ҳадду қанор надошт.

Шояд Аврупо дар таърихи худ мисли моҳи майи соли 1945 ҳеч гоҳ ин қадар якпорча набуд. Ин ягонагиро ҳар касе, ки аз соҳилҳои Волга то уқёнуси Атлантик мерафт, мушоҳида мекард. Ҷоғираи ҷанг ва қурбониҳо ҳамаро муттаҳид намуда буд.

Аммо баъд аз ҷашни Ғалаба рӯзҳои муқаррарӣ сар шуданд. Дар онҳо барои хушбахтӣ ва тантана ҷой камтар буд. «Айёми душвор» ҳеҷ намунаи тамом шавад...

Дар давоми ҷанг ба муқобили Олмони фашистӣ, ҳукумати Шӯравӣ натавонист нобоварино нисбат ба иттифоқчиёни «буржуазии» худ баргараф наояд. Онҳо ҳам, дар навбати худ, ба Иттиҳоди Шӯравӣ эътиқод надоштанд. Мавқеъгирии иттифоқчиёни собиқ оид ба сохтори ҷаҳони баъдичангӣ фарқ дошт. Ҳамин фарқ нобоварӣ ва бадгумониро зиёд мекард. Нахустин зиддият дар масъалаи Лаҳистон (Полша) ба вуҷуд омад. Маскав ҳукумати мекост, ки дар зерин таъсири Шӯравӣ бошад, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико (ИМА) баръакс, хоҳони ташкили давлати намунаи Ғарб буд.

Дар муддати чанд моҳи охири Ҷанги дуҷуми ҷаҳон кӯшунҳои Шӯравӣ қариб ҳамаи мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ ва Марказиро озод карданд. Нуфузи Шӯравӣ ва хизмҳои коммунистӣ дар ин кишварҳо зиёд мешуд. Ҳамзамон, муносибатҳои ИМА ва Иттиҳоди Шӯравӣ тиратар мегашт, ки ниҳоят ба оғози «ҷанги сард» овард.

*Нутқи У. Черчилл дар Фултон.
(5 март соли 1946)*

«Ҷанги сард» аз изҳороти расмӣ ходими давлати оғоз шуд. Дар Фултон аввал Черчилл шуруъ кард, баъд дигарон давом доданд.

«Ҷанги сард» – солҳои 1946 - 1991, давраи муқовимати шадид дар муносибатҳои байналмилалӣ, ки аз рақобати тезтунди давлатҳои абарқудрати дорои силоҳи ҳастаӣ (Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА) ва иттифоқчиёнашон бармеояд. Ин рақобат боиси мусаллаҳшавии бошитоҷ, мусобиқаи тарафайн дар соҳаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва идеологӣ гашт.

Аз хотироти шоир Е.А. Евтушенко

Давраи беҳтарини муносиботи мо (бо иттифоқчиён) хеле зуд ба охир расид. Қоргардон Михаил Калатозов ба ман як қиссаи гамангезеро нақл кард. Якбора баъд аз ҷанг вай ҳамчун намояндаи кинои Шӯравӣ дар Ҳолливуд қор мекард. Ӯ ба қароре омад, ки концерти радиои дучонибаи ҳунармандони Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА-ро таъкил кунад. Дар як рӯз ва дар як соат беҳтарин мусиқачиён ва ҳунармандони амрикоиро шӯравӣ мебоист концерти мустақим меоданд. Аз Амрико ба Русия ва аз Русия ба Амрико ...

Аммо пеш аз саршавии концерт ба студияи радио қорманди сафорат, ки мисли бӯр сафед шуда буд, омад ва бо дастҳои ларзон телеграммаи аз Маскав расидаро бо суханони «Маскав қабул намекунад» дароз кард.

Ин дастури Сталин буд. «Ҷанги сард» сар шуда буд. Калатозови ҳайрону маъюсгашта ҷуръат пайдо накард, ки дар бораи ин телеграмма ба шишироқчиёни концерт хабар диҳад. Концерт баргузор гардид, вале ин концерт барои фазои ҳолӣ буд.

Е.А.Евтушенко. Хорошая политика выше политики. “Пропасть в два прыжка?”. Харьков, 1990 – С.27.

Ба назари шумо бо кадом сабаб Сталин дастури манъи концерто дода буд?

У.Черчилл аз зери «тардаи оҳанин» нигоҳ мекунад.

Карикатураи гарбӣ (с.1946)

1. “Пардаи оҳанин” чиро чудо кардааст? Дар расм кадом ша-роити баъдиҷангии Аврупо тасвир ёфтааст?

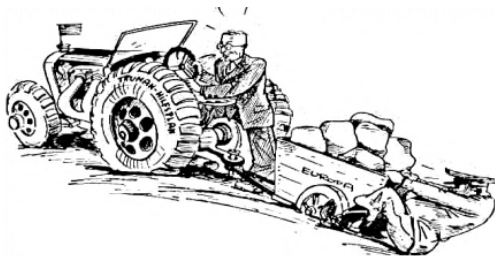
Сиёсати Ҳукумати Амрико нисбат ба Аврупо қариб ду сол ноустувор боқӣ монд. Танҳо баҳори соли 1947 Амрико мавқеи худро пурра муайян кард ва кӯшиш намуд, ки ба густариши нуфузи Итиҳоди Шӯравӣ роҳ надихад. Муваффақияти шӯришчиёни коммунист дар Юнон ва фишори дипломатии Шӯравӣ ба Туркия барои президент Г. Трумэн баҳона фароҳам сохтанд. Ӯ барномаи нави сиёсати хориҷии худро эълон кард. Ин барнома дар таърих бо номи «доктринаи Трумэн» маълум аст.

Ҳамин тавр, ИМА аз хатари эҳтимолии бартари Шӯравӣ дар ҷаҳон метарсид. Барои пешгирии нуфузи Шӯравӣ лозим буд, ки мамлакатҳои Аврупои Ғарбӣ муттаҳид шаванд. Қадами аввал барои иттиҳоди мамлакатҳои Ғарб дар нутқи котиби давлатии ИМА Чорч Маршал ба мушоҳида расид. Маршал омодагии ИМА-ро барои расонидани ёрии иқтисодӣ ба мамлакатҳои Аврупо эълон кард.

Ҳукумати Амрико ба тамоми мамлакатҳои Аврупо, ки аз ҷанг зарар дида буданд, ёрӣ пешниҳод намуд. Кумаки амрикоӣ мебоист ҳамчун фишанги барқарорсозии иқтисоди бозорӣ дар Аврупо хизмат менамуд. Дар айни ҳол он ба паст кардани шиддати масоили иҷтимоӣ, сушт намудани мавқеи хизбҳои коммунистӣ ва Итиҳоди Шӯравӣ дар ин мамлакатҳо равона шуда буд. Ҳукумати Шӯравӣ доир ба гирифтани ёрӣ мавқеи устувор надошт. Вай дар сурати аз ҷониби ИМА назорат накардани кумақҳо эҳтимолан ба гирифтани онҳо ризоят меод.

Сталин ва атрофиёнаш ба нақшаи Маршал назари манфӣ доштанд. Онҳо фикр мекарданд, ки бо ин роҳ Амрико мамлакатҳои Аврупо тобеи худ месозад.

Президент Трумэн доктринаи сиёсати хориҷии ИМА-ро, ки бо номи ӯ гузошта шудааст ва нақшаи Маршалро «ду пӯчоки як чормағз» номидааст. Дар таърих марҳалаи нав оғоз гардид. Аврупо ва тамоми ҷаҳон батадрич ба «ҷанги сард» дохил мешуданд.

«Трактори амрикоӣ» Аврупоро аз пушти худ кашидан мецоҳад.

1. Чаро муаллиф як нафарро бо дастони холӣ тасвир кардааст, ки мецоҳад аробаро ба қафо кашад? Ин чо чӣ рамзро мебинед?
2. Ба назари шумо муаллифи ин карикатура аз кадом кишвар аст?

Аз нутқи У.Черчилл дар коллечи Вестминстери шаҳри Фултон (Миссури), 5-уми марти соли 1946

*Соя ба он майдонҳо афтадааст, ки чанде пеш бо галабаи итти-
фоқчиён равшан шуда буданд. Ҳеч кас намедонад, ки Русияи Шӯравӣ
ва ташиклоти коммунистии байналхалқии он дар ояндаи наздик чӣ ме-
цоҳанд бикунанд. Сарҳади нақшаҳои забткориши онҳо, агар чунин сарҳа-
де вуҷуд дошта бошад, дар кучост?...*

*Аз Штетин дар баҳри Балтик то Триест дар баҳри Адриатик,
қад-қади қитъа “пардаи оҳанин” кашада шудааст. Дар пушти ин пар-
да тамоми пойтахтҳои давлатҳои куҳнаи Аврупои Марказӣ ва Шарқӣ
истодаанд...*

*Ман бовар надорам, ки Русияи Шӯравӣ ҷанг мецоҳад. Вале он чизе,
ки онҳо мецоҳанд ин «фоида» аз ҷанг ва густариши номаҳдуди ҳокимият
аст. Ин доктринаи (таълимоти) онҳо мебошад... Аз ин сабаб таълимо-
ти (доктринаи) куҳнаи мувозинати қувва дигар кор намеояд. Мо наме-
тавонем ба бартариши ночизи қувваҳои худ умед бандем ва бо ин барои
озмоиши қувва васваса ба вуҷуд оварем.*

Аз китоби “Хрестоматия по новейшей истории”. 1945 – 1961, - М., 1961.

Т.3.Ҷ.1.

1. У. Черчилл зери мафҳуми «пардаи оҳанин» чиро дар назар дошт?
2. Ба назари шумо, байни кадом давлатҳо «пардаи оҳанин» кашада шуда буд?

3. У. Черчил барои сиёсати мамлакатҳои Ғарб кадом мақсадҳоро муайян кард?

1. Ба назари шумо, дар кадом ҳолат ИМА ва Иттиҳоди Шӯравӣ метавонистанд баъди ҷанг низ ҳамчун иттифоқчӣ боқӣ монанд? Оё ин мумкин буд?

2. «Ҷанги сард» ба мардуми одӣ чӣ гуна таъсир расонд?

3. Назари роҳбарони ИЧШС ва ИМА-ро оид ба «ҷанги сард» таҳлил кунед. Ба фикри кадоми онҳо шумо бештар розиед?

§2. СОЗМОНИ МИЛАЛИ МУТТАҲИД ВА НАҚШИ ОН ДАР СОЛҶОИ БАЪДИҶАНҒӢ

1. Зарурати ташикли СММ аз чӣ иборат буд?
2. Самтҳои асосии фаъолияти СММ кадомҳоянд?
3. СММ дар таъмини сулҳу амнияти ҷаҳон дар солҳои баъдиҷангӣ чӣ нақш бозидааст?

Нишони расми СММ

Ороиши он чиро ифода мекунад?

Бинои СММ

Ин бино дар кадом мамлакат воқеъ аст ва барои чӣ?

Таъсиси СММ. Ҳанӯз дар солҳои Ҷанги дуҷуми ҷаҳон зарурати таъсиси созмони бонуфузи байналмилалӣ ба вуҷуд омада буд. Он барои пешгирии низои байни миллатҳо ва ба роҳ мондани ҳамкорӣ миёни давлатҳо мебоист хидмат менамуд.

Мақомоти асосии СММ. Маҷмаи умумиро баъзан парламони ҷаҳонӣ меноманд ва он як рӯки асосии машваратӣ мебошад. Ҳамаи кишварҳои узв дар он намояндагӣ дошта, ҳар кадом ҳуқуқи як овоз дорад.

Маҷмаи умумӣ дар СММ мақоми марказӣ дошта, аз дигар сохторҳо гузориш мегирад, узвҳои навро қабул карда, дабири кулли СММ-ро интихоб мекунад.

Мақоми муҳим ва доимоамалкунандаи СММ Шӯрои Амният буда, ба зиммаи он масъулияти асосии пойдор намудани сулҳу амнияти байналмилалӣ воғузор шудааст.

Шӯрои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ таҳти салоҳияти Маҷмаи умумӣ қарор карда, қарорҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии СММ ва созмонҳои дастгоҳҳои махсуси онро ҳамоҳанг мекунад.

Шӯрои васоят (пуштибонӣ) барои таъмини масъулияти ҳуқуқматҳо ҷиҳати идоракунии сарзаминҳои таҳти пуштибонӣ қарор ёфта таъсис дода шуда буд. Онҳо барои ба даст даровардани истиқлоли ин сарзаминҳо мусоидат менамунанд.

Суди байналмилалӣ яке аз мақомоти асосии СММ мебошад ва ба СММ ва ниҳодҳои он маслиҳат медиҳад. Вай аз тарафи Маҷмаи умумӣ ва Шӯрои Амният интихоб мешавад.

Котибот аз Муншии умумии СММ ва намояндагони байналмилалӣ иборат буда, фаъолияти доимӣ дорад.

Аз Оинномаи Созмони Милали Муттаҳид

Созмони Милали Муттаҳид дорои чунин ҳадафҳост:

Конфронси Сан-Франсиско. Маҷласи ба имзо расидани Оинномаи СММ (26. VI. 1945)

1. Нигоҳ доштани сулҳу байналмилалӣ, амният ва бо ин мақсад қабул намудани қарорҳои самараноки дастаҷамъӣ барои пешгирии намудани ҳамаҷи аз байн бурдани сулҳ, нест кардани амалҳои таҷовузкарона ва дигар вайронкориҳо...

2. Таҳкими муносибатҳои дӯстонаи байни миллатҳо дар асоси эҳтимоии усулҳои баробарҳуқуқӣ ва худмуайянкунии халқҳо, инчунин, пеш-

ниҳоди дигар чораҳои зарурӣ барои мустаҳкам намудани сулҳ дар саросари ҷаҳон.

3. Амалӣ сохтани ҳамкории байналхалқӣ дар ҳалли проблемаҳои байналмилалӣ иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва гуманитарӣ ва ҳавасманд гардонидану боло бурдани сатҳи эҳтиром ба ҳуқуқи инсон ва озодиҳои асосӣ барои ҳама, новобаста ба наҷод, забон, мазҳаб ва ғайра.

4. Маркази ҳамоҳангсозии фаъолияти миллатҳо баҳри ба даст овардани ин ҳадафҳои умумӣ.

Дар роҳи пасдорӣ сулҳу амният. СММ дар асоси нишондодҳои оинномаи хеш фаъолият намуда, дар нигоҳдории сулҳ ва амнияти ҷаҳон саҳми муносиб мегузорад. Бо талоши ин ташкилот қарорҳои муҳим дар бораи ба маҳкама супоридан ва ҷазо додани ҷинояткорони ҳарбӣ (1946), дар бораи тадбирҳои зидди тарғиботи ҷанги нав (1947), тадбирҳо оид ба барқарор ва мустаҳкам намудани муносибатҳои неки ҳамсоҳии байни давлатҳо (1957 ва 1968), ярокпартоии умумӣ ва пурра (1959) қабул гардиданд.

Аз дастовардҳои оштаносии СММ қатъи ҷанг дар Фаластин (1947), ҳалли қазияи Кашмир дар Ҳинд (1948), ҳалли муноқишаҳо дар Индонезия (1962) ва Кипр (1964), ҳамчунин, таъмини оташбас дар Шарқи Наздик (1956, 1967) ва ғайраро метавон мисол овард.

Созмони Милалӣ Муттаҳид дар баробари ҷустуҷӯи роҳҳои таъмини сулҳ, ҳимояи ҳуқуқи инсонро низ яке аз мақсадҳои асосии худ мешуморад.

Маҷмаи умумии СММ 10-уми декабри соли 1948 Эъломиаи ҳуқуқи башарро иборат аз 30 модда қабул кард, ки он яке аз муҳимтарин санадҳои байналмилалӣ ба шумор меравад.

Аз Эъломияи ҳуқуқи башар

Моддаи 1. Тамоми одамон озод ба дунё меоянд ва аз лиҳози манзалату ҳуқуқ ба ҳам баробаранд...

Моддаи 2. Ҳар як инсон метавонад бидуни тафовуте, маҳсусан аз рӯи наҷод, ранги пӯст, забон, мазҳаб, ақидаи сиёсӣ ё ягон ақидаи дигар, ҳамчунин, баромади миллию иҷтимоӣ, сарват, тоифа ва ё мавқеияти дигар аз тамоми ҳуқуқи озодиҳо, ки дар Эъломия зикр шудааст, баҳраманд гардад.

Моддаи 3. Ҳар як инсон ба ҳаёт, озодӣ ва дахлнопазирии шахсӣ ҳақ дорад...

Моддаи 7. Ҳама дар назди қонун баробаранд ва ҳақ доранд, бидуни тафовуте аз ҷимояи қонун бархӯрдор бошанд...

Моддаи 26. 1. Ҳар кас ҳуқуқи таҳсил дорад. Ақаллан таҳсили ибтидоӣ ва умумӣ бояд bepул бошад. Таҳсили ибтидоӣ бояд ҳатмӣ бошад. Таълими касб бояд дастраси ҳамагон бошад. Маълумоти олии бояд мувофиқи қобилияти ҳар кас ба ҳама як хел дастрас бошад.

2. Мақсади таълим бояд рушди ҳамаҷонибаи шахсияти инсон, эҳтироми беишари ҳуқуқу озодиҳои инсон бошад. Таълим бояд ба ҳусни тафоҳум, бурдборию дӯстии тамоми миллатҳо, гурӯҳҳои наҷодӣ ё мазҳабӣ ... мусоидат намояд.

3. Падару модарон дар бобати интихоби навъи таълими фарзандони хурдсол ҳаққи аввалия доранд.

ЮНЕСКО

Муассисаи махсуси СММ доир ба маориф, илм ва фарҳанг – ЮНЕСКО (UNESCO - United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization) соли 1946 ташкил шудааст. Мақсади он инкишофи ҳамкориҳои байни давлатҳо дар соҳаҳои маориф, илм ва фарҳанг аст. Қароргоҳи ЮНЕСКО дар шаҳри Париж воқеъ аст.

ЮНЕСКО доир ба масъалаҳои гуногун конгрессҳои байналмилалӣ доир менамояд ва ба инкишофи илм, фарҳанг ва маориф мусоидат мекунад. Дар бисёр мамлакатҳои ҷаҳон таҳти васояти ЮНЕСКО марказ ва нажӯҳишигоҳҳои илмӣ ташкил ёфта, фаъолият менамоянд. Бо дастгирии ин ташкилот шумораи зиёди лоиҳаҳои байналмилалӣ доир ба илм, санъат ва адабиёт татбиқ гардиданд.

1. Тафовути Созмони Милали Муттаҳид аз Лигаи Миллатҳо дар чист?

2. Самтҳои фаъолияти Созмони Милали Муттаҳидро доир ба ҳалли баҳсу муноқишаҳо миёни кишварҳо ном баред.

3. Дар бораи фаъолияти кунунии Созмони Милали Муттаҳид чӣ медонед?

4. Оё шубҳаи СММ дар Тоҷикистон вуҷуд дорад? Дар бораи фаъолияти он маълумот диҳед.

§ 3. БУҲРОНИ БЕРЛИН ВА ТАШКИЛИ ПАЙМОНҲОИ НИЗОМИЮ СИЁСӢ

- 1. Тамоюли умумии инкишофи муносибатҳои байналмилалӣ дар даҳсолаҳои аввали баъд аз ҷанг чӣ гуна буд?*
- 2. Бухрон ва низоҳои гуногуни ин давра дар ҷаҳон бо рақобатҳои кишварҳои узви паймонҳои Шарқ ва Ғарб чӣ иртибот доштанд?*
- 3. Паймонҳои низомию сиёсӣ чӣ гуна пайдо шуданд?*

Яке аз муноқишаҳои тезутунд дар Аврупои баъдичангӣ дар масъалаи Олмон ба вучуд омад. Дар солҳои ҷанг байни мамлакатҳои паймони зиддифашистӣ созиши усулӣ ба вучуд омада буд, ки Олмон бояд як давлати сулҳдӯст ва демократӣ шавад. Аммо дар Олмон ва пойтахти он – Берлин қувваҳои мусаллаҳи давлатҳои ғолиб – Иттиҳоди Шӯравӣ, ИМА, Британияи Кабир ва Фаронса ҷойгир гардиданд. Дар ин шароит ҳалли ин масъала душвор гашт. Ҳар ду тараф аз он хавф доштанд, ки захира ва имкониятҳои Олмон дар «ҷанги сард» ба зерӣ назорати тарафи муқобил мегузарад. Ба ин асос дар қаламрави Олмон раванди ташкил намудани ду давлат оғоз гардид. Соли 1948 дар Олмони Ғарбӣ ислоҳоти пулӣ гузаронида шуд. Дар ҷавоб Иттиҳоди Шӯравӣ сарҳади байни Олмони Шарқӣ ва Олмони Ғарбиро баст, то ки пули беқадршуда Олмони Шарқиро пур накунад. Азбаски ислоҳоти пулӣ дар Берлини Ғарбӣ низ гузаронида шуда буд, ин қисмати шаҳр низ ба муҳосира гирифта шуд. Мушкилии таъмини аҳоли бо хӯрокворӣ хавфи гуруснагиرو зиёд намуд.

Роҳбарияти Иттиҳоди Шӯравӣ ният дошт, ки масъаларо аз тариқи музокира ҳал кунад, аммо ИМА музокиротро рад карданд ва барои таъмини Берлини Ғарбӣ бо озуқа «пули ҳавоӣ» ташкил намуданд. Кор ба ҷое расида буд, ки фармондеҳи низоми Амрико мудохилаи бевоситаи мусаллаҳонаро аз мадди назар дур намекард.

Ҳамин тавр, бухрони Берлин ибтидои ба таъхир афтодани масъалаи ташкили Олмони ягона гардид, ки он беш аз чор даҳсола давом кард.

Соли 1949 ду давлати олмонӣ ташкил шуд: Ҷумҳурии Федералии Олмон (ҶФО) ва Ҷумҳурии Демократии Олмон (ҶДО).

ИМА ва муттаҳидинаш нақша доштанд, низоми Шӯравиро ба воситаи мусобиқаи таслиҳотӣ, фишору зӯрӣ заиф намуда, парокандашавии онро тезонанд. Бо ин мақсад моҳи апрели соли 1949 онҳо созмони низомию сиёсиро бо номи Ташкилоти Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) барпо намуданд. Ташкил гардидани НАТО дар роҳи ҳамгирии Аврупо, ташкили Аврупои бидуни сарҳад, қадами аввал буд. Истиқлоли миллӣ мафҳуми куҳнашуда эълон гардид ва ҷойи онро мебоист «атлантизм» мегирифт.

*Мухосираи Берлин дар солҳои
1948-1949*

***Ин чӣ гуна ҳавопаймо аст,
ки мардум онро бо шавқи зиёд
тамошо мекунад?***

ри худ бо мушкилӣ қабул мекарданд. Иттиҳоди Шӯравӣ аз тамоми имконоти идеологию сиёсӣ истифода намуда, Амрикорро ташаббускори сар задани алангаи ҷанг чилва меод ва барномаи иттиҳоди ғоявию сиёсии мамлакатҳои Аврупои Шарқиро таълиф менамуд.

Бо ташкили НАТО ва Шартномаи Варшава дар муносибатҳои байналмилалӣ давраи «ҷанги сард» оғоз гардида, марҳалаи шаклгирии ҷаҳони дукутба ба охир расид.

«Ҷанги сард» на танҳо дар Аврупо, балки дар Осиё ва

Дар ҷавоб Иттиҳоди Шӯравӣ ҷораҳо андешид, ки як иттиҳоди иқтисодӣ ва сиёсӣ низомӣ ба вучуд оварад, вале дар сохтори иҷтимоию иқтисодӣ ва афкори сиёсии давлатҳои иттифокчиӣ ӯ дар Аврупо фарқи зиёд вучуд дошт. Рӯҳияи халқҳои Аврупои Шарқӣ ҳамеша ба Аврупои Ғарбӣ нигаронида шуда буд. Онҳо ҳудро як қисми тамаддуни наслонии Ғарб ҳисоб мекарданд. Бинобар ин, зарурати ташкили Иттиҳоро бо ҳамсояи муқтади-

*Маросими имзои созишнома
дар бораи таъсиси Ташкилоти
Атлантикаи Шимолӣ (НАТО)*

***Аз расм чӣ гуна муайян кардан
мумкин аст, ки намояндагони
чанд давлат ҳузур доранд?***

Шарқи Миёна низ паҳн гардид. Рақобат байни абаркудратҳо боиси тақсимшавии Чин, Корея ва Ветнам гардид, ки солҳои тӯлонӣ ҳамчун маркази низоъ боқӣ монданд. Тақсими Фаластин ба ду давлат ва барпо шудани давлати Исроил дар соли 1947 нуқтаи дигари доғ гардид, ки то имрӯз давом дорад.

Ба мисли Аврупо дар Осиё низ бо роҳбарии Амрико паймонҳои низомии сиёсӣ ба мисли СЕАТО (SEATO – South East Asia Treaty Organization) – «Созмони паймони Осиёи Ҷанубу Шарқӣ» ба вуҷуд омаданд. Аз соли 1953, баъди ивазшавии роҳбарони давлати Шӯравӣ ва ИМА, давраи дигаргуниҳои ҷиддӣ дар муносибатҳои байналмилалӣ ба мушоҳида мерасад. Дар ҳамин давра ба давлатҳои бузург муяссар гардид, ки гиреҳи баъзе рақобатҳои дарозмуддатро кушоянд. Оташбас дар Корея, имзои созишнома доир ба Ҷиндучин (соли 1954), ҳалли масъалаи Австрия ва баровардани кӯшунҳои Шӯравӣ ва ИМА аз он, мулоқоти роҳбарони Англия, ИМА, Иттиҳоди Шӯравӣ ва Фаронса дар Женева, барқарорӣ муносибатҳои дипломатӣ миёни Иттиҳоди Шӯравӣ ва Олмони Ғарбӣ (соли 1955) нишонаи ин дигаргуниҳо ва беҳбудӣ дар муносибатҳои байналхалқӣ буданд.

Харитаи НАТО ва Шартномаи Варшава

Аз Шартномаи Атлантикаи Шимолӣ (4-уми апрели с. 1949)

Тарафҳо бо имзои шартномаи мазкур эътимоди худро бо мақсад ва усули Оинномаи Созмони Милали Муттаҳид ва хоҳиши бо тамоми халқҳо ва ҳукуматҳо дар фазои сулҳомез зиндагӣ карданиро эълон медоранд.

Тарафҳо мувофиқанд, ки ҳамлаи мусаллаҳона ба муқобили як ва ё чанде аз ҷонибҳо дар Аврупо ё Амрикои Шимолӣ ҳамчун ҳамла ба муқобили ҳама доништа шавад. Бинобар ин, онҳо ба мувофиқа расиданд, ки агар чунин ҳамлаи мусаллаҳона ба амал ояд, ҳар яки онҳо ба тараф ва ё тарафҳое, ки дучори ҳамла шудаанд, ёрӣ мерасонанд ..., аз ҷумла, бо истифодаи қувваҳои мусаллаҳ, то ки амниятро дар минтақаи қисмати шимолӣи уқёнуси Атлантик барқарор намоянд.

1. Муносибати худро нисбати изҳороти иштирокчиёни НАТО дар бораи хосияти мудофиавӣ доштани Шартнома муайян кунед.

2. Оқибатҳои таъсиси НАТО чӣ гуна буданд? Онҳоро бо мисолҳои мушаххас нишон диҳед.

Аз Шартнома дар бораи дӯстӣ, ҳамкорӣ ва ёриш байниҳамдигарӣ (Варшава, 14-уми майи соли 1955)

Тарафҳои аҳдкунанда:

Муҷаддадан савъю кӯишиши худро барои сохтмони низоми амнияти дастачамбӣ, дар асоси усули иштироқи тамоми давлатҳои аврупоӣ, сарфи назар аз сохти иҷтимоӣ ва давлатиашон эълон медоранд. Ин имкон медиҳад, ки ҷидду ҷаҳди онҳо ба нафъи таъмини сулҳ дар Аврупои муттаҳид равона карда шавад; Бо назардошти вазъи бавучудода дар Аврупо... ба хоҳири таҳкими дӯстӣ, густариши ҳамкорӣ ва ёриш байниҳамдигарӣ ва инчунин мутобиқи усули мудохила накардан ба қорҳои дохилии онҳо ба қароре омаданд, ки Шартномаи дӯстӣ, ҳамкорӣ ва ёриш байниҳамдигарии мазкурро имзо намоянд ...

Дар сурати сар задани ҳамлаи мусаллаҳона дар Аврупо бар зидди як ё чанде аз давлатҳои аъзои Шартнома аз тарафи кадом давлат ва ё гурӯҳи давлатҳо, ҳар як аз давлатҳои аъзои шартнома... ба давлат ва ё давлатҳое, ки дучори ҳамла шудаанд, ёриш таъҷилӣ мерасонад..., аз ҷумла, бо истифодаи қувваҳои мусаллаҳ.

Оё дар мундариҷаи матни Шартнома хатареро барои давлатҳои Аврупо мебинед?

- 1. Сабаби асосии муҳосираи Берлин аз чӣ иборат буд? Оё ин воқеа метавонист дар ҷанг миёни иттифоқчиёни собиқ сулҳ биеварад?*
- 2. Мундариҷаи матнҳои Шартномаи Атлантикаи Шимолӣ ва Шартномаи Варшаваро муқоиса кунед. Умумияти матнҳоро чӣ гуна шарҳ медиҳед?*
- 3. Мафҳумҳои «пардаи оҳанин», «абарқудрат» ва «ҷаҳони дуқутба»-ро шарҳ диҳед.*
- 4. Дар харита давлатҳоро нишон диҳед, ки соли 1949 ба НАТО ва соли 1955 ба Шартномаи Варшава дохил шуда буданд.*
- 5. «Ҷанги сард» дар дигар минтақаҳои ҷаҳон чӣ тавр зуҳур ёфта буд?*

§4. ТЕЗУТУНДШАВИИ ВАЗЪИЯТ ДАР ИБТИДОИ СОЛҲОИ 60-УМ: БУХРОНИ БЕРЛИН ВА КУБА

- 1. Кадом омилҳо ба бухрони соли 1961-и Берлин сабаб шуданд?*
- 2. Девори Берлин дар муносибати байни Шарқу Ғарб чӣ нақш бозидоаст?*
- 3. Сабабҳои бухрони Куба кадомҳоянд?*

Бухрони Берлин. Дар ибтидои солҳои 60-ум воқеаҳои рӯй доданд, ки умеди ҷомеаи ҷаҳонро дар бораи хотимаи «ҷанги сард» барбод доданд. Дар ин солҳо аз нав масъалаи Берлини Ғарбӣ вазъиятро ноором сохт. Берлини Ғарбӣ, баъди ташкили Ҷумҳурии Федералии Олмон (ҶФО) ва Ҷумҳурии Демократии Олмон (ҶДО), ҳамчун масъалаи баҳснок ва мочароангез боқӣ монда буд. Ҳар як тараф Берлини Ғарбиро «аз худ» медонист. То соли 1961 байни Берлини Ғарбӣ ва Берлини Шарқӣ рафтуомад озод буд: 50 ҳазор нафар сокинони Берлини Шарқӣ дар Берлини Ғарбӣ ва 13 ҳазор нафар сокинони Берлини Ғарбӣ дар Берлини Шарқӣ кор мекарданд. Масъалаи Берлини Ғарбӣ чандин бор тезутунд шуда буд. Ба қавли роҳбарияти Шӯравӣ, дар шароити рафтуомади озод фаъолияти халқкорона аз тарафи Берлини Ғарбӣ ба муқобили ҶДО, Иттиҳоди Шӯравӣ ва дигар мамлакатҳои сотсиалистӣ чандон мушқил набуд, зеро сарҳади ҶДО бо Берлини Ғарбӣ муҳофизат намешуд.

Шаби 12 ба 13-уми августи соли 1961 сарҳадбонони ЧДО ба таври фаврӣ байни ду қисми шаҳр симхор кашиданд. Баъдтар онро ба девори бетони иваз намуданд.

Сохтмони девори Берлин

1. Ба фикри шумо дар сохтмони девор кӣҳо иштирок мекунад?
2. Чаро низомӣён ба назар мерасанд?

Девори Берлин

1. Рассом бо ин тасвир чиро нишон додан мехоҳад?
2. Дар миёни ин ду расм кадом умумиятро мебинед?

Барои чӣ ҷавонон қони худро ба хатар гузошта, ба Берлини Ғарбӣ мегурехтанд? Ақидаи таърихшинос ва сиёсатшиноси белгиягӣ Сокини 18-солаи ЧДО Питер Фишер кӯиши кард ба Берлини Ғарбӣ гурезад...

Сохтани девор дар Фарб амали таҷовузкорона ҳисоб мешуд. Ҳарчанд ин ихтилоф аст, вале вай ба паст шудани шиддати вазъият сабаб шуд... Зеро Иттиҳоди Шӯравӣ... мавҷудияти мақоми Берлини Фарбино эътироф мекунад... Кеннеди гарчанде наметавонист онро эътироф кунад, вале бо ин қарор розӣ буд: пилтаи сӯхтаистода аз бочкаи борут дур карда шуд ва Берлини Фарбӣ аз ҷанголи ЧДО наҷот ёфт.

Аз китоби Берге И.В. “Историческое недоразумение? «Холодная война»” 1917 – 1990. С. 145-146

Чаро дар Фарб сохтани девор амали таҷовузкорона ҳисобида мешуд?

«Девор - ин дӯзах аст, вале аз ҷанг хеле беҳтар аст»
(Ҷон Кеннеди, президенти ИМА дар солҳои 1961 – 1963)

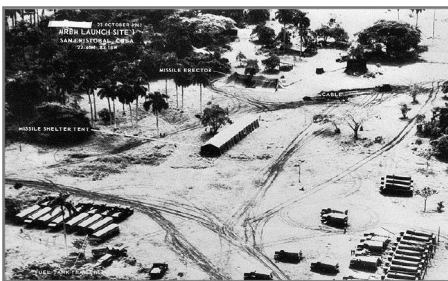
Карикатураи
«Берлин»

1. Ба фикри шумо, муаллифи карикатура ба бинанда чиро мехоҳад нишон диҳад?

2. Кӯшиши кунед фаҳмонед, ки муаллифи он амрикоӣ, шӯравӣ ва ё сокини Берлини Фарбист. Барои чӣ шумо чунин фикр доред?

Воқеаҳои Куба. Соли 1959 дар Куба инкилоб сар зад ва низоми амрикопарастро сарнагун кард. ИМА ба соҳилҳои Куба фуруд овардани 1500 нафар зиддиинқилобчиёни Кубаро дастгирӣ намуда, қасд дошт ҳукумати Фидел. Кастроро сарнагун созанд.

Ҷавобан Фидел Кастро барои ёрӣ ба Иттиҳоди Шӯравӣ муроҷиат кард. Ҳукумати Шӯравӣ ба таври пинҳонӣ 42 ракетаи миёнапарвози кулоҳак (заряд)-и ядроидоштаро дар Куба ҷойгир кунонид. Азбаски Куба ҳамагӣ дар масофаи 90 км аз ИМА ҷойгир буд, қисми зиёди хоки Амрико дар минтақаи нишонраси ракетаҳо қарор гирифт. Президенти ИМА Ч. Кеннеди аз Маскав қатъиян талаб кард, ки ракетахоҷашро берун барорад. Ӯ фармон дод, ки Куба муҳосира ва тамоми киштиҳои Шӯравӣ, ки ба Куба мераванд, тафтиш карда шаванд. 5 киштии Шӯравӣ 24-уми октябри соли 1962 ба минтақаи муҳосира расиданд. Вазъият хеле шиддатнок шуда буд ва метавонист ҳар лаҳза ҷанг сар шавад.

Ракетаҳои Шӯравӣ дар Куба

Расми ҷойгиршавии ракетаҳои таври гирифта шудааст? Оё роҳбарияти Шӯравӣ фикр дошт, ки ҷойгиркунонии ракетаҳои пинҳон боқӣ мемонад?

Аз хотироти мушовири собиқи сафорати Иттиҳоди Шӯравӣ дар ИМА Г. Н. Болиаков

Воқеаҳои рӯзҳои октябри соли 1962 ин аввалин ва хушбахтона, ягона бухрони термоядрӣ дар таърихи мамлақати мо – «лаҳзаи тарс ва тақони шуур» буд. Н. С. Хрушёв, Ҷон Кеннеди, Ф. Кастро ва тамоми инсоният якумин бор худро дар «як заврақ», ки дар маркази гирдоби атомӣ қарор дошт, эҳсос карданд.

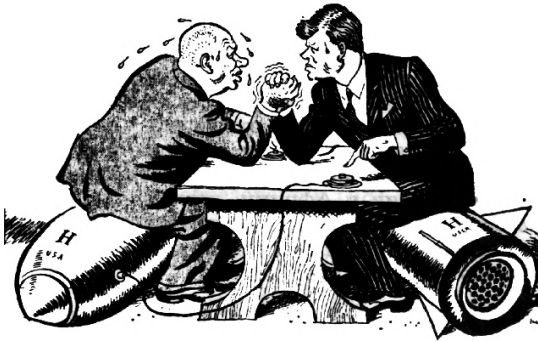
Баъзеҳо фикр доштанд, ки сабабҳои бухрон хислати ҳарбӣ доштанд. Иттиҳоди Шӯравӣ ракетаҳои худро дар Куба ҷойгир кунонида, гӯё кӯшиши дошт, «нобаробариро» дар миқдори қулоҳакҳои атомӣ бо ИМА коҳиши диҳад. Дар он рӯзҳо ба гуфтаи онҳо ин таносуб 17:1 ё 15:1 ба манфиати амрикоӣ буд. Дигарон сабабҳои сиёсӣ пеш меоварданд. Мақсади ИМА барҳам додани Куба ва мақсади Иттиҳоди Шӯравӣ мустақкам кардани мавқеи лагери сотсиалистӣ дар қитъаи Амрико буд. Вале, ба назари ман, бухрони баҳри Кариб, пеш аз ҳама, бухрони эътимоди давлатӣ ва инсонӣ буд. ...

Амрикоӣҳо аввалин бор хатари ҷангро дар остонаи худ ҳис карданд. Ин 13 рӯзи моҳи октябр ИМА ва тамоми ҷаҳонро маҷбур карданд, ки дар бораи амнияти инсоният фикр кунанд.

Хатарноктарин лаҳза шаби 27-28-уми октябр буд. Сухан дар сари он аст, ки субҳи 27-уми октябр ракетаи Шӯравии «замин-ҳаво» ҳавопаймои баландпарвози разведкавии У-2-и амрикоиро, ки сарнишиниаш майор Р. Андерсон буд, зада афтонд. Ин қурбонии аввалу охири муҳосираи Куба аз тарафи ИМА буд. Фармондеҳи қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоии Амрико пешниҳод кард, ки феврал ба Куба зарбаи ҳавоӣ зада шавад. Вазъият то ҳадди охири шиддатнок шуда буд. Президент бо мушкилӣ метавонист ба фишори низомиён тоб оварад. ...

1. Барои чӣ Г. Н. Болиаков бухронро «лаҳзаи тарс ва тақони шуур» номидааст?
2. Шумо доир ба фикрҳои муаллиф чӣ ақида доред?

Дар санаи 26-уми октябр Н.С. Хрущёв ба Ч. Кеннеди нома фиристонд. Дар он ӯ изҳор кард, ки агар Амрико ваъда диҳад, ки даст тачовуз аз Куба мекашад, Шӯравӣ ракетаҳои худро аз Куба мебарорад. 28-уми октябр тарафҳо ба мувофиқа расиданд. ИМА инчунин, ваъда дода буд, ки 15 ракетаи навъи «Юпитер»-ро аз Туркия мебарорад.

“Ман розиям, ҷаноби президент. Мо мехоҷем музокира кунем” - карикатураи ғарбӣ, ки дар замони бухрони Кариб наиш гаишта буд.

1. Ба фикри шумо расом чиро фаҳмондан хостааст?
2. Муаллифи карикатура шӯравист ё аз Ғарб?

1. Бухрони соли 1948-и Берлин аз бухрони соли 1961 чӣ фарқ дошт?
2. Ба назари шумо, сохтмони девори Берлин аз тарафи Иттиҳоди Шӯравӣ ва иттифоқчиёнаш «амали тачовузкорона» буд ва ё «амали мудофиавӣ»?
3. Оё хатари воқеии сар задани ҷанги ҳастаӣ ҳангоми бухрони Куба вучуд дошт?
4. Барои чӣ Н. С. Хрущёв ба зудӣ розӣ шуд, ки ракетаҳоро барорад?
5. Бухрони Куба ба вазъияти байналмилалӣ чӣ гуна таъсир расонид?
6. Чадвали хронологии воқеаҳои муҳим ва бухрони асосии охири солҳои 40 ва ибтидои солҳои 60-умро тартиб диҳед.

§ 5. КОҲИШИ БУҲРОН ВА ПАСТШАВИИ ШИДДАТИ ВАЗЪИЯТИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

1. *Тамояли паст кардани шиддати вазъият аз чӣ оғоз ёфт?*
2. *Натиҷаҳои мушаххаси он дар чист?*
3. *Аҳаммияти амалӣ намудани ин сиёсат дар чӣ буд? Оё ин сиёсат метавонист натиҷаҳои беҳтареро ба бор орад?*

Буҳрони Куба, ки инсониятро зери таҳдиди ҷанги ҳаставӣ қарор дод, ҳамзамон барои беҳбудии тамоми муносибатҳои байналмилалӣ низ нақши калон бозид. Ҳар ду роҳбари давлатҳои абаркудрат – Хрущёв ва Кеннеди, хатари такрори чунин буҳронро дарк намуданд. Онҳо зарурати паст кардани шиддати вазъияти байналмилалӣро бештар эҳсос намуданд.

Маҳз баъди соли 1962 як навъ тамоили дур шудан аз «ҷанги сард» ба вуҷуд омад. Моҳи июни соли 1963 байни Маскав ва Вашингтон (бевосита байни Кремл ва Қасри сафед) робитаи телефонӣ барқарор гардид. Он метавонист, дар ҳама шароит роҳбарони ду давлатро ба якдигар васл кунад. Ин аввалин нишонаи боварӣ ба якдигар буд.

Ҳамон сол дар Маскав байни кишварҳои Ғарб ва Иттиҳоди Шӯравӣ созишнома дар бораи манъи озмоишҳои ҳаставӣ дар фазо имзо карда шуд.

Дар ҷаҳони Ғарб тағйироти муҳимми дигар низ рӯй доданд: бекурбшавии фунт стерлинг (воҳиди пулии Англия) мавқеи байналмилалӣи онро суст кард. Мушкилиҳои иқтисодӣ ИМА-ро низ маҷбур кард, ки мавқеи худро дигар кунад, зеро маълум гардид, ки рақобат дар «ҷанги сард» барои Амрико ҳам хеле гарон аст. Махсусан, ҷанги Амрико бо Вьетнам ба обрӯ ва нуфузи он зарбаи сахт зад.

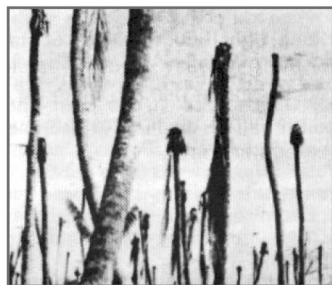
Истифодаи васеи моддаҳои кимиёӣ ва барангезандаи оташ аз тарафи амрикоӣҳо дар ин кишвар ба муҳити зист таъсири хеле бад расонид. Куштори бераҳмонаи мардуми осоишта, занону кӯдакон мавҷи эътирози зиддиҷангиро дар ҳама мамлакатҳо зиёд кард. Махсусан, ғоҷиҳои деҳаи Сонг Мии Вьетнам, куштори бераҳмонаи 500 нафар аҳолии осоишта, аз ҷумла, кӯдакон ҷаҳонро тақон дод. Мавҷи эътирозот худи Амрикоро низ фаро гирифт. Дар ин қор лейтенант Келли 26 соларо гунаҳкор донистанд, ки ӯ ҳам аз тарафи Р. Никсон афв гардид.

«Ман фаҳмидам, Амрико, то он замоне, ки извогариҳое мисли ҷанги Ветнам аз вай восита ва одамонаширо кашида мегиранд..., дигар ҳеҷ гоҳ қӯиши нахоҳад кард, ки восита ва энергияи заруриро барои ёрӣ ба камбағалони худ ҷудо кунад.

(Аз нутқи М. Л. Кинг)

Намоиш муқобили ҷанги Ветнам дар ИМА (с.1967). «Насрониҳо ин корро карданд, на Ветконг»

Ҷангалҳои Ветнам баъди истифодаи моддаҳои захрдор чунин шаклро мегиританд

Бо истифода аз навиштаҳои расм гӯед, ки бо ин шпорҳои амрикоӣ чӣ гуфтан меконанд?

Чаро амрикоӣҳо дар ҷангалҳои моддаҳои кимиёӣ истифода меканданд?

Дар ин солҳо Чин муносибатҳояшро бо Ғарб беҳтар намуд. Соли 1971 сафари махфии ёвари президенти ИМА Генри Киссинҷер ба Пекин сурат гирифт. Соли 1972 худи Президент Р. Никсон ба Чин сафар кард. Ин як воқеаи пурсару садое дар муносибатҳои байналмилалӣ буд. Муносибатҳои ИМА ва Чин ҳадде одӣ шуданд. Дар СММ Ҷумҳурии Мардумии Чин ҷойи худро гирифт. Бо вучуди рақобатҳои ошкору пинҳонӣ дар муносибатҳои байналмилалӣ як тамоили устуворӣ ва беҳбудӣ мушоҳида мешуд. Он тамоил бо номи “детант” – (фаронсавӣ– паст кардани шиддат) машҳур гардид. Ба ин равандҳо Аврупои Ғарбӣ, пеш аз ҳама, Олмони Ғарбӣ ҳамроҳ шуданд.

Гармшавии муносибатҳои байналмилалӣ ба маҳдуд кардани захираҳои силоҳи стратегии кишварҳои абарқудрат оварда расонд. Ҳар ду тараф зарурати ба як маҷрои назоратшаванда ва оқилона раван кардани мусобиқаи таслиҳотиро эътироф наму-

данд. Соли 1969 гуфтушунидхо байни Амрикою Шӯравӣ дар бораи махдуд намудани силоҳи стратегӣ оғоз шуд.

Дар солҳои 1972 - 1974, дар рафти якчанд мулоқоти роҳбарони Шӯравӣ ва Амрико, аввалин созишномаҳо доир ба ин масъала имзо шуданд. Дар мавриди ҷойгир кунонидани системаҳои дифоӣ зиддимушакӣ махдудиятҳо гузошта шуд. Зеро сохтани чунин системаҳо ба такмили силоҳҳои ҳучумкунанда мусоидат менамуд. Баъдан тарафҳо ҳадди болоии силоҳи стратегии ҳучумиро (мушакҳои байниқитъавӣ ва ҳавопаймоҳои дурпарвози гулула-афкан) муайян карданд.

Паст шудани шиддати вазъият барои Аврупо ҳам аҳамияти зиёд дошт, зеро дар ин ҷо ҳатти бархӯрди ду паймони низомӣ ва артиши кишварҳои абаркудрат мегузашт. Аврупо пур аз аслиҳаи гуногун буд. Дар сурати саршавии низоъ вай метавонист, майдони васеи ҷанги ядрӯӣ гардад. Дар солҳои 70-ум кӯшиш карда шуд, ки дар асоси эътироф намудани вазъияти мавҷудаи Аврупо дар бораи қоидаҳои умумии рафтори кишварҳои аврупоӣ созиш ҳосил гардад. Ин авҷи аълои раванди коҳиш ёфтани шиддати вазъияти байналмилалӣ буд.

Аз маърузаи Котиби Генералии КМ ҲККИШ Л. И. Брежнев дар съезди XXV Ҳизб, 24-уми феввали соли 1976

... Ба манзури коҳиши шиддати вазъият ва сулҳи пойдор дар Аврупо съезди XXIV ҲККИШ даъват намуда буд, то ташиқи Маҷлиси машваратии умумиаврупоиро таъмин намояд. Акнун ин ба воқеият табдил ёфтааст. Дар моҳи августи соли гузашта дар Хелсинки роҳбарони 33 давлати аврупоӣ, ИМА ва Канада ҳуҷҷати хотимавии маҷлисро имзо карданд, ки қор атрофи он ду сол ва тайёри сиёсӣ 10 сол давом карда буд.

Натиҷаҳои ба даст омада арзиши ин кӯшишҳоро доштанд. Иштирокчиёни Маҷлис ба таври дастаҷамъӣ ҳалалнопазири сарҳадҳои мавҷударо тасдиқ намуданд. Маҷмуи усулҳои муносибатҳои байнидавлатӣ таҳия гардид. Ҳамин тавр, шароити муносиб барои нигоҳ доштан ва таҳкими сулҳ дар тамоми қитъа ба вуҷуд омадааст...

Аз Материалҳои съезди XXV КПСС, Душанбе, 1976. С.18

*Назари рассоми даниягӣ -
К. Албрехтен ба гунаҳкорони асосии воқеаҳои
Сонг Ми*

*Чехраҳои аксёфта ба кӯ шабоҳат доранд?
Рассом чӣ гуфтан мехоҳад?*

*Ҳаёти Иттиҳоди
Шӯравӣ дар толори қасри
Финландия дар марҳалаи хот-
тимавии Маҷлиси машва-
ратӣ оид ба амният ва ҳам-
корӣ дар Аврупо. Хелсинки, 30
-уми июли соли 1975*

Ин раванд хушбиниро дар бораи хатми «чанги сард» ба вучуд овард, аммо сабабҳои он аз байн нарафта буданд. Бинобар ин, пастшавии шиддат фақат эътирофи бо роҳи зӯрӣ ғайриимкон будани галаба дар «чанги сард» буд.

Баъд аз ин ҳам кӯшишҳои ба нафъи худ тағйир додани тано-суби қувваҳо дар арсаи байналмилалӣ хотима наёфтанд.

*Сенатори амрикоӣ Ч. Чексон дар бораи сиёсати паст карда-
ни шиддати вазъият*

Вашингтон, 20-уми июни соли 1974 Мувофиқи истилоҳоти имрӯзаи Шӯравӣ, паст гаштани шиддати вазъият ё «ҳамзистии осоишта», алтернативаи стратегист нисбат ба антагонизми рӯйроист ҷанговар, бар зидди ба истилоҳ «мамлакатҳои капиталистӣ». Ин маънои даст кашидани Иттиҳоди Шӯравӣ ва муттаҳидинаш аз зиддият бо мамлакатҳои либералии Ғарбро надорад.

Низои рӯ ба рӯ ҷойи худро ба шеваҳои гайримустақими мубориза, бо истифода аз воситаҳои гайринизомӣ, яъне «идеологӣ» медиҳад, Дар таҷрибаи шӯравӣ ин истилоҳ фаъолиятҳои таҳриб-корона, таблиғот, изғои сиёсӣ ва амалиёти ҷосусиро дар назар дорад.

Аз китоби Киссинджер Г. *Дипломатия*. - М., 1997. С. 678-679.

Аз суханони Л. Брежнев ва Ч. Чексон фарқи баҳодиҳӣ ба дастовардҳои сиёсати паст кардани шиддати вазъиятро дар чӣ мебинед?

1. Ба фикри шумо, агар бухрони Куба намебуд, ҷонибҳо сиёсати паст кардани шиддати вазъиятро пеш намегирифтанд?

2. Мусобиқаи таслиҳотӣ чист? Он ба вазъияти Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА чӣ гуна таъсир расонид?

3. Сабаби асосии берун бурдани қувваҳои ҷарбии ИМА аз Ветнам чӣ буд? Ба фикри шумо Амрико шикаст хӯрд?

4. Омили асосии саршавии гуфтушунидҳои кишварҳои абарқудрат дар бораи маҳдуд кардани силоҳи стратегӣ аз чӣ иборат буд?

5. Шумо дар баҳодиҳӣ ба аҳамияти сиёсати паст кардани шиддати вазъият аз тарафи намояндагони Шӯравӣ ва Ғарб кадом фарқро мебинед? Ақидаи худро шарҳ диҳед.

Ҷадвали зеринро аз тариқи ба гурӯҳҳо тақсимишавӣ пур кунед

Воқеаҳое, ки ба тезутинд-шавии муносибатҳои Иттиҳоди Шӯравӣю Амрико мусоидат кардаанд.	Воқеаҳое, ки ба беҳтар гардидани муносибатҳои Иттиҳоди Шӯравӣю Амрико мусоидат кардаанд.

§6. ШИКАСТИ НИЗОМИ МУСТАМЛИКАДОРӢ

1. Мақсад ва моҳияти мустамликадорӣ дар чист?
2. Мустамликадорӣ дар ҷаҳон то чӣ андоза паҳн гашта буд?
3. Чаро халқҳои мустамлика ба мубориза бархостанд?

Дар расм кадом зуҳуроти таърихӣ ифода ёфтааст?

Ба вучуд омадани низоми мустамликадорӣ натиҷаи тақсимои худудӣ-сиёсӣ ва иқтисодии ҷаҳон дар байни мамлакатҳои бузург буд.

Мустамлика гуфта, сарзаминҳо ва минтақаҳои дар назар дошта мешавад, ки тобеи мамлакатҳои бузург ва пешрафтаи хориҷӣ буданд. Мустамликаҳо истиқлол ва соҳибхитиёрии худро аз даст дода буданд. Чунин сарзаминҳо ба манбаи ашёи хом ва қувваи арзони қорӣ давлатҳои абарқудрат табдил ёфта буданд. То соли 1919 мустамликаҳо ва ниммустамликаҳо бештар аз 70% худуди хушкӣ ҷаҳонро дар бар гирифта, дар онҳо аз се ду ҳиссаи тамоми сокинони олам зиндагӣ мекарданд.

Тағйироти иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ки баъди Ҷанги якуми ҷаҳон ба амал омад, ба болоравии муборизаи зиддимустамликадорӣ таъсири амиқ гузошт. Дар як қатор мамлакатҳо ҳаракатҳои милли-озодихоҳӣ шуруъ шуд.

Бо вучуди ин, то ибтидои Ҷанги дувуми ҷаҳон низоми мустамликадорӣ ҳамчун зуҳуроти нангини истисмору зӯрварӣ, зулму истибдоди мамлакатҳои абарқудрат нисбати халқҳои қафмонда боқӣ монда буд.

Баъди Ҷанги дувуми ҷаҳон низоми мустамликадорӣ ба бухрони саҳт гирифтӣ гашт, ки боиси пошхӯрӣ ва аз байн рафтани он гашт.

Соли 1945 ҳамчун марҳалаи асосии пошхӯрии мустамликадорӣ эътироф шудааст. Зеро мувофиқи гуфтушуниҳои сарони давлатҳои Англия, ИҶШС ва ИМА масъала дар бораи системаи васояти (пуштибонӣ) байналмилалӣ ба рӯзномаи конфронси Сан-Франсиско дохил гашт. Намояндагони ИҶШС собитқадамона барои ҳалли қатъии масъалаи мустамликадорӣ, яъне ба

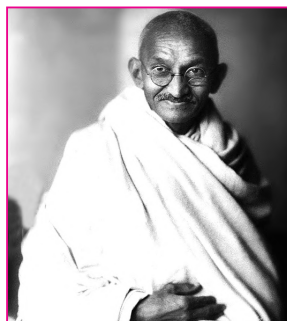
халқҳои мустамлика додани озодӣ ва истиқлол талош менамуданд. Намояндагони мамлакатҳои мустамликадор, пеш аз ҳама, Англия, ки дар он давра давлати аз ҳама бузург ба ҳисоб мерафт, тарафдори нигоҳ доштани сохти мавҷуда буданд. Онҳо ҷонибдори дар Оинномаи СММ нигоҳ доштани ибораи ҳаракат «ба самти худидоракунӣ» буданд. Тарафҳои муҳолиф ба қабул кардани пешниҳоди ниҳии Оиннома мувофиқа намуданд.

Ҳаракати милли-озодихоҳӣ дар панҷ соли аввали баъд аз ҷанг (солҳои 1945-1949) дар қитъаи Осиё хеле авҷ гирифта буд. Омилҳои муҳими болоравии нави ҳаракатҳои милли-озодихоҳии халқҳои Осиё баҳри худидоракунӣ ва истиқлолияти миллии шикасти Ҷопон дар Ҷанги дуҷуми ҳаҷон буд. Баъди шикасти ҷопониҳо Англия, Фаронса, Нидерландия ва ИМА қўшиш менамуданд, ки дар ин минтақа тартиботи то ҷангиро барқарор намоянд. Аммо чунин рафтор боиси норозигии табақаҳои васеи аҳолии мамлакатҳои осийӣ гашт, ки онҳоро Иттиҳоди Шӯравӣ саҳт ҷонибдорӣ мекард.

Дар як муддати кӯтоҳ Индонезия (1945), Ҳиндустон (1947), Бирма (1947), Сейлон (1948) истиқлоли сиёсӣ ба даст оварданд. Дар Кореяи Шимолӣ (1946) ва Чин (1949) инқилобҳои характери сотсиалистӣ дошта ғалаба карданд. Соли 1943 Лашкарҳои хориҷӣ аз Сурия ва Лубнон берун бароварда шуданд. Ин кишварҳо, ки то соли 1946 дар зери тасарруф (сарзамини зермандатӣ)-и Фаронса буданд, соҳибистиқлол шуданд. Ҷараёни озодкунӣ аксар вақт бо роҳи муборизаи мусаллаҳонаи оштинопазир сурат гирифта, ба якҷанд марҳала ҷудо мешуд, аммо мустамликадорони собиқ мавқеи худро аз даст додани набуданд. Мамлакатҳои озодшуда боз ҷандин муддат побанди иқтисодии соҳибмустамликаҳо буданд.

Маҳатма Ганди (1869 - 1948)

Маълумоти олии ҳуқуқшиносиро дар Англия гирифта, солҳои 1893 - 1914 дар Африқои Ҷанубӣ кор кардааст. Соли 1915 ба ватан баргашта, ба Ҳизби Конгресси Миллии Ҳиндустон пайваст ва яке аз пешвоёни он гашт. Маҳатма Ганди ба усули мубориза бидуни истифодаи зўрварӣ ба муқобили истибдоди мустамликадорӣ асос гузошт. Ин роҳ ба анъанаҳои ахлоқии Ҳиндустон таъя мекард.

*Маҳатма Ганди
ҳангоми мутолиа*

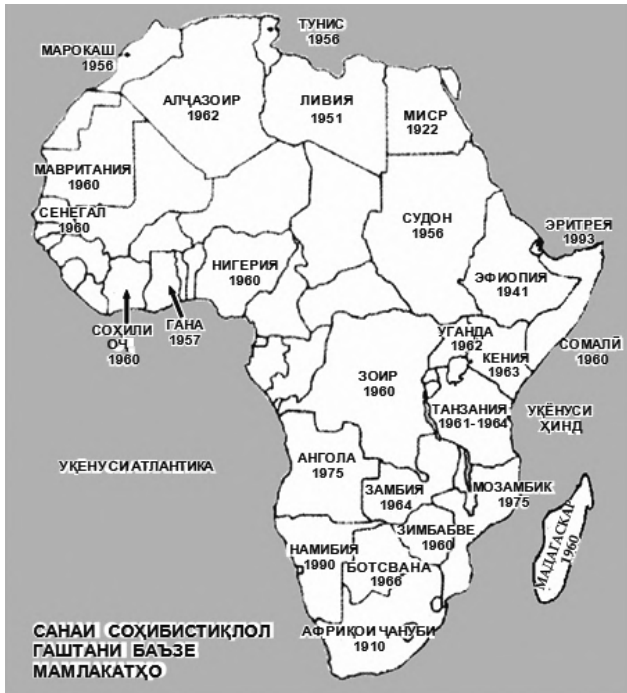
Аз ҳикматҳои Маҳатма Ганди

Барои ман зӯроварӣ накардан на танҳо категорияи фалсафӣ, балки қонун ва моҳияти ҳаёт аст. Сарвари ҳақиқӣ ҳеч гоҳ ба мақр ва зӯроварӣ даст намезанад. Ман ба он эътимоди комил дорам, ки озодии бо роҳи фиребу хунрезӣ бадастомада озодӣ нест. Бо қувваи силоҳ мумкин аст муддате соҳибистиқлол гашт, вале бо ёрии силоҳ озод намудани худ ва ё дигарон номумкин аст.

Аз солҳои 50-ум шикасти сохти мустамликадорӣ авҷ гирифт. Дар даҳ соли баъдичангӣ аз тобеяти мустамликавӣ ва ниммустамликавӣ беш аз 1,2 млрд. одамон озод шуданд. Дар харитаи сиёсии ҷаҳон 15 давлати мустақил пайдо шуд, ки дар онҳо бештар аз панҷ чор ҳиссаи аҳолии мамлакатҳои собиқ мустамлика зиндагонӣ мекарданд.

Дар қитъаи Африқо дербоз сохти мустамликадорӣ мавқеи мустаҳкам дошт. То интиҳои Ҷанги дуҷуми ҷаҳон дар 55 кишвари худуди Африқо қариб 200 млн. одамон зиндагонӣ мекарданд. Расман Миср, Ҷабалхон, Либерия давлатҳои мустақил ба шумор мерафтанд. Доминиони (давлатҳои худидорашаванда, мустамликаҳои собиқ, ки дар ҳаёти империяи Британия буданд) Британиаи Кабир – Иттифоқи Африқои Ҷанубӣ низ мустақил шуморида мешуд, зеро он ҳукумат ва маъмуриятҳои маҳаллии худро дошт. Аҳолии мамлакатҳои мустамлика дар сатҳи паст умр ба сар мебарданд.

Соли 1960 ҳаҷми даромади солана ба ҳар сар аҳолии қитъаи Африқо ҳамагӣ 95 доллари амрикоиро (ба ғайр аз Иттифоқи Африқои Ҷанубӣ) ташкил медод. Ин нишондод нисбат ба мамлакатҳои пешрафтаи саноатӣ 12 баробар камтар буд. Дар айни ҳол Африқо аз нигоҳи сарватҳои зеризаминӣ минтақаи сарватманд ба шумор мерафт. Дар арафаи соли 1960 дар ин минтақа 98%-и алмос, 72%-и кобалт, 68%-и тилло, 45%-и хром, 30%-и миси мамлакатҳои сармоядорӣ истехсол карда мешуд. Соли 1960 Маҷмаи умумии СММ бо ташаббуси ИҶШС дар бораи истиқлоли собиқ мустамликаҳо Эълумия қабул кард.

Чадвали соҳибистиқлол ғаштани мамлакатҳои Африқоро тартиб диҳед.

Ҳамон сол (1960) дар таърих ҳамчун «соли Африқо» дохил шуд. Чунки дар он сол 17 мамлакати қисмати марказӣ ва ғарбии қитъаи Африқо истиқлолияти хешро эълон намуданд. Дар солҳои 60-ум боз 15 давлати Африқо аз асорати мустамликадорӣ озод гардиданд. Солҳои 60-ум ва ибтидои солҳои 70-ум соҳти мустамликавии португалӣ дар Африқо таназзул ёфт.

Чараёни озодшавии халқҳои қитъа соли 1975 ба анҷом расид. То ин муддат дар тобеияти мустамликавӣ танҳо 3,7 дарсад аҳолии олам зиндагӣ мекард. Мамлакатҳои дар зери асорати мустамликавӣ боқимонда камтар аз 1% масоҳати ҷаҳонро ташкил медоданд.

Қомеаи ҷаҳонӣ ба тақдирӣ мамлакатҳои соҳибистиқлол бетаъраф набуд. Бисёр мамлакатҳои аз асорати мустамликавӣ озодгашта ҳамчун воҳидҳои комилҳуқуқи сиёсати байналхалқӣ ба узвияти СММ қабул карда мешуданд.

Умуман, баъди Ҷанги дуоми ҷаҳон аз тобеияти мустамликавӣ беш аз 2 млрд. одам озод гардиданд. Шикастхӯрии соҳти

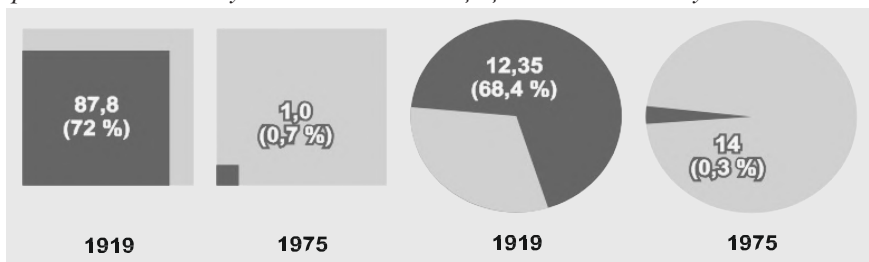
мустамликавӣ бечунучаро воқеаи муҳимми таърихии асри ХХ ба шумор меравад.

Ба халқҳои озодгашта имконияти интихоби роҳи мустақил, худшиносии миллӣ, роҳ ба сӯйи истифодабарӣ аз комёбиҳои тамаддун фароҳам омад.

ЗАВОЛИ НИЗОМИ МУСТАМЛИКАДОРӢ

Масоҳати мустамликаҳо ва ниммустамликаҳо (млн км²). Дар қавс дар миқёси ҷаҳон ба ҳисоби фоиз нишон дода шудааст.

Аҳолии мустамликаҳо ва ниммустамликаҳо (млн нафар). Дар қавс ба ҳисоби фоиз дар миқёси ҷаҳон нишон дода шудааст.

Нуқтаи назари таърихиносии шӯравӣ дар бораи роҳи Ҳиндустон ба сӯйи истиқлолият

Дар давоми солҳои аввали истиқлолият, вақте Ҳиндустон ҳанӯз ҳам доминиони британиӣ буд, кӯшиши ба харҷ дода шуд, то беши роҳи оқибатҳои манфии иқтисодии тақсироти мамлакат дар соли 1947, ҳиндикунонии дастгоҳи идорӣ, ҳамгироии хонигариҳои ҳиндӣ дар ҳайати иёлоти Ҳиндустони мустақил гирифта шавад. Маҷлиси муассисон дар соли 1949 Қонуни асосии (Конститутсия) навро қабул кард, ки мувофиқи он 26-уми январи соли 1950 Ҳиндустон ҷумҳурии мустақил гардида, дар айни замон робита бо Иттиҳод – вориси империяи мустамликавии пошхӯрдаи англисӣ нигоҳ дошта мешуд.

Аз китоби “История народов Центральной и Восточной Азии”. М., 1986. - С. 534 - 535.

- 1. Таназзули сохти мустамликадорӣ кай оғоз ёфт?***
- 2. Кадом омилҳо ба пошхӯрии низоми мустамликадорӣ мусоидат намуданд?***
- 3. Фарқи муборизаи миллӣ-озодихоҳии солҳои 60 – 70-ум аз солҳои 40–50-ум дар чӣ буд?***
- 4. Бо мисолҳои мушаххас пирӯзиҳои аввалини муборизаи миллӣ-озодихоҳиро барои истиқлолият нишон диҳед.***
- 5. Мафҳумҳои мустамлика ва мустамликадориро шарҳ диҳед.***

БОБИ II ЧАҲОНИ СОТСИАЛИЗМ

§7. ТАШКИЛЁБИИ НИЗОМИ ЧАҲОНИИ СОТСИАЛИЗМ

- 1. Кадом омилҳо ба галабаи коммунистҳо дар мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ мусоидат намуданд?*
- 2. Намунаи сотсиализм дар Аврупои Шарқӣ аз сотсиализми Шӯравӣ чӣ фарқ дошт?*
- 3. Сотсиализм дар мамлакатҳои Осӣё чӣ гуна пирӯз шуд?*

Вазъият дар мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ баъд аз Чанги дувуми ҷаҳон. То охири Ҷанги дувуми ҷаҳон тадриҷан қисми зиёди мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ ба доираи нуфузи Иттиҳоди Шӯравӣ даромад. Дар ин мамлакатҳо қисмҳои Артиши Сурх боқӣ монданд. Баъд аз озодшавӣ ҳукуматҳои муваққатӣ ташкил шуданд. Ин ҳукуматҳои эътилофӣ (коалисионӣ) буданд, ки дар заминаи ҷабҳаҳои «миллӣ», «халқӣ» ё «ватанӣ» ташкил мегардиданд.

Ин ҷабҳаҳо ханӯз солҳои ҷанг ҳамчун иттиҳоди неруҳои зидди фашистӣ ба вучуд омада буданд. Дар он вақт нақши коммунистҳо ва сотсиал-демократҳо хеле калон буд. Дар Булғория ва Руминия, ки иттифоқҳои Олмон буданд, шӯришҳо сар заданд. Ҳукуматҳои вобаста ба иттифоқчиёни Олмон сарнагун карда шуданд. Роҳбарони сиёсӣ, ки то давраи ҷанг бо фашистон ҳамкорӣ накарда буданд, дар солҳои аввали баъд аз ҷанг дар ҳукуматҳо вазифаҳои муҳимро ишғол карданд.

Дар Чехословакия мақоми президентиро аз нав намояндаи ҳизби буржуазӣ – Э. Бенеш ишғол кард. Дар Лаҳистон (Полша) сарвазири собиқи ҳукумати дар муҳочиратбуда (дар Лондон) – С. Миколайчик ба ҳукумати муваққатии ваҳдати миллий дохил гардид. Вай роҳбарии Ҷизби Халқии Полшаро ба уҳда гирифт. Дар Руминия бошад, то охири соли 1947 сардори давлат шоҳ Михай буд.

Неруҳои сиёсии ба ҳукуматҳои эътилофӣ дохилшуда, гуногунакида буданд. Онҳо дар бораи тараққиёти ояндаи мамлакатҳои худ, ҳислати низоми сиёсии ояндаи давлат фикрҳои гуногун, ҳатто тамоман мухолиф доштанд. Як гурӯҳ тарафдори барқароркунии низомҳои пешазҷангӣ буданд. Дигарҳо, махсусан сотсиалдемократҳо, бештар барои сохтани модели давлати демократии наму-

най Аврупои Ғарбӣ мубориза мебурданд. Коммунистҳо бо пайравӣ аз Иттиҳоди Шӯравӣ барои барқарорӣи диктатураи пролетариат кӯшиш доштанд. Сохтмони асосҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии ин давлатҳо дар муборизаи тезутунди байни ин нерӯҳо мегузашт.

Соли 1947 – 1948 дар мубориза миёни нерӯҳои гуногуни сиёсӣ давраи ҳалқунанда оғоз гардид. Дар як муддати кӯтоҳи таърихӣ дар қисми зиёди мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ ҳокимият ба дасти ҳизбҳои коммунистӣ гузашт. Дар Полша натиҷаи мубориза байни ҳизбҳои коргарӣ (коммунистӣ) ва буржуазӣ дар раёйпурсии соли 1946 ва интиҳоботи соли 1947 ба Сейм ба нафъи коммунистон анҷом ёфт. Дар интиҳобот 80 дарсади овозро Иттиҳоди Ҳизби Коргарӣ (коммунистӣ)-и Полша ва Ҳизби Халқӣ соҳиб шуданд.

Соли 1948 дар Чехословакия Э. Бенеш ба истеъфо рафт ва сарвазир, коммунист Клемент Готвалд президент интиҳоб гардид.

Дар Албания, Булғория, Руминия, Югославия, Маҷористон (Венгрия) то соли 1949 коммунистҳо ҳокимиятро пурра ба даст гирифтанд. Ба ин давлатҳо 7-уми октябри соли 1949 (баъди таъсисаш) Ҷумҳурии Демократии Олмон (ҶДО) низ дохил шуд.

Тамоми раванди ба қудрат расидани коммунистҳо зери назорат ва пуштибонии Шӯравӣ мегузашт. Механизми ба қудрат расидани коммунистҳо новобаста аз хусусиятҳои хоси ҳар як кишвари Аврупои Шарқӣ ҳислати умумӣ дошт. Аввалан, онҳо иштироки худро дар ҳукуматҳои эътилофӣ, дар ҷабҳаҳои ин ҳукуматҳоро ташкилдиханда, пурзӯр карданд. Баъдан, ҳизбҳои коммунистӣ назорати вазоратҳои қудратиро ба даст гирифтанд: вазоратҳои ҳифзи ҳуқуқ, адлия, мудофия ва ғайра. Қадами дигари онҳо мустаҳкам кардани мавқеи худ дар вазоратҳои иқтисод ва хоричӣ буд. Пас аз он ки қисми ғайрикоммунистӣ ҳукумат дар ақаллият мемонд, дигар ҳеч коре карда наметавонист.

Президенти Чехословакия Э. Бенеш ва сарвазир К. Готвалд 27-уми феввали соли 1948.

Давлатҳои дар боло зикршуда гурӯҳро ташкил карданд, ки аввал, бо номи «лагери сотсиалистӣ» ёд мешуд, баъдан бо номҳои «системаи сотсиалистӣ», «блоки шарқӣ» ва «иттиҳоди сотсиалистӣ» машхур гаштанд.

Аз давлатҳои Аврупои Шарқӣ Югославия, Руминия ва Албания сиёсати мустақили берунӣ ва дохилиро пеш мебарданд. Лаҳистон, Венгрия ва Чехословакия бештар пойбандии худро аз Иттиҳоди Шӯравӣ нишон медоданд, вале Булғория бо Иттиҳоди Шӯравӣ робитаи наздиктар дошт. Дар ҳамаи ин давлатҳо ҳокимияти сиёсӣ дар дасти коммунистҳо буд. Иқтисодиёти нақшавиву фармонфармой ва ташаккули сотсиализми тоталитарӣ хоси ҳамаи ин давлатҳо буд. Дар Иттиҳоди Шӯравӣ умед доштанд, ки ҳизбҳои коммунистии Фаронса, Италия ва дигар мамлакатҳо низ метавонанд ҳокимиятро ба даст гиранд, аммо ин умедҳо амалӣ нашуданд.

“Ҳамла ба сотсиализм” карикутураи шӯравӣ

Ба фикри шумо муаллиф чӣ гуфтаи мехоҳад?

Сотсиализм дар Осиё. Баъд аз шикаст хӯрдани Ҷопон давлатҳои нимҷазираҳои Ҳинду Хитой – Ветнам, Камбоҷа ва Лаос истиқлоли худро аз Фаронса эълон карданд.

Ҳанӯз дар солҳои ҷанг дар ҳаракатҳои озодихоҳӣ масъалаи интиҳоби роҳи ояндаи тараққиёт хеле тезу тунд шуда буд. Ҳамкориҳои ин нерӯҳо бо мамлакатҳои гуногун ба тақсимшавии баъзе давлатҳо овард (Ветнам, Корея). Ветнами Шимолӣ ва Кореяи Шимолӣ роҳи «сотсиализм»-ро пеш гирифтанд. Дар санаи 2-уми сентябри соли 1945 Ҷумҳурии Демократии Ветнам ва 2-уми сентябри соли 1948 Ҷумҳурии Халқӣ-Демократии Корея (ҶХДК) эълон гардиданд, ки аз пуштибонии васеи Иттиҳоди Шӯравӣ бархӯрдор буданд.

Зери таъсири ғалабаи Иттиҳоди Шӯравӣ дар Ҷанги дуҷуми ҷаҳон ва баланд гардидани нақши он дар ҷаҳон вазъи коммунистони Чин низ хуб шуд. Обрӯи президент ва раиси ҳизби Гоминдан – Чан Кайши хеле коста шуд ва ниҳоят қӯшунҳои ӯ аз Артиши сурхи Хитой шикаст хӯрда, худаш ба ҷазираи Тайван фирор кард.

Дар санаи 1-уми октябри соли 1949 роҳбари коммунистони Чин – Мао Сзэдун Чинро чумхурии халқӣ эълон кард.

Дар охири солҳои 50-ум аввалин давлати сотсиалистӣ дар китъаи Амрико низ ба вуҷуд омад. 1-уми январи соли 1959 дастаҳои шӯришгари кубагӣ бо роҳбарии Фидел Кастро шаҳри Гаванаро гирифтанд. Диктатор Батиста ба хориҷа гурехт. (Муфассалтар дар ин бора дар §14 мехонед).

Фидел Кастро дар аввалин гирдиҳамой баъд аз ғалабаи инқилоб суҳанронӣ мекунад (акси соли 1959)

Аз ёддоштҳои Н. С. Хрушчѳ

Ҳангоми таширифи Шарл де Голл (с. 1944) Сталин шартномаи байни Фаронса ва Иттиҳоди Шӯравиро имзо намуд, вале ба он чандон аҳаммият надод.

– Вақте ки Торез (Морис Торез – роҳбари Ҳизби Коммунистии Фаронса) ба саҳна мebarояд, – мегуфт ӯ ба мо, – ана, дар ҳамон вақт кори ҳақиқӣ сар мешавад.

Дар он замон Ҳизби коммунистӣ дар Фаронса нисбатан калон ва пурқувват буд ва таъсири сиёсии воқеӣ дошт. Аз давраи ҷанг тинҳонгоҳҳои яроқ дар ихтиёри ин ҳизб қарор доштанд.

Дертар ҳамин гуна ҳолат дар Италия низ ба вуҷуд омад. Роҳбарии коммунистони Италия Палмиро Толяти тайёр буд, шӯриши яроқнокро сар кунад. Лекин Сталин Толятиро боздошт...

- 1. Оё дар мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ мардум ихтиёран роҳи тараққиёти сотсиалистиро пеш гирифтанд ва ё зери фишори беруна?*
- 2. Мудохилаи Шӯравӣ дар чӣ зоҳир ёфта буд?*
- 3. Аввалин давлати сотсиалистии Осиё кадом аст?*

4. Кадом омилҳо ба ташикли давлатҳои сотсиалистӣ дар Осиё баъди Ҷанги дуҷуми қаҳон мусоидат намуданд?
5. Сабабҳои тақсимишиви Корея ва Ветнам кадомҳо буданд?

Ба ду гурӯҳ ҷудо шуда, ҷадвали зеринро дар дафтари тартиб диҳед.

Муваффақиятҳои давлатҳои сотсиалистӣ

Камбудӣ ва нуқсонҳои онҳо

§ 8. ИҶШС: ИСТИҚРОРИ БАЪДИҶАНГӢ

1. Вазъияти мамлакат баъди анҷоми ҷанг чӣ гуна буд?
2. Вазифаҳои асосии истиқрори баъдиҷангӣ аз чӣ иборат буданд?
3. Аҳволи моддӣ ва маишии мардуми Шӯравӣ дар кадом сатҳ қарор дошт?

*Барқарорсозии Днепрогэс-и ба номи
В. И. Ленин. Ноябри с.1944*

Инишоот аз тарафи кӣ ва барои чӣ вайрон гашта буд?

Иттиҳоди Шӯравӣ дар ҷанги зидди Олмони фашистӣ ғолиб баромад. Вале ғалаба ба ивази талафоти гарони ҷонӣ, моддӣ ва маъ-

навӣ ба даст омада буд. Иттиҳоди Шӯравӣ назар ба тамоми мамлакатҳои ба гирдоби ҷанг кашидашуда зарари бештар дид. Зарари расонидаи истилогарони фашистӣ ба Иттиҳоди Шӯравӣ назар ба ҳама мамлакатҳои Аврупо зиёдтар буд. Даҳҳо шаҳрҳои ободу зебо, аз қабилӣ Сталинград (Волгогради имрӯза), Воронеж, Севастопол, Смоленск, Минск, Новгород, Вязма ба харобазор табдил дода шуданд. Ҳазорон корхона ва иншооти саноатӣ хароб гардида, аз кор монда буданд.

Днепрогэс баъди барқарор намуданиш. Ноябри с.1947

Барои чӣ ва аз тарафи кӣ ин иншоот барқарор карда шуд?

Саноати сӯзишворӣ ва барқи мамлакат ба талафоти азим дучор омад. Душман ба роҳҳои оҳан ва нақлиёти дарёии мамлакат зарари калон расонд. Истилогарони фашистӣ даҳҳо ҳазор километр роҳҳои оҳану автомобилгард, истгоҳҳо, пулҳо, хатҳои алоқаро тарконданд ва вайрон карданд. Мамлакат аз се яки ҳиссаи сарвати миллии хеш маҳрум гашта буд. Дар ҷанг 26,6 млн. нафар аҳолии Иттиҳоди Шӯравӣ қурбон гашт. Миллионҳо нафар ятим, бесарпаноҳ ва маҷрӯҳ монда буданд. Аҳолии аз нарасидани маводи ғизоӣ, сару либос, пойафзор, манзили истиқоматӣ ва ғайра мушкилӣ мекашиданд.

Аз ин рӯ, дар тӯли ду соли баъдичангӣ низоми картоҷкавии тақсимои маҳсулот нигоҳ дошта шуд.

Аз маълумот “Дар бораи зарари моддие, ки истилогарони фашистии немис ба корхонаҳо ва муассисаҳои давлатӣ, колхозҳо, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва шахрвандони ИЧШС расонида буданд”. 12-уми сентябри соли 1945

Истилогарони фашистии немис 1710 шахр ва беш аз 70 ҳаз. деҳа, 6 млн биноҳоро пурра ва ё қисман хароб ва оташи зада, қариб 25 млн нафарро аз хонаю ҷой маҳрум намуданд ...

Истилогарони фашистӣ 31850 корхонаи саноатиро, ки дар онҳо қариб 4 млн коргар меҳнат мекард, вайрон карданд...

65000 км роҳи оҳан, 4100 истгоҳи роҳи оҳан, 36000 муассисаи почтаю телеграф, стансияи телефонӣ ва дигар корхонаҳои алоқаро хароб намуданд.

40000 шифохона ва дигар муассисаҳои табобатӣ, 84000 мактаб, техникум, мактаби олий, институтҳои илмӣ-тадқиқотӣ, 43000 китобхонаи оммавӣ нестунобуд ва талаю тороҷ гардид.

98000 колхоз, 1876 совхоз ва 2890 стансияи мошинӣ-тракториро горат ва ба яғмо бурданд...

Мубориза баҳри азнавсозии саноат ва соҳаи кишоварзӣ. Шумо аз нишондоди Комиссияи фавқулодаи давлатӣ дар бораи зараре, ки фашистони немис ба иқтисодиёт, бахусус, саноати ИЧШС расониданд, маълумот доред. Саноат, ки асоси пешрафти мамлакатро таъмин карда метавонист, аз ҳама бештар зарар дида буд. Аз ин рӯ, ба барқарор намудани саноат диққати бештар дода мешуд. Заминаи муҳимми барқароркунӣ минтақаҳои нисбатан пешрафта ва осебнадидаи шарқи мамлакат ба ҳисоб мерафтанд.

Наовари истеҳсолот П.Биков таҷрибаи худро намоиш медиҳад. Маскав, 1947

Ба фикри шумо П. Биков чӣ гуна таҷрибаи истеҳсоли дошт?

Вазифаҳои асосии истиқрори баъдичангӣ ва тараққӣ додани хоҷагии халқ аз ҷониби сарвари Иттиҳоди Шӯравӣ – И. В. Сталин пешниҳод гашта буд.

Ин пешниҳодхоро Шӯрои Олии ИҶШС ба ҳукми «Қонун дар бораи плани азнавбарқароркунӣ ва тараққиёти хочагии халқи ИҶШС барои солҳои 1946 – 1950» даровард.

Дар рафти барқароркунӣ ҳаракати навоварони истехсолот ба вучуд омад, ки зуд хусусияти оммавӣ гирифт. Аввалин ташаббускори навоварӣ чанговари собиқ, харроти ленинградӣ Г. С. Борткевич буд. Дар моҳи феврالی соли 1948 ӯ бо истифодаи усули нави техникӣ дар як баст меёри 13-рӯзаи кориро анҷом дод.

Баъдтар ин ташаббусро коргари навовари маскавӣ П.Б. Биков пайравӣ намуд. Ӯ бо Г. С. Борткевич вохӯрда, онҳо бо ҳам мусобиқаи сотсиалистӣ бастанд. Мувофиқи анъанаи он солҳо байни ашхос ва гурӯҳҳои корӣ мусобиқаи сотсиалистӣ баста мешуд. Мусобиқаи сотсиалистӣ дар роҳи ҷустуҷӯи усулҳои нави кор ва баланд бардоштани истехсолот самараи хуб дода буд.

Ҳоло ҳам бо гузашти чандин муддат ба назари кас комёбиҳои баъдичангии мардуми Шӯравӣ ҳайратангез менамояд. Саволе ба миён меояд, ки кадом омилҳо ба ин комёбиҳо оварда расониданд?

Садоқат ба Ватан, рӯҳбаландии мардум яке аз омилҳои муҳими он буд. Дар он давра дар муқобили анъанаҳои маъмурии роҳбарӣ ҳар ташаббусу навоварӣ, истифодаи комёбиҳои илм дар истехсолот базудӣ дастгирӣ меёфт. Дар баъзе ҳолатҳо ба сарварони корхонаҳои бузург ваколатҳои иловагии ба роҳ мондани ҷаъолияти меҳнатӣ дода шуда буд.

Ба ҳама муваффақиятҳо нигоҳ накарда, яке аз камбудҳои асосии тараққиёти саноати баъдичангӣ дар он буд, ки аз дастовардҳои илмӣ-техникии ҷаҳон дуруст истифода намешуд. Ин ақибмонӣ ба сабаби мавҷуд будани «пардаи оҳанин»-и байни Иттиҳоди Шӯравӣ ва мамлакатҳои сармоядорӣ ба амал омада буд.

Мардуми шӯравӣ тамоми мушкилиҳои ҳайратангезро паси сар намуда, то соли 1948 тавонист, ки сатҳи пешазчангии саноатро барқарор намояд.

Кишоварзӣ дар солҳои баъдичангӣ. Ҷанг ба деҳоти мамлакат низ талафоти калон расонид. Кишоварзӣ аз ҷиҳати таъминоти техникӣ ба дараҷаи нимаи аввали солҳои 30-юм ақиб монд. Ҳамаи ин дар кори бо ашӯи хоми кишоварзӣ таъмин кардани саноат ва бо озӯқа таъмин кардани аҳоли душворихо ба

миён овард. Бар замми ин, қариб нисфи аъзои коршоёми деҳот кам шуда буд.

Аз ин рӯ, барқарор намудани кишоварзӣ бо суръати ниҳоят паст пеш мерафт. Занон, мӯйсафедон ва чавонон, ки душворҳои вазнини замони чангро бар дӯш гирифта буданд, дар барқароркунии баъдичангӣ ҳам қувваи асосӣ буданд. Масалан, дар колхозҳои Сибири Ғарбӣ саҳми занон ду баробар зиёд гашт.

Соли 1946 хушксолии даҳшатборе ба амал омад, ки он Украина, Молдавия, чануби Русияро фаро гирифта буд. Ба он нигоҳ накарда, ки одамони зиёд аз гуруснагӣ мефавтиданд ва азият мекашиданд, давлат ба мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ ғалла равон менамуд. Ҳукумат дар бораи оқибатҳои фалокатбори хушксолий хомӯшии ихтиёр карда буд.

Колхозчиён дар корҳои барқарорнамоӣ

Аз расм истифода бурда, дар бораи вазъи онрӯзаи ҳаёти мардум маълумот диҳед.

Муносибатҳои пулӣ-молии байни давлат ва колхозҳо бекор карда шуда буд. Деҳқонон дар аксари ҳолат қариб бемузד кор мекарданд. Дар охири солҳои 40-ум ва ибтидои солҳои 50-ум давлат дар хариди маҳсулот аз колхозҳо ба андозаи 1/10 ҳиссаи хароҷоти ғалладона, 1/20 ҳиссаи хароҷоти гӯшт, 1/5 ҳиссаи хароҷоти истеҳсоли ширро медоду халос. Дар колхозҳо низомии таъини рӯзҳои меҳнатӣ қарор буд, ки барои иҷро нагаштани он ҷазои сахт дода мешуд.

Сокинони деҳот, асосан, аз ҳисоби даромади қитъаҳои заминии наздиҳавлигии худ рӯз мегузарониданд. Онҳо аз ин ҳисоб андоз месупориданд. Ба ҳисоби миёна, ҳар деҳқон аз ҳисоби қитъаи назди ҳавлиаш мебоист дар давоми сол 40-60 кг гӯшт, то 200 литр шир, 3 кг пашм ва 50 дона тухм месупорид.

**Аз мактуби омӯзгор Застоков ба раиси Госплани ИҶШС Н. А.
Вознесенский аз 1-уми июни соли 1945**

...Ба кӯдакони синни 12 сола - дар асоси ин карточка дар як рӯз 300 гр нон, 6 гр равған, 3 гр қанд, 20 гр. маҳсулоти гӯшти, хокаи тухм ва 20 гр гандуммайда дода мешавад. Одатан онҳо меъёри рӯзонаи нонро пагоҳӣ меҳӯранд ва тақрибан тамоми рӯз гурусна мемонанд. Ин маводи ғизоӣ барои нигоҳдории ҳаёт басанда нест...

...Ҳамаи кӯдакон побараҳна ва урён мебошанд. Зарур аст, ки ба кӯдакон барои гирифтани пойафзор, калӯш, палто, костюм карточкаи маҳсулоти саноатӣ қорӣ карда шавад. Ба завҷаи Черчилл мактаби №175-ро нишон доданд. Шумо медонед, ки қариб тамоми сокинони Маскав он рӯз кӯшиши намуданд, ки кӯдаконашонро либоси муносиб пӯшонанд. Шахсан ман бори охир соли 1928 палто, костюм ва пойафзор харида будам. Аз ҳамон вақт имконияти харидани ягон чизе надорам.

Зарур аст, ки сиёсати молиявии зверевӣ тағйир дода шавад. Кӯшиши Зверев чунин аст: одами шӯравиро ба ҳолате оварад, ки имконияти харидани ягон чизро надошта бошад...

Маоши ман 800 сӯм (дар оила 14 нафар). Ба даст дар як моҳ 454 сӯм (ба ҳар узви оила 32 сӯму 46 тин) гирифта, дигарашро Зверев дар шакли андозаи ҳарбӣ, андозаи даромад, заём барои мудофия ва гайра... мегирад.

Галстуки пионерӣ 30 сӯм нарх дорад...

Аҳволи моддӣ ва маишии мардуми шӯравӣ. Хароҷоти бузург баҳри барқарор намудани саноат ва соҳаи кишоварзии мамлакат барои баланд бардоштани некуаҳолии мардум имконият намедод. Мардуми шӯравӣ ба душвориҳои моддӣ ва маишӣ ҳамчун рӯйдоди ногузир, вале муваққатӣ баҳо медоданд. Онҳо бовар доштанд, ки бо фарорасии ҳаёти осоишта ин душвориҳо ба зудӣ паси сар мешаванд.

Моҳи декабри соли 1947 низоми карточкавӣ барҳам дода шуда, ислоҳоти пулӣ гузаронида шуд, вале на барҳамдиҳии низоми карточкавӣ ва на ислоҳоти пулӣ натиҷаҳои дилхоҳ надоданд. Зеро дар як вақт бо барҳам додани низоми карточкавӣ нархҳои маҳсулоти ғизоӣ баланд бардошта шуданд.

Соли 1948 нархи маҳсулот назар ба соли 1940 се маротиба баландтар буд. Давлат бо роҳи ихтиёрӣ-маҷбурӣ гирифтани заёмҳои ҳарсола ба бучаи заҳматкашон зарбаи саҳт мезад.

Мушкилоти саҳти ҳаёти баъдичангӣ боиси баланд гаштани сатҳи ҷинойткорӣ гардид. Аламовар он буд, ки қариб нисфи маҳкумшудагонро занон ташкил медоданд.

Ба хусус авҳоли моддӣ ва маишӣ аҳолии деҳот ниҳоят саҳт буд. Дар ин давра 2/3 ҳиссаи аҳолии мамлакатро сокинони деҳот ташкил медоданд. Соли 1950 ҳар панҷ колхоз ва колхозчиён ба-рои коркарди рӯзҳои кориашон ҳеҷ чиз нагирифта буданд. Дар ибтидои солҳои 50-ум ҳар як колхозчӣ ба ҳисоби миёна 16,4 сӯм мегирифт, ки он назар ба маоши коргарону хизматчиён қариб 4 баробар камтар буд.

Мушкилиҳои солҳои баъдичангӣ фақат мақомоти олий ва миёнаи роҳбарияти ҳизбӣ-давлатӣ ва қисми ками арбобони илм ва фарҳангро фаро нагирифта буду ҳалос.

Вале бо ҳама маҳрумиятҳои фаровон мардуми шӯравӣ тавонист, ки вазифаҳои барқарор намудани хоҷагии халқро ба иҷро расонад.

Аз маълумоти махфӣи Кумитаи амнияти давлатии бехатарии ИҶШС:

Ба рафиқ Сталин. 4-уми апрели соли 1952

Дар бораи афкори аҳолии Маскав оид ба қарор... дар мавриди паст намудани нархи чаканаи маҳсулоти озуқаворӣ

Аз мактубҳо:

«Азизон, шуморо ба муносибати паст гаштани нархҳои маҳсулоти озуқаворӣ табрик менамоем. Ҳамзамон, ба ҳукумати шӯравӣ ва ҳизби болшевикӣ барои ғамхориашон нисбати мардуми шӯравии мо изҳори миннатдорӣ менамоем».

... Мо тантана мекунем: маргарин, маҳсулоти панирӣ, қанд, нон 10-15% арзон гаштанд».

Аз сӯҳбатҳо:

Челонгар - васлқунанда: *«Ба наздикӣ, дар айёми ҷанг, мо танҳо дар бораи чӣ гуна пайдо кардани картошка фикр мекардем, вале ҳоло... равған, ҳасиб ва дигар маводи ғизоиро озодона ва бо нархи арзон ме-харем... муҳлати зиёд нагузашта, мо осудаҳолона зиндагӣ мекунем».*

Мушовири суди Маскав: *«Ин ҳама – саросар сафсата аст. Ав-валан, аздусар дар гӯшаю канор озуқаворӣ набуд ва намешавад ва ҳол он ки фурӯши нон бо рӯйхат аст. Дувум, аҳоли аз ин ҳеҷ бурд намекунад, зеро маблағи захирашударо бо роҳи дигар бо ҳар баҳона аз мо кашида мегиранд».*

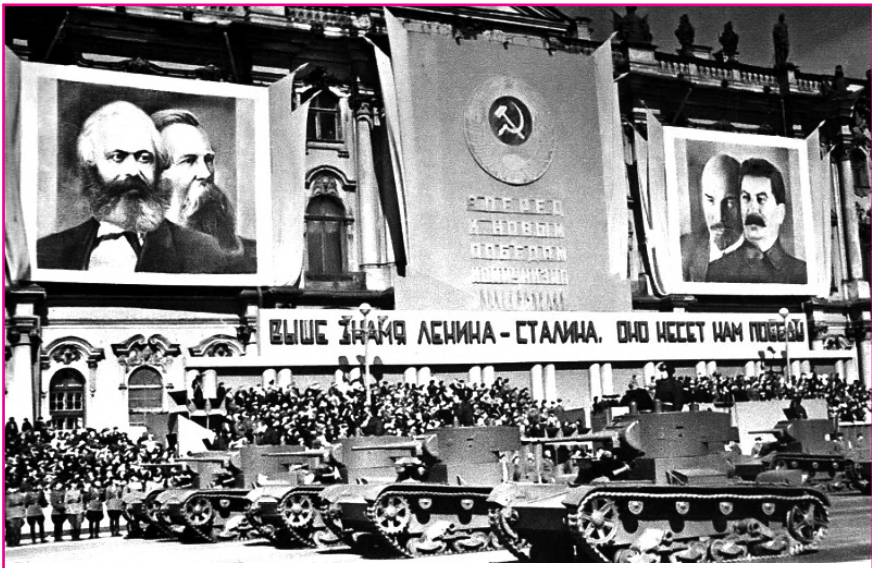
Оё аҳоли аз паст намудани нархҳо розӣ буданд?

1. То чӣ андоза Иттиҳоди Шӯравӣ зарари моддӣ ва маънавӣ дида буд?
2. Плати панҷсолаи чаҳорум бо номи кӣ марбут доништа мешуд ва барои чӣ?
3. Сатҳи зиндагии мардум дар солҳои баъдичангӣ чӣ гуна буд?
4. Кадом омилҳо имкон доданд, ки иқтисодиёти харобгаштаи Иттиҳоди Шӯравӣ ба зудӣ барқарор гардад?
5. Аз ёддоштҳои яке аз шишироқчиёни барқароркунии баъдичангӣ Тоҷикистон ҳикояи таърихӣ нависед.

§9. АЗ ТОТАЛИТАРИЗМИ СТАЛИНӢ ТО «СИЁСАТИ НАРМ»-И ХРУШӢВӢ

1. Тоталитаризм дар замони сталинӣ чӣ гуна шакл гирифт?
2. Чаро тоталитаризмро базудӣ аз байн бурдан мумкин набуд?
3. Чӣ гуна Хрушӯв мероси сталиниро аз байн бурданӣ буд?
4. Оё Хрушӯв тавонист, ки тоталитаризмро аз байн барад?

Чунин воситаҳои аёни дар рӯзҳои ид шаҳрҳо ва деҳоти ИҶШС-ро то соли 1956 зинат меоданд.

Обрӯ ва нуфузи Сталин дар замони чанг ниҳоят баланд гашта буд. Афсарону аскарон бо номи вай ба чанг мерафтанд ва бо номи ӯ омода буданд, чон диҳанд. Аз ин рӯ, ғалабаи халқи шӯравӣ бар фашизм бекамукост ба Сталин мансуб доништа мешуд.

Дар солҳои баъдичангӣ дар симои Сталин мардум начотбахш ва тақдирсози ояндаи худро медиданд. Ҳеч кас чуръати ба зери шубҳа гирифтани роҳи интиҳобкардаи ӯро надошт.

Дар санаи 5-уми март соли 1953 И. В. Сталин вафот кард. Бо марги Сталин давраи томи бунёди сохти давлатдории сотсиалистӣ, ки ба сохтор ва мақомоти ҷазодиҳӣ асос ёфта буд, ба охир расид. Ин низом ба тамоми соҳаҳо: сиёсат, иқтисодиёт, фарҳанг ва идеология роҳ ёфта буд. Низоми тоталитарии Сталин баъди марги ӯ ба бухрони шадид гирифтормашт, вале ин раванд ба даҳсолаҳо тӯл кашид. Зеро шахсияти Сталин ҳамчун дохили тавоно ва дорои қобилияти фавқулода дар шуури миллионҳо одамон боқӣ монда буд. Махсусан, дар рӯзҳои мотами И.В. Сталин яъсу ноумедии мардум тамоми мамлакатро фаро гирифта буд. Рӯзи дафн дар кӯчаҳои Маскав, дар издиҳоми одамон даҳҳо нафар ҳалок ва захмин гаштанд. Чунин ба назар мерасид, ки гӯё одамон роҳи ояндаи худро гум кардаанд.

Аз ёддоштҳои нависанда Фозил Искандар

Ба хотир дорам, ки дар ҳама истгоҳҳо издиҳоми мардум назди баландгӯякҳои радио пур буд. Музиқии мотамӣ, чехраҳои ошӯфта, ашк. Гарчанде муносибати танқидиам нисбат ба Сталин хеле барвақт пайдо шуда буд, вале дар он рӯзҳо бо андуҳи талхи умум шарик будам.

Аз рӯзномаи “Московские новости”, 1987, 8-уми ноябр

Видоӣ бо Сталин

Кадам ҳиссиёти халқи шӯравӣ дар ин аксҳо ифода ёфтааст?

Саволе ба миён омада буд, ки мамлакат баъди Сталин кучо метавонад равад? Эҳтимол мерафт, ки бо нигоҳ доштани роҳи умумисӣсӣ, сиёсати сталиниро давом дода, онро каме тағйир диҳанд. Ғайресталиникунонӣ ҳанӯз маъноӣ барҳам додани сохти тоталитариро надошт, зеро ҷамъият ба чунин иқдом ҳоло тайёр набуд. Сухан танҳо дар бораи оғози бар-тараф намудани мероси сталинӣ, озод намудани маҳкум ва таъқибшудагон, рӯ овардан ба ҳалли тағйирнопазири масъалаҳои кишоварзӣ мерафт.

Сентябри соли 1953 Н.С. Хрущёв Котиби якуми КМ ҲКИШ интихоб гардид. Даре нагузашта, дар матбуот мақолаҳо дар бораи зарари шахспарастӣ пайдо гашт. Аҷоибаш он буд, ки дар ин масъала ба асарҳои Сталин таъя мекарданд ва ўро душмани шахспарастӣ нишон медоданд.

Н.С. Хрущёв аз рӯзҳои аввали ба сари қудрат омадани ба воҳӯрӣ бо табақаҳои гуногуни ҷамъият эътибори ҷиддӣ меод. Ў соли 1954 ба якҷанд минтақаи мамлакат сафар кард, ки ин амал дар ҳаёти сиёсӣ падидаи нав буд. Аз ин обрӯи Хрущёв рӯз то рӯз дар мамлакат зиёд мегашт. Амали хуби Хрущёв сафед кардани қасони ғайриқонунӣ ҳабсгардида буд. Ў ин равандро зери назорати қатъии худ гирифта буд. Чунин рафтор ба суғ намудани ғайресталинигардонии мамлакат қадами муҳим ба ҳисоб мерафт.

Воҳӯрии Н.С. Хрущёв бо зиёиён

Бо ғалла таъмин наму-дани давлат ҳалли таъхир-нопазирро талаб менамуд. Дар муҳокимаи роҳҳои дарёфти ин мақсад масъалаи азхудкунии заминҳои навқорам ва бекорҳобида ба ҷойи аввал баромад.

Ин пешниҳод аз ҷониби Хрущёв дастгирӣ ёфта, аз соли 1954 барои азхудкунии заминҳои навқорам ва бекорҳобида қувваи қалон сафарбар гашт. Аллақай баҳори соли 1954 дар заминҳои навқорами Қазоқистон 120 совхоз ташкил дода шуд. Фотехони заминҳои навқорам ба мушкилиҳои сохти иқлимӣ ва

маишӣ нигоҳ накарда, дар мавсимҳои кишт ва ҳосилгундорӣ шабонарӯзӣ заҳмат мекашиданд. Рӯҳияи фатҳи заминҳои навқорам дар байни ҷавонон хусусияти оммавӣ гирифта буд.

Дар байни мавсимҳои кишт онҳо ба корҳои сохтмонӣ машғул мегаштанд. Натиҷаҳои аввалини азхудкунии заминҳои навқорам ниҳоят дилгармкунанда ва умедбахш буданд. Соли 1954 бештар аз 40% ғаллаи ҷамъоваришудаи мамлакат аз ҳисоби заминҳои навқорам ба даст омада буд. Дар айни ҳол истеҳсоли гӯшт ва шир ҳам зиёд гашт. Ин имкон дод, ки бо хӯроқворӣ таъмин намудани аҳоли каме беҳтар гардад.

Ҷавонони аз хизмат баргаишта барои аз худ кардани заминҳои бекорхобида мераванд. Ибтидои с.60-уми асри гузашта

Вале ин муваффақиятҳо дер давом накарданд, зеро кишти заминҳои нав бидуни татбиқи дастовардҳои илми заминдорӣ сурат гирифта буд. Аз ин рӯ, ҳосилнокии маҳсулоти ғалладона дар заминҳои навқорам ниҳоят паст мегашт. Дар рафти ҷамъоварӣ ва нигоҳдории маҳсулот (набудани анборҳои ғалла, омода накардани захираҳои техникӣ, сӯзишворӣ ва ғ.) низ ба хатоҳои зиёд роҳ дода мешуд.

Бо усулҳои маъмури аз тамоми мамлакат ба ёрии фотехони заминҳои навқорам воситаҳои техникӣ раван карда мешуд. Чунин амал боиси боз ҳам баланд гаштани арзиши маҳсулоти истеҳсолшуда мегашт. Умуман, сиёсати аз худ намудани заминҳои навқорам ва бекорхобида самараи дилхоҳ дода натавонист.

Дар таърихи 25-уми феврالی 1956 дар маҷлиси пӯшидаи съезди XX ҲҚИШ маърузаи махфӣи Н. Хрущёв «Дар бораи шахспарастӣ ва оқибатҳои он» баргузор гардид.

Аммо маъруза махфӣ намонд. Баъди якчанд рӯз дар бисёр рӯзномаҳои хориҷӣ матни пурраи ин маъруза нашр гардид. Мақомоти роҳбарикунанда чунин вонамуд мекард, ки гӯё ягон хел маърузаи махфӣ дар съезд доир нагардида буд.

Овозаҳо дар атрофи ин маъруза ба зудӣ дар сар то сари мамлакат паҳн гашт. Дар бисёр ҳолат одамон ба далелҳои фошкунандаи шахсияти Сталин бовар намекарданд. Баҳодихии номуайян ба сталинизм дар баъзе маврид боиси эътирози аҳоли мегашт.

Тирамоҳи соли 1956 дар Тифлис (Тбилиси) якчанд гирдиҳамоии зидди сиёсати ғайресталиникунонӣ баргузор гардид. Дар ин намоишҳо ҷавонони гурҷӣ бо портретҳо ва шиорҳои тарафдории Сталин ба муқобили сиёсати пешгирифтаи давлати шӯравӣ эътироз менамуданд.

Дар Маскав ва Ленинград маҳфилҳои ҷавонони донишҷӯ пайдо гаштанд, ки иштирокчиёнаш кӯшиш менамуданд, ки механизми ҷамъияти шӯравиро амиқтар дарк намоянд. Онҳо бо ақидаҳои хеш дар маҷлисҳои комсомолӣ суханронӣ мекарданд. Дар Маскав гурӯҳи ҷавонон саҳни ҳайкали Маяковскийро ҷойи сурудхонӣ ва мубоҳисаҳои сиёсии худ қарор доданд. Вале ба ин амали ҷавонон аз ҷониби мақомоти давлатӣ ҳамчун ғайриҷамъияти зиддишӯравӣ баҳо дода мешуд. Иштирокчиёни зиёди чунин маҳфилу гирдиҳамоиҳо ба ҷазоҳои гуногун гирифта шуданд. Қисме аз онҳо то муҳлати даҳ сол аз озодӣ маҳрум гаштанд, аммо аҳли ҷомеа аз чунин амалҳои ҳукумат огоҳӣ намеёфт.

Раванде, ки дар таърих «фош намудани шахспарастии Сталин» ном гирифтааст, то охири солҳои 50-ум сурат гирифта буд, вале он ба мақсади аслии хеш нарасид, зеро ин раванд сохти тоталитариро аз байн набурд.

Аз маърузаи Котиби якуми КМ ҲКИШ Н. С. Хрущёв дар съезди XX ҲКИШ «Дар бораи шахспарастӣ ва оқибатҳои он»

Вақте дар яке аз суҳбатҳо бо Сталин дар бораи ҳолати вазни кишоварзии мо, махсусан, бад будани қор дар истеҳсоли ғӯшт ва дигар маҳсулоти ҷорводорӣ сухан рафт, комиссия таъкид дода шуд ва он супориш гирифт, ки «Дар бораи ҷорабиниҳо оид ба боз ҳам тараққӣ додани ҷорводорӣ дар қолхоз ва совхозҳо» лоиҳаи қарор тайёр намояд. Мо чунин лоиҳаро омода кардем.

Гузашта аз он, дар азназаргузаронии ин лоиҳа Сталин тақлиф намуд, ки андоз аз қолхозҳо ва қолхозчиён боз 40 миллиард сӯм зиёд карда шавад. Зеро, ба ақидаи ӯ, деҳқонон зиндагии сарватмандона доранд ва деҳқон бо фурӯхтани як мурғ метавонад ба андози давлатӣ ҳисобӣ намояд.

Шумо фикр кунед, ки ин чӣ маъно доист? Охир 40 миллиард сӯм маблағест, ки деҳқонон барои тамоми маҳсулот гирифта наметавонистанд. Масалан, соли 1952 колхоз ва колхозчиён барои тамоми маҳсулоти супорида ва фурӯхтаашон ба давлат 26 миллиарду 280 миллион сӯм гирифтаанд.

Чаро чунин суҳанон ба Сталин ҳангоми зинда буданаиш гуфта намешуд?

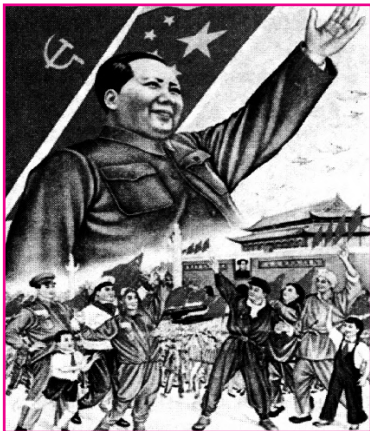

- 1. Муносибати мардум ба марги Сталин чӣ гуна буд?**
- 2. «Ғайристалинӣ» гардонидан аз чӣ оғоз ёфт?**
- 3. Бо кадом сабабҳо аз худ кардани заминҳои навқорам шуруъ гардид?**
- 4. Барои чӣ маърузаи Хрущёв «Дар бораи шахспарастӣ ва оқибатҳои он» аз аҳоли пинҳон дошта мешуд?**
- 5. Оё Хрущёв аз усули роҳбарии сталинӣ нурра даст кашида буд?**
- 6. Бо ҳамзамонони Сталин вохӯрда, назари онҳоро нисбати идоракунии ва рӯзҳои мотами ӯ бифаҳмед. Ақидаи хешро доир ба шахсияти Сталин шарҳ диҳед.**

§10. ЧИН: ДАСТКАШӢ АЗ НАМУНАИ СОТСИАЛИЗМИ ИТТИҲОДИ ШӢРАВИ ВА Ё БЕҲТАР НАМУДАНИ ОН ?

- 1. Кадом омилҳо ба галабаи инқилоби халқӣ дар Чин мусоидат намуданд?**
- 2. Чаро Чин дар ибтидо роҳи тараққиёти Иттиҳоди Шӯравиро пеш гирифт?**
- 3. Сабабҳои асосии дуриавии Чин аз Иттиҳоди Шӯравӣ дар чӣ буд?**

Ташкилҳои Ҷумҳурии Мардумии Чин. Баъди ба анҷом расидани ҷанг мубориза байни Ҳизби Коммунисти Чин ва Ҳизби Гоминдан оғоз гардид. Тобистони соли 1946 қӯшунҳои гоминданӣ ба ноҳияҳои зери назорати ҲКХ ҳуҷум намуданд. Ба онҳо муяссар гашт, ки минтақаи зиёдеро ишғол намоянд. Аммо Лашкари халқӣ-озодихоҳии Чин (ЛХОЧ), бо вучуди талафот, тавонист қувваҳои асосии худро нигоҳ дорад. Аз августи соли 1948 вазъ тағйир ёфта, ЛХОЧ ба ҳуҷуми ҷавобӣ гузашта, қӯшунҳои Го

*Мао Сзедун ташкилѳбии
ЇМЧ-ро ѳлон мекунад*

*Барои ѳѳ дар боло ду парчам
овезон аст?*

*Ин парчамѳо рамзѳои кадом
давлатѳоянд?*

минданро шикаст дод. Дар сентябри соли 1949 «Барномаи умумӣ» қабул гашт, ки то соли 1954 ҳамчун Сарқонуни (Конститутсияи) Чин хизмат менамуд. Дар он ташкилѳбии Чумхурии Мардумии Чин ѳлон карда шуд. Мувофиқи он асоси давлатро усули демократияи халқӣ ва иттиѳоқи синѳи коргару деҳқон ташкил меод. Дар барномаи умумӣ бекор намудани тамоми имтиѳзѳои мамлакатѳои аврупоӣ дар Чин пешбинӣ шуда буд.

ЛХОЧ моѳи сентябри соли 1949 пойтахти мамлакат – Пекинро ишғол намуд.

Дар санаи 1-уми октябри соли 1949 ба таври расмӣ барпо шудани Чумхурии Мардумии Чин ѳлон карда шуд.

Чин мамлакати аграрӣ (яъне соѳаи асосии иқтисодиѳтро заминдорӣ, кишоварзӣ ташкил меод) буд ва дар сатѳи пасти истехсолот қарор дошт. Деҳот пурра ба доираи муносибатѳои молиу пулӣ нагузашта буд. Қисми зиѳди деҳқонон замин надоштанд.

Интиѳоби роѳи тараккиѳт (1949 – 1966). Бо ташкилѳбии ЇМЧ давраи барқароркунии иқтисодиѳт ва муѳтадил гардонидани ѳѳти сиѳсӣ оғоз шуд. Мисли дигар мамлакатѳои рӯ ба сотсиализм

Озмоиши трактори хитой, ки бо иштироки мутаѳассисони Шуравӣ соѳта шуда буд.

гузашта, Чин низ тачрибаи саноатикунонӣ ва коллективонии Иттиѳоди Шӯравиро тақлидқорона пеш гирифт. Тамоми мамлакатро рӯхияи инқилобӣ, ғояѳои сотсиализм, дӯстӣ бо халқѳои шӯравӣ фаро гирифта буд. Иттиѳоди Шӯравиро онѳо

омили муҳимми ғалаба, озодшавӣ аз асорати японҳо ва ҳукмронии Чан Кай Ши медонистанд.

Мао Сзедун шахсан шиори «тақя ба Иттиҳоди Шӯравӣ»-ро пешниҳод намуд. Дар чунин вазъият Чин модели ленинӣ-сталинӣ сохтмони сотсиализмро қабул намуд.

Иттиҳоди Шӯравӣ низ ба Чин ҳамчун мамлакати бузург дар роҳи мустаҳкам намудани низоми ҷаҳонии сотсиалистӣ умеди калон дошт. Бо ҳамин хотир, дар солҳои аввал ба Чин кумаки зиёди молиявӣ иқтисодӣ мерасонид. Вале ҳанӯз ҳангоми ҳукмронии Сталин дар муносибати байни Чину Иттиҳоди Шӯравӣ нишонаҳои нобоварӣ ва муҳолифат ба амал омада буд.

Баъди съезди XX ҲКИШ, ки дар он парастии шахсияти Сталин маҳкум шуда буд, муносибатҳо бо Чин бадтар шуд, зеро парастии шахсияти Мао дар Чин ниҳоят авҷ гирифта буд. Аз ин лиҳоз, зарба ба шахсияти Сталин парастии шахсияти Маоро низ зери хавф мемонд.

Тадричан ихтилофоти байни Н.С.Хрушев ва Мао Сзедун соҳаҳои нав ба навро фаро гирифта, ҷудой ва бархӯрдро ба миён овард.

Коллективонии деҳоти Чин дар чанд давра гузаронида шуд. Дар давраи аввал заминдорӣ калон, заминҳои партофташудаи аврупоӣ, амрикоӣ, ҷопонӣ ва ҳамчунин моликияти «иртиҷоъпарастон» мусодира карда шуд. Дар рафти ин маърака 3 млн одамон ба қатл расида, 17 млн нафар ба ҷазоҳои гуногун ҳукм карда шуданд. Қитъаҳои заминҳои мусодирашуда ба деҳқонони камбағал тақсим карда шуданд.

Аммо ин тадбир боиси болоравии кишоварзӣ нагашт. Аз соли 1951 сар карда, барпо шудани «бригадаҳои ёрии байниҳамдигарӣ» оғоз ёфт. Дар ин давра асбобу афзори истеҳсоли ҷамъияти гардо-нида мешуд, вале замин моликияти шахсӣ боқӣ монда буд.

Барномаи «Ҷаҳиши бузург». Соли 1958 дар Чин барномае таҳия ва қабул гашт, ки баъд номи «Ҷаҳиши бузург»-ро гирифт. Мувофиқи он мебоист дар ҳар сол (1958 – 1962) истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ 6,5 бор ва кишоварзӣ 2,5 маротиба зиёд мегашт. Онҳо тасмим гирифта буданд, ки сохтмони сотсиализмро назар ба Иттиҳоди Шӯравӣ тезтар, хубтар ва беҳтар анҷом диҳанд. Барои амали сохтани ин барнома заминаи зарурии илмӣ-техникӣ ва

*Дар давраи инқилоби фарҳангӣ
ҷавонони шаҳрӣ барои кор ба деҳот
фиристода мешуданд.*

***Оё ҷавонон ба кор ихтиёрӣ ва
ё маҷбурӣ сафарбар карда мешу-
данд?***

моддӣ вучуд надошт. Сарваро-ни чинӣ маҳз ба чидду ҷаҳд ва рӯҳбаландии омма така карданӣ буданд.

Дар рафти ин сиёсат кооперативҳои деҳотӣ ба «коммунаҳои халқӣ» табдил дода шуданд. Дар «коммунаҳои халқӣ» ҳама чиз – афзорҳои меҳнату рӯзгор, ҳайвоноти хонагӣ, хонаҳои истиқоматӣ, дарахтони мевадор умумӣ гардонида шуд. Заминҳои назди ҳавлигии деҳқонон низ кашада гирифта

шуданд. Ин тадбир ба тезӣ оқибатҳои нохуш оварда, боиси норозигии оммавии аҳоли гашт. Иттиҳоди Шӯравӣ низ ба ин таҷриба назари танқидӣ дошт ва боиси боз ҳам бад гаштани муносибатҳои тарафайн гашт.

Соли 1966 дар Чин маъракаи «инқилоби фарҳангӣ» оғоз ёфт, ки боиси бесарусомонии сиёсати дохилӣ ва хориҷии мамлакат гардид.

Пора аз «Энциклопедия для детей». Всемирная история.

Т. I. М., 1993. С. 598-599.

«Инқилоби фарҳангӣ» дар Чин. Соли 1966 Пекин ногаҳон оғози «инқилоби бузурги фарҳангии пролетарӣ»-ро эълон намуд. Вай мебоист ҳаёти ҷомеаро пурра аз нав месохт ва мувофиқи таълимоти Мао тамоми хоиноро, ки ба сохтмони сотсиализм халал мерасониданд, аз роҳ бартараф менамуд ...

Шиори «отаи ба қароргоҳ» эълон гашт, ки мақсади он торумор намудани мақомоти роҳбарикунандаи ҳизби ҳукмрон ва давлат буд. Шахсони номатлуб латукӯб, таҳқир ва ба ҳабс гирифташуда мегаштанд ...

Ҳамзамон, таъқиби зиёиёни чинӣ шуруъ шуд. Онҳоро ба деҳаҳои дурдаст фиристода, бо тариқи меҳнати ҷисмонӣ аз нав тарбия менамуданд. Такагоҳи Мао хонандагон ва коргарҷавонон буданд, ки ба ӯ кӯр-кӯрона бовар доштанд ва дастаҳои хунвэйбинҳо («муҳофизони сурх») ва сзаофанҳо («ошӯбгарон») ташиқил дода буданд.

Тамоми аҳолии қариб як миллиарднафараи Чин китобчаҳои сурхи нишондодҳои Маои бузургро доир ба тамоми масъалаҳои ҳаёт бо худ доштанд. Онҳо бо теъдоди зиёд қариб, ки ба тамоми забонҳои халқҳои олам нашр шуда буданд. Маоро «офтоби сурх» ва «пешвои хирадманд» меномиданд. Ҳатман дар хонаҳои чиниҳо аксҳои Мао мавҷуд буд, онҳо кӯчаҳои шаҳрҳо ва деҳотро нур карда буданд ...

«Инқилоби фархангӣ» муносибатҳои байни Чин ва Иттиҳоди Шӯравиро боз ҳам тезтунд намуд. Яке аз шиорҳои он бо ХКИШ «то охир» мубориза бурдан буд. Таъқиб ва шиканҷаи онҳое, ки дар гузашта бо Иттиҳоди Шӯравӣ ҳамкорӣ доштанд ва ё чонибдори истифодаи таҷрибаи шӯравӣ буданд, хусусияти оммавӣ гирифт.

Дар доираи расмӣ шиори «хатар аз Шимол» пайдо гашт, ки гӯё «мушақҳои русҳо метавонанд, аз Маскав ба Пекин» парвоз намоянд. Ин ақида бахусус баъди воқеаҳои Чехословакия (1968) авҷ гирифт. Баҳори соли 1969 дар марзи сарҳади дарёи Уссурии ҳамшафати қазираи Даманск задухӯрди мусаллаҳонаи ҳар ду мамлакат ба вуқӯъ омад. Иттиҳоди Шӯравӣ баҳри таҳдид қувваҳои зиёди ҳарбиашро ба сарҳади Чин сафарбар намуд.

Сентябри соли 1969 дар Пекин вохӯрии раиси Шӯрои Вазирони Иттиҳоди Шӯравӣ А.Н. Косигин бо сарвазир Шӯрои давлатии Чин – Чжоу Энлай баргузор гардид. Дар мулоқот дар бораи барқарор намудани гуфтушунид оид ба масъалаи сарҳад мувофиқа ҳосил шуд. Октябри ҳамон сол гуфтушунидҳо оғоз ёфтанд, ки онҳо ба беҳтаршавии муносибатҳои ҳар ду давлат мусоидат намуданд.

Наврасон ҳангоми омӯзиши асарҳои Мао

Ба фикри шумо, асарҳои Мао ихтиёрӣ омӯхта мешуданд ё лаҷбурӣ?

Аз суҳбати Мао Сзедун дар бораи мухолифати Чин Иттиҳоди Шӯравӣ ҳангоми қабули ҳайати Ҳизби Сотсиалистии Чопон

Муносибатҳои мо бо Иттиҳоди Шӯравӣ аз соли 1956, баъд аз съезди XX ҲКИШ бад шуда истодаанд.

Агар тарафи муқобил игво ангезад, мо бояд чораҳои ҷавобӣ андешем. Тарафи муқобил дар бораи ақаллан ба муддати се моҳ қатъ намудани баҳсҳои ошкоро таклиф ба миён гузошт. Мо изҳор доштем, ки онро ҳатто ба муддати се рӯз ҳам қатъ намекунем. Мо дар давоми 25 сол ҷанг намудем, аз ҷумла, 22 соли он ба ҷангҳои шаҳрвандӣ ва зиддиҷопонӣ гузашт. Се сол бо Корея ҷанг намудем. Кадом як вақте ман омӯзгор будам ва чӣ будани ҷангро наредонистам...

Дар ҷанг асрори махсус нест. Агар ҷанг кунӣ, дар он сурат талафот ҳам мешавад. Дар натиҷаи ҷанги 25-сола даҳҳо миллион кушта ва захмдор гаштанд.

Дар ҷанге, ки бо ёри мақолаҳои рӯзномаҳо пеш бурда мешавад, кушта вуҷуд надорад. Баъди якчанд соли чунин ҷанг ягон кас кушта намешавад ва мо омодаем чунин ҷангро 25 сол давом диҳем ...

Аз китоби “Выступления Мао Цзедуна, ранее не публиковавшиеся в китайской печати”. М., 1976. Вып.4. - С.136

- 1. Чин дар солҳои 40-уми асри XX дар кадом сатҳи тараққиёт қарор дошт?**
- 2. Бо кадом мақсад роҳбарияти Чин роҳи «ҷаҳиши бузург»-ро пеш гирифт?**
- 3. Моҳияти «Инқилоби фарҳангӣ» дар чӣ буд?**
- 4. Оё сиёсати инқилоби фарҳангӣ ба манфиати мардуми Чин равона шуда буд?**
- 5. Кадом сабабҳо боиси тезтунд гаштани муносибатҳои Чину Иттиҳоди Шӯравӣ гаштанд?**
- 6. Барои чӣ роҳбарияти Чин сиёсати дохилии худро тез-тез иваз менамуд?**
- 7. Дар бораи равобети Чин ва Тоҷикистон маълумот гирд оваред.**

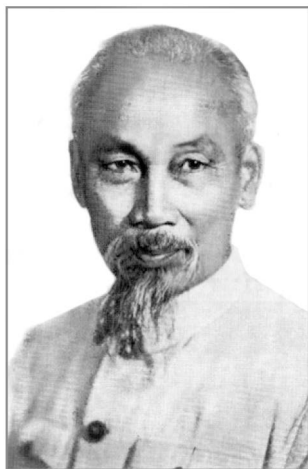
§11. ВЕТНАМ: РОҲИ МУШКИЛ БА СҶИИ ОЗОДИ

- 1. Кадом омилҳо ба галабаи коммунистҳо ва озодиш мамлакат мусоидат намуданд?**
- 2. Сабабҳои тақсими Ветнам кадомҳоянд?**
- 3. Сабабҳои шикасти ИМА аз чӣ иборат аст?**

Пирӯзии инкилоби мардумӣ. Чанги дувуми чаҳон сабаби болоравии ҳаракатҳои миллӣ-озодихоҳӣ шуд. Соли 1941 кӯшунҳои Чопон ба Ветнам ҳучум карда, онро ишғол намуданд. Идораи мустамликадорӣ Фаронса муқобилият нишон наод ва омода буд, ки бо ишғолгарон ҳамкорӣ кунад. Муборизаи озодихоҳонаи халқи Ветнам ҳислати чанги миллӣ-ватандӯстиро гирифт. Ин мубориза ҳам ба муқобили мустамликадорони фаронсавӣ ва ҳам ба муқобили чангҷӯёни япон равона шуда буд. Дар ин мубориза Хо Ши Мин (1890 – 1969) ҳамчун роҳбари соҳибистеъдоди халқи Ветнам машҳур гардид.

Торумор гардидани Чопон дар Чанги дуҷуми чаҳон ба шӯриши августи соли 1945 овард. Дар санаи 2-уми сентябри соли 1945 Хо Ши Мин истиқлоли Ветнам ва ташкили Ҷумҳурии Демократии Ветнамро (ҶДВ) эълон кард. Аммо мустамликадорони фаронсавӣ дар ҷануби мамлакат, дар Сайгон ҳукумати худро ташкил намуда, Бао Дайро роҳбари он таъин карданд. Моҳи майи соли 1949 ин ҳукумат аз ташкили «Давлати Ветнам» хабар дод.

Моҳи майи соли 1954 Қувваҳои артиши ҶДВ қувваҳои фаронсавиро торумор карданд. Халқи Ветнам ба обрӯ ва нуфузи Фаронса зарбаи саҳти сиёсӣ ва равонӣ ворид кард. Шикасти Фаронса дар ҷанг ҳукумати Бао Дайро маҷбур намуд, ки бо Хо Ши Мин роҳи музокираро пеш бигирад. Дар санаи 26-уми апрели соли 1954 дар Женева маҷлиси вазирони хориҷии Иттиҳоди Шӯравӣ, ИМА, ҶМЧ, Британияи Кабир ва Фаронса ба қор оғоз кард. 21-уми июли соли 1954 Созишномаи Женева имзо шуд. Ветнам аз арзи 17-ум ҷудо карда шуд, вале ин марз ҳамчун марзи сиёсӣ шинохта намешуд. Муттаҳидшавии Ветнам мебоист бо роҳи гузаронидани интиҳоботи умумӣ ва озод моҳи июли соли 1956 ба амал бароварда мешуд. Ҳамин тавр, низои ҳарбӣ ба муқовимати сиёсӣ табдил дода шуд.

Хо Ши Мин (1890 – 1969) ходими давлати сиёсии Ветнам. Аз августи соли 1945 то марти 1946 раиси Ҳукумати муваққатии ҶДВ. Аз соли 1946 Президент ва ҳамзамон, нахуствазири ҶДВ. Аз соли 1951 – роҳбари Ҳизби Заҳматкашонии Ветнам.

Аскарони амрикоӣ асирони ветнамиро бурда истодаанд.

1. Ба фикри шумо ветнамиҳо дар кучо асир шудаанд?

2. Чаро худӣ амрикоӣҳо ҳам дар даруни обанд?

карданд. Онҳо аз байни ходимони сиёсии ҷануб Нго Дин Земро интиҳоб карда, ба он така карданд. Моҳи октябри соли 1955 вай дар бораи ташкили Ҷумҳурии Ветнам эълomia мунташир кард. Ҷумҳурии нав дар заминҳои, ки мувофиқи Созишномаи Женева ба фаронсавиҳо тааллуқ мегирифтанд, ташкил гардид ва Нго Дин Зем эълон кард, ки худро ба Созишномаи Женева пойбанд наметонад ва соли 1956 интиҳобот гузарониданӣ нест. Вай муассисаҳои интиҳоботи барҳам дод ва дар маҳалҳо ходимони худро таъин кард.

Фуруд омадани полки десантии амрикоӣҳо дар Ветнам. Акси соли 1966

Сурати мазкур дар ниҳоди шумо чӣ тасаввуроте ба вуҷуд меорад? Муаллифи он кист, амрикоӣ ё каси дигар?

Пора аз номаи Котиби давлатии ИМА Дин Раск ва котиб доир ба масъалаҳои мудоғиба Роберт Макнамари ба президент Чон Кеннеди аз 11-уми ноябри соли 1961

Иёлотӣ Муттаҳида бояд дар назди худ мақсади равшан гузорад. Роҳ надиҳад, ки Ветнами Чанубӣ ба дастӣ коммунистон гузарад. Воситаи асосии ноил шудан ба ин мақсад бояд ёрӣ ба ҳукумати Ветнами Чанубӣ бошад, то ки вай дар мубориза ба муқобили партизанҳо голиб ояд...

Мо бояд омода бошем, ки агар зарурат пайдо шавад, қувваҳои ҳарбии Иёлотӣ Муттаҳидаро дохил кунем, то ки дар ҷанг голиб бошем. Вобаста ба ҷараёни воқеот мумкин аст чунин зарурате пеш ояд ва қўшунҳои Иёлотӣ Муттаҳида ба манбаи таҷовуз дар Ветнами Шимолӣ зарба зананд.

1. Ҷаро ходимони олирутбаи давлатии ИМА бо ҳар роҳ мехостанд пеши роҳи пирузии коммунистонро гиранд?

2. Барои чӣ Ветнами Шимолӣ манбаи таҷовуз доништа шудааст?

Моҳи августи соли 1964, баъди муноқиша дар халиҷи Тонкин, амрикоӣҳо бомбаборонкунии Ветнами Шимолӣро оғоз карданд, ки аз феввали соли 1965 шакли мунтазамро гирифт. Амрикоӣҳо сиёсати «замини сўхта»-ро пеш гирифтанд. Садҳо деҳаҳои ветнамӣ сўхта шуданд, даҳҳо ҳазор гектар замин корношоям гардид, ҳазорон гектар ҷангал дар натиҷаи бомбаборонкунии ваҳшиёна несту нобуд карда шуданд. Ҷанг торафт густариш меёфт ва ИМА беш аз 500 ҳазор аскарро ба Ветнам дохил намуд. Лекин ҳамаи ин дар баробари қаҳрамоноҳои халқи Ветнам натиҷа надод.

Соли 1968 дар Париж гуфтушунидҳо доир ба оташбас дар Ветнам оғоз шуд ва соли 1973 мувофиқа ба даст омад. ИМА пурра шикаст хўрд. Хориҷ гаштани лашкари амрикоӣ шакли фироро гирифт. Дар санаи 30-уми апрели соли 1975 лашкари Ветнами Шимолӣ ба Сайгон ворид шуд.

Дар санаи 25-уми апрели соли 1976 дар Ветнам интихоботи умумӣ ба Маҷлиси миллии Ветнами ягона доир гардид. 2-уми июли соли 1976 Маҷлиси миллӣ Қонун дар бораи муттаҳид кардани Ветнам ва ташкили Ҷумҳурии Сотсиалистии Ветнамро қабул кард.

Бо истифода аз харита, ба хусусияти ҷанги Ветнам ва мудохилаи Амрико баҳо диҳед.

Ёрии мамлакатҳои сотсиалистӣ ба Ветнам

«Агар амрикоӣҳо ба ҳукумати сайгонӣ ёрӣ расонанд, Иттиҳоди Шӯравӣ ва Чин Ветнами Шимолиро дастгирӣ менамуданд. Аз рӯйи сарчашмаҳои эътимодноки соли 1966 ин ёрӣ аз ҳар мамлакат маблағи 250 млн долларро таъкил мекард. Чин биринҷ ва силоҳи сабук мефиристод, аз Иттиҳоди Шӯравӣ бошад, мошинҳои боркаш, ҳавопаймо, тӯп ва мушакҳои идорашаванда меофтанд. Ман анборҳои калони муҳимоти ҷанги ро дида будам, ки ба дасти иттифоқчиён афтада буданд. Миномёту гранатаҳо (норинҷак) истеҳсоли Ветнами Шимолӣ буданд, снаряди миномётҳо, нулемёт. либос ва биринҷ аз Иттиҳоди Шӯравӣ, васоили ҷарроҳӣ ва доруворӣ аз Полша ва Чехословакия фиристода шуда буданд». Аз китоби Ч.Скониин. Справедливый мир во Вьетнаме. Размышления американца о трагической войне в Юго Восточной Азии. Новый колокол - М., 1944. С.455.

Занони ва кӯдакони ветнамӣ дар рӯбарӯйи аскарони амрикоӣ. Соли 1969

Ба фикри шумо ин акс дар қучо гирифта шудааст?

2. Дир чехраи занону кӯдакони чиро мебинед?

Ёрии иқтисодӣ ва низомии ИМА ба Ветнами Ҷанубӣ (млн доллар)

Солҳо	Ёрии иқтисодӣ	Ёрии низомӣ	Харочоти умумӣ
1959	207,1	41,9	249
1960	180,3	70,9	251,2
1962	142,9	144	286,9
1964	216,1	186,9	403
1966	729,2	170,8	900
Ҳамагӣ дар солҳои 1959-1966	3085,6	1475,2	4561,1

Ёрии амрикоиҳо ва муттаҳидинашонро ба Ветнами Чанубӣ бо ёрии давлатҳои сотсиалистӣ ба Ветнами Шимолӣ муқоиса кунед.

- 1. Ба фикри шумо оё дар он шароит имкони пешгирии тақсими Ветнам ба ду давлат вуҷуд дошт?*
- 2. Нақши ҳукумати ИМА дар тақсими Ветнам чӣ гуна буд?*
- 3. Бо кадом сабабҳо қувваҳои ИМА натавонистанд дар Ветнам истодагарӣ кунанд?*
- 4. Муттаҳидишавии Ветнам кай ба амал омад?*

§12. АВРУПОИ ШАРҚӢ ДАР РОҶИ СОХТМОНИ СОТСИАЛИЗМ

- 1. Хусусиятҳои хоси ислоҳоти солҳои 50-ум дар мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ аз чӣ иборат буд?*
- 2. Чаро ислоҳоти солҳои 50-ум ва 60-ум пеши роҳи бухронро дар ин кишварҳо гирифта натавонист?*
- 3. Шӯрои Ёрии Иқтисодии Байниҳамдигарӣ дар муттаҳидгардонидани кишварҳои Аврупои Шарқӣ чӣ нақш дошт?*

Иосиф Броз Тито дар шаҳри Белград паради ҳарбиро қабул мекунад.

Чаро маҳз Иосиф Броз Тито паради ҳарбиро қабул намуд?

Низоми давлатии дар охири солҳои 40-ум дар кишварҳои Аврупои Шарқӣ бунёдшуда, дар ибтидо халқӣ-демократӣ, баъдан сотсиалистӣ ном гирифт. Дар як қатор кишварҳо низоми бисёрхизбӣ мавҷуд буд. Дар Албания, Венгрия, Руминия ва Югославия системаи якҷаҳизбӣ буд. Ташкилотҳои Ҷабҳаи Халқӣ ва парлумон фаъолият менамуданд, аммо нақши роҳбарикунанда дар дасти хизбҳои коммунистӣ буд. Дар барномаҳои онҳо давлатӣ кунонидани иқтисодиёт, рушди тамоми соҳаҳои ҷамъият: муносибатҳои иҷтимоӣ, маориф ва фарҳанг муайян гардида буд.

Солҳои 50-ум вазифаи асосӣ дар ин кишварҳо «сохтмони асосҳои сотсиализм» буд. Таҷрибаи Иттиҳоди Шӯравӣ барои ин кишварҳо дари ибрат буд. Се вазифаи асосӣ: саноатикунонӣ, коллективонии кишоварзӣ ва инқилоби фарҳангӣ бояд ба иҷро мерасид.

Индустриякунонӣ, ки дар асоси таҷрибаи Иттиҳоди Шӯравӣ гузаронида шуд, аксари кишварҳои Аврупои Шарқиро аз кишварҳои аграрӣ ба кишварҳои саноатия аграрӣ табдил дод.

Диккати асосӣ ба тараққиёти саноати вазнин равона шуда буд, ки он дар Албания, Булғория, Венгрия, Руминия ва Югославия амалан аз нав сохта шуд. Дар Ҷумҳурии Демократии Олмон ва Чехословакия, ки ҳанӯз то Ҷанги

дувуми ҷаҳон ба қатори кишварҳои тараққикардаи индустриалӣ дохил мешуданд, бозсозии саноат гузаронида шуд. Ба тараққиёти саноати вазнин тавачҷуҳи ҷиддӣ зоҳир намуда, тахти шиори «Панҷсоларо дар ҷаҳор сол иҷро мекунем» амал карда, комёбиҳои ҷашмрас ба даст оварданд. Вале ба истехсоли молҳои ниёзи мардум эътибор дода намешуд.

Санад дар бораи ба моликияти шахсӣ додани замин

Ба ороиши санад назар андозед. Ороиши бадеии он чиро ифода мекунанд?

Кооперативонии кишоварзӣ дар кишварҳои Аврупои Шарқӣ дар муқоиса бо таҷрибаи Иттиҳоди Шӯравӣ шароити маҳал ва анъанаҳои хоси миллиро ба назар мегирифт. Дар як марҳала як шакли он тараққӣ дода мешуд. Умумӣ кардани замин ва техника тадричан давра ба давра гузаронида мешуд. То охири солҳои 50-ум беш аз 90% соҳаи кишоварзӣ умумӣ карда шуд. Танҳо дар Лаҳистон (Полша) ва Югославия хоҷагиҳои хусусии деҳқонӣ бартарӣ доштанд.

Дар соҳаи фарҳанг низ дар назди кишварҳои Аврупои Шарқӣ вазифаҳои хос гузошта шуда буд. Дар Албания, Булғория, Полша, Руминия ва Югославия яке аз вазифаҳои аввалиндараҷа маҳви бесаводӣ дар деҳот буд. Дар Ҷумҳурии Демократии Олмон масъалаи асосӣ аз афкори мардум дур кардани идеологияи наҷодпарастӣ буд.

Дастоварди муҳими сиёсати фарҳангӣ дар кишварҳои Аврупои Шарқӣ демократӣ кунонидани маълумоти миёна ва олии буд.

Аввал мактабҳои ягонаи маълумоти миёнаи нопурра, баъдтар мактабҳои ягонаи маълумоти миёнаи бепул ташкил карда шуд.

Таҳсил дар чунин мактабҳо даҳ-дувоздаҳ сол давом менамуд. Барои хонандагони синфҳои болоӣ, гимназияҳо ва мактабҳои техникӣ амал мекарданд. Хатмкунандагони мактабҳои миёна имкони пурра пайдо мекарданд, ки ба мактабҳои олии дилхоҳи худ дохил шаванд. Маълумоти олии низ хеле тараққӣ кард. Дар баъзе аз кишварҳо бори аввал мактабҳои олии ва марказҳои калони илмӣ ташкил ёфтанд.

Дар тамоми кишварҳои Аврупои Шарқӣ ба идеологияи коммунистӣ ҳамчун идеологияи умумидавлатӣ диққати ҷиддӣ дода

Шӯришгарони Будапешт расмҳои И. Сталин ва М. Ракоширо месӯзонанд (октябри 1956)

Ба ақидаи шумо, чаро шӯришгарон расмҳои И. Сталин ва М. Ракоширо месӯзонанд?

мешуд. Тамоми муҳолифони озодандеш таъкиб ва аз кишвар ронда мешуданд. Ин раванд бахусус дар охири солҳои 40-ум ва ибтидои солҳои 50-ум дар фаъолияти органҳои судӣ равшан ба назар мерасид. Дар ин солҳо бисёре аз коркунони ҳизбӣ ва намо-яндагони равшанфикрон таъкиб гардида, ба қатл расиданд. Тоza кардани сафҳои ҳизб барои он солҳо кори маъмулӣ буд.

Солҳои 60-ум дар як қатор кишварҳои Аврупои Шарқӣ ислохоти иқтисодӣ оғоз ёфт. Дар Ҷумҳурии Демократии Олмон ни-зоми нави банақшагирӣ ҷорӣ карда шуд. Иттиҳодияҳои соҳавии корхонаҳои ҷамъиятӣ, ки дар асоси ҳисоби хоҷагӣ кор мекарданд, ташкил мешуданд. Дар Чехословакия раванди ислохот барои бозсозии техникаи саноат ва афзоиши мустақилияти корхонаҳо равона шуда буд. Дар Булғория ҳам ҳисоби хоҷагӣ ба роҳ монда шуд. Мутамарказонидани истехсолот дар хоҷагиҳои давлатӣ ва маҷмаъҳои кишоварзӣ саноатӣ ҷорӣ карда мешуд. Дар Руминия чунин сохтори хоҷагӣ ташкил карда шуда буд, ки муассисаҳо дар асоси ҳисоби хоҷагӣ кор мекарданд.

Кӯшиши ислохот дар дигар соҳаҳо низ ба назар мерасид. Масъалаи тағйирот дар сиёсат низ масъалаи рӯз буд. Мисоли равшани ин воқеаҳои Чехословакия буданд. Моҳи апрели соли 1968 дар пленуми КМ ҲКЧ «Барномаи амал» қабул карда шуд. Мақсади он ислохоти ҳизб ва тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа буд. Ин барнома аз тарафи гурӯҳи роҳбарони ҳизбӣ А. Дубчек, Й. Сирковский, З. Млинарж, О. Чирник ва дигарон пешниҳод шуда буд. Онҳо мардумро ба сохтмони «Сотсиализм бо чеҳраи инсонӣ» даъват мекарданд.

Аз «Барномаи амал»-и ҲКЧ

«Шеваҳои маъмурию фармонфармоӣ ва мутамарказонӣ, ки дар давраи мубориза ба муқобили боқимондаҳои буржуазия ва таҳкими ҳокимият дар шароити ташаннуҷи авзои байналхалқӣ баъд аз воқеаҳои феввали соли 1948 истифода мешуданд, бидуни кадом асос ба марҳалаи баъдии тараққиёт гузаронида шуданд. Онҳо оҳишта-оҳишта ба системаи бюрократӣ табдил ёфтанд. Дар гузашта нақши роҳбарикунандаи ҳизб ҳамчун маркази ягонаи ҳокимият дар дасти органҳои ҳизбӣ ҳисоб мешуд. Ин ба тезиси дурӯғин дар бораи он ки ҳизб аслиҳаи диктатураи пролетариат аст, мувофиқат мекард».

Дар натиҷаи ин дигаргунсозихо иттиҳоди ягона таъсис ёфт, ки номи “Паймони сотсиалистӣ”-ро ба худ гирифт. Дар ин иттиҳод қариб 400 миллион нафар аҳоли умр ба сар мебард. Муттаҳид гардидани ин кишварҳо дар “Паймони сотсиализм” тахти роҳбарии Иттиҳоди Шӯравӣ ба амал омад. Мавқеи он дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ ба қуллӣ дигаргун гашт ва як муддат пешсаф ва пешқадам шумурда мешуд.

Соли 1949 ташкилоте бо номи СЭВ (Совет Экономической Взаимопомощи) – Шӯрои Ёрии Иқтисодии Б а й н и ҳ а м д и г а р ӣ (ШЁИБ) ташкил шуд. Он ба як ташкилоти муҳими иқтисодии кишварҳои Аврупои Шарқӣ табдил ёфт. Ин иттиҳод ба ҳамкориҳои соҳаҳои гуногун ва рушди раванди ба ҳам наздикшавии кишварҳои Аврупои Шарқӣ ва Иттиҳоди Шӯравӣ ибтидо гузошт. Дар ибтидои солҳои 50-ум миёни Иттиҳоди Шӯравӣ ва кишварҳои ҷаҳони сотсиалистӣ аҳдномаи дарозмуддати иқтисодӣ ба имзо расид. Ин боиси қанда шудани робитаҳои иқтисодии ин кишварҳо бо давлатҳои Ғарб ва ну-

«ИҚШС». расоми Полия (с.1954)

Нишонаҳои ин расмро шумо чӣ тавр мефаҳмед?

фуз пайдо кардани иқтисодиёти Иттиҳоди Шӯравӣ дар Аврупои Шарқӣ гардид. Он ба манфиати кишварҳои сотсиалистӣ буд. Ҳамкориҳои иқтисодӣ дар байни кишварҳои лагери сотсиалистӣ барои пешрафти онҳо аҳамияти бузург дошт. Онҳо барои фурӯши маҳсулоти худ бозори бузург дар Иттиҳоди Шӯравӣ пайдо намуданд.

Аз ҳисоби воридоти маҳсулот аз Иттиҳоди Шӯравӣ ин кишварҳо талаботи худро бо оҳан, нафт, пахта, филизоти ранга, газ, неруи барқ ва ғайра қонеъ менамуданд.

Дар солҳои 1958 – 1962 рушди солонаи истехсоли саноати онҳо 11,5%, соли 1962 бошад, 8%-ро ташкил меод. Ин дар ҳоле буд, ки дар кишварҳои мутараққии Аврупо ин нишондод аз 4% зиёд набуд. Аммо баъдтар ин кишварҳо ба бӯҳрон гирифтанд шуданд ва сатҳи тараққиёти онҳо коҳиш ёфт.

1. Қадом қувваҳои сиёсӣ дар мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ дар солҳои баъдиҷангӣ дар сари қудрат буданд?
2. Дар солҳои 50-ум чӣ гуна ислоҳот гузаронида шуд?
3. Мақсади ислоҳоти солҳои 50-ум аз чӣ иборат буд?
4. Ислоҳоти солҳои 60-ум аз ислоҳоти солҳои 50-ум чӣ фарқ дошт?
5. СЭВ чӣ гуна ташкилот буд?

§13. АВРУПОИ ШАРҚӢ ДАР ГИРДОБИ БУҲРОН

Танкҳои шӯравӣ дар шаҳри Берлин (с.1953)

Танкҳои шӯравӣ ба Берлин барои чӣ ворид шуда буданд?

- 1. Намоишҳои зиддиҳукумати дар кишварҳои Аврупои Шарқӣ пас аз кадом воқеа оғоз ёфт?*
- 2. Дар кадом кишварҳо ҳаракатҳои зиддиҳукумати шадидтар буд?*
- 3. Оё тағйир додани сиёсати ҳизбҳои коммунистии ин кишварҳо пеши роҳи бухронро гирифта тавонист ё не?*

Марги И. В. Сталин дар соли 1953 боиси дигаргуниҳои бузург дар кишварҳои Аврупои Шарқӣ шуд. Ба муқобили режимҳои тоталитарии ин кишварҳо, ки дастнишондаи Иттиҳоди Шӯравӣ буданд, шӯру ошӯбҳо сар заданд.

Дар пойтахти Ҷумҳурии Демократии Олмон – шаҳри Берлин 16-уми июни соли 1953 намоиши эътирозии бинокорон сар зад. Онҳо зиёд кардани музди меҳнатро талаб мекарданд. Ба намоишчиён садҳо ҳазор берлиниҳо ҳамроҳ шуданд. Чунин намоишҳо дар дигар шаҳрҳои Олмон низ ба амал омаданд. Роҳбарияти ҶДО аз уҳдаи бартараф намудани бухрон набаромад. Бо даҳолати артиши шӯравӣ дар рӯзи дигар ин намоишҳо саркӯб шуданд.

Дар санаи 28-уми июни соли 1956 дар шаҳри Познани Лаҳистон (Полша) корпартоии коргарони роҳи оҳан сар зад, ки он ба корпартоии умумӣ табдил ёфт. Артиши Полша ин намоишу корпартоиҳоро бераҳмона саркӯб кард. Ин воқеаҳо дар миёни ҳайати роҳбарикунандаи Ҳизби Муттаҳидаи Корғарии Полша, ки ҳизби ҳукмрон буд, чудиоро ба амал овард. Роҳбарияти шӯравӣ ба қисмҳои ҳарбии дар Полша будаи худ фармон дод, ки ба пахш намудани намоишҳо омода бошанд. Роҳбарияти Полша изҳор дошт, ки дар сурати даҳолати низомии шӯравӣ полякҳо муқобилат нишон хоҳанд дод. Дар Мачористон (Венгрия) ҳангоме ки дар миёни роҳбарони кишвар муборизаи шадид давом мекард, 23-уми октябри соли 1956 ба ҷонибдории қувваҳои ислохотхоҳ намоиш сар зад. Сарвари Ҳизби Коммунистии Венгрия – Матяш Ракоши дар зери фишори омма мачбур шуд, ки сарвари ислохотхоҳон – Имре Надро сарвазири кишвар таъин кунад.

Ҳукумати И. Над иҷозат дод, ки ҳизбҳои сиёсӣ фаъолияти худро аз нав оғоз кунанд. 27-уми октябр намояндагони ҳизбҳои гуногун ба ҳайати ҳукуमत ворид шуданд. Дар саросари кишвар «асосҳои сотсиализм» аз байн рафт. Кооперативҳо барҳам хӯрда, иттифокҳои касабавӣ нави соҳибистиклол таъсис ёфта, ташкилотҳои ҳизбӣ фаъолияти худро қатъ мекарданд. Мақомоти

амнияти давлатӣ пароканда карда шуданд. Дар саросари кишвар кормандони мақомоти амниятӣ аз ҷониби шӯришчиён ба ҷазо гирифтور шуданд. Бинои ҳизбии шаҳри Будапешт ишғол гардида, коммунистоне, ки онро дифоъ мекарданд, парронда шуданд.

Бо ризояти тамоми роҳбарони кишварҳои Аврупои Шарқӣ 4-уми ноябри соли 1956 қўшунҳои шӯравӣ ба шаҳри Будапешт ворид гардиданд ва ба сарқўб намудани шӯришчиён сар карданд. Дахҳо ҳазор мухолифони режими сотсиалистӣ аз кишвар фирор карданд. Пас аз фуру нишондани нооромиҳо ҳокимият ба дасти Янош Кадр супорида шуд. М. Ракоши ба Иттиҳоди Шӯравӣ оварда шуд. И. Над соли 1957 ба қатл расид.

Солҳои 60-ум дар кишварҳои Аврупои Шарқӣ ҳизбҳои коммунистӣ маҷбур шуданд, ки ба хотири аз байн бурдани норозигии омма сиёсати худро тағйир диҳанд ва таъқиботи оммавии дигарандешон қатъ гардид. Ислоҳоти иқтисодӣ гузаронида шуд.

Теъдоди гуреаҳо аз Аврупои Шарқӣ ба Аврупои Ғарбӣ дар солҳои 1955-1965	
1955	252000
1965	279000
1957	261000
1958	204000
1959	143000
1960	199000
1961	207000
1962	21000
1963	42000
1964	41000
1965	29000

Сабаби тадриҷан кам шудани теъдоди гуреаҳо дар ҷист?

Албания робитаҳои худро бо Иттиҳоди Шӯравӣ қатъ кард. Муносибати Руминия ҳам бо Иттиҳоди Шӯравӣ хуб набуд. Дар Чехословакия ҳаракати ислоҳотчигӣ ба вучуд омад. Моҳи январӣ соли 1968 ба намояндагони ин ҷараён муяссар шуд, ки Антонин Новотниро аз сарвари ҳизб дур кунанд. Александр Дубчек сар-

вари Ҳизби Коммунистии Чехословакия интихоб шуд. Моҳи апрел барномаи фаъолияти Ҳизби Коммунистии Чехословакия дар матбуот чоп шуд. Дар он демократикунии ҷамъият дар назар дошта мешуд. Мувофиқи ин барнома сензура барҳам дода шуд. Ҳизбу ҳаракатҳои сиёсӣ ташкил ёфтанд. Қаноти ислохталаби Ҳизби Коммунист пурқувват шуд.

Карикатураи rassomi Олмони Гарби: «Ташақкур ба озодкунандагонанон!» Дар қараси синаи онҳое, ки бо занҷир баста шудаанд: Полша, Чехословакия, Венгрия, Руминия, Булгория навишта шудааст.

Занҷири гардани онҳо нишонан чист? Оё шумо ба фикри rassom розӣ шуда метавонед?

Моҳи июли соли 1968 намояндагони панҷ хизби коммунисти кишварҳои Аврупои Шарқӣ ба номи роҳбарияти Ҳизби Коммунистии Чехословакия нома навишта, дар он воқеаҳои Чехословакияро ҳамчун «аксулинкилобӣ» маънидод карданд. А. Дубчек ва ҳамсафонаш зарурати идомаи роҳи ислохотро таъкид мекарданд, вале роҳбарияти Иттиҳоди Шӯравӣ ба таҷовузи зидди Чехословакия омода мешуд.

Дар санаи 21-уми августи соли 1968, як рӯз пеш аз оғози анҷумани XIV Ҳизби Коммунистии Чехословакия қувваҳои мусаллаҳи Иттиҳоди Шӯравӣ, Полша, Ҷумҳурии Демократии Олмон, Венгрия ва Булғория ба Чехословакия даромаданд. Роҳбарияти Ҳизби Коммунисти Чехословакия, аз ҷумла А. Дубчек дастгир ва ба Маскав фиристода шуданд. Аммо муқовимати омма ба муқобили мудохилаи ҳарбии хориҷӣ имкон надод, ки дар кишвар як ҳукумати дастнишондаи шӯравӣ ташкил шавад. Дар таърихи 22-уми август ҷаласаи анҷумани XIV ҲКЧ бо ҳимояи коргарон доир гардид. Дар он ислохталабон пирӯз шуданд. Пас аз ин А. Дубчек ба Прага баргашт, аммо танг кардани мавқеи ислохталабон дар роҳбарии хизб оғоз ёфт. Соли 1969 А. Дубчек аз вазифаи сарварии хизб озод карда шуда, соли 1971 аз сафи он хориҷ гардид. Роҳбарии хизб ба дасти Густав Гусак гузашт. Тоza

кардани сафҳои ҳизб оғоз ёфт. Бисёре аз ислохталабон аз кишвар хичрат карданд.

Пас аз воқеаҳои Чехословакия дар тамоми кишварҳои Аврупои Шарқӣ сотсиализми тоталитарӣ ҷорӣ карда шуд.

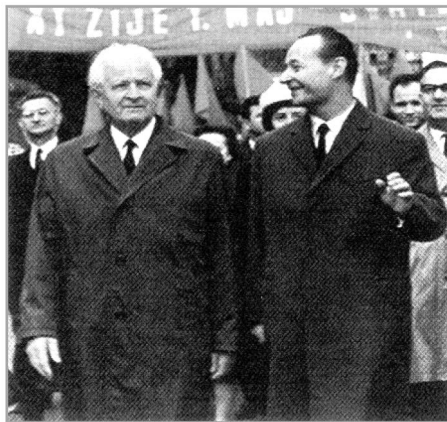
Ислохоти иқтисодӣ қатъ гардид. Баъзе нишонаҳои иқтисоди бозории пайдошуда барҳам дода шуданд. Шахсони аз ҳукумат норозӣ буда таъқиб карда мешуданд.

Тоталитаризм дар он кишварҳое, ки мақсади гузаронидани ислохотро надоштанд, пурзӯр гардид. Дар Албания, Булғория ва Руминия тоталитаризм шакли хосро дошт. Аз ҷумла, дар Албания тамоми динҳо мамнуъ эълон карда шуданд. Парастии шахсияти роҳбарони ин кишварҳо авҷ гирифт: Анвар Хоҷа дар Албания, Николай Чаушеску дар Руминия ва ғайра.

Прага, августи соли 1968

Моҳи августи соли 1968 дар шаҳри Прагаи Чехословакия чӣ воқеа рӯй дода буд?

А.Дубчек (аз рост) ва Л.Свобода

Александр Дубчек (1921–1993) аз соли 1925 ҳамроҳи падару модараш, ки коммунист буданд, дар Иттиҳоди Шӯравӣ зиндагӣ кардааст. Иштирокчи ишӯриши миллии Словакия буд, ки ба мақсади сарнагун кардани ҳукумати дастнишондаи Олмон сар зада буд. Аз соли 1949 дар дастгоҳи роҳбарии ҳизбии Словакия қор кардааст.

Солҳои 1968–1969 котиби якуми КМ ҲКЧ буд. Соли 1971 бо қарори пленуми КМ ҲКЧ аз

сафҳаи ҳизб хориҷ гардид.

Солҳои 1970 то 1981 дар хоҷагии ҷангали Братислава қор кардааст. Аз соли 1989 А.Дубчек раиси Маҷлиси Федералии ЧСБ буд. Дар садамаи автомобилӣ ҳалок гардидааст.

Аз изҳороти ТАСС (Телеграфное Агентство Советского Союза–Агентии Телеграфии Иттиҳоди Шӯравӣ)

ТАСС вазифадор аст, изҳор намояд, ки ходимони ҳизбию давлатии Ҷумҳурии Сотсиалист Чехословакия ба Иттиҳоди Шӯравӣ ва дигар кишварҳои иттифоқчӣ дар бораи кумаки фаврӣ, аз ҷумла ёри низомӣ ба халқи бародари Чехословакия муроҷиат кардаанд...

Қисмҳои ишомии шӯравӣ ҳамроҳ бо Қувваҳои Мусаллаҳи кишварҳои иттифоқчӣ мазкур 21-уми август ба ҳудуди Чехословакия ворид гаштанд. Пас аз байн рафтани хавфу хатар ба дастовардҳои сотси.ишм бар Чехословакия қувваҳои мусаллаҳи кишварҳои сотси.исти иттифоқчӣ бар сурате, ки ҳукумати қонунӣ зарурати дар оянда боқӣ мондани ин қувваҳоро лозим надонад, фавран аз Ҷумҳурии Сотсиалистии Чехословакия бароварда мешивад.

1. Ба назари шумо, зарурати ёрии сарбозони шӯравӣ дар чист?

2. Суратгир бо ин расмаиши чиро ифода кардан меҳаҳад?

Аз номаи Н. Гребаневская – иштирокчи нахустин намоиши эътирозӣ дар Иттиҳоди Шӯравӣ, зери шиори «Аз Чехословакия даст кашед!» (25-уми август соли 1968, Москва, Майдони сурх)

Сарбозони шӯравӣ дар ҳосилгундорӣ ба деҳқонони чех ёри медиҳанд.

... Садои ҳуштак баланд гашта, аз тамоми атрофи майдон коркунони хадамоти бехатарӣ дар либоси граждани ба сӯйи мо давиданд. Онҳо мунтазири таширifi ҳайати вакилони Чехословакия ба Кремл буданд ва дар ин ҷо навбатдорӣ мекарданд...

Мо ором нишаста, муқовимат намекардем. Сару рӯйи Виктор Фейнбергеро хушиор карда, дандонҳояширо шикастанд. Павел Литвиновро калтакқӯб карданд. Аз дасти ман парчами Чехословакияро ба зӯрӣ кашида гирифтанд ва онро шикастанд. Онҳо ба сари мо дод мезаданд: «Пароканда шавед, бевичдонҳои ватанфурӯш!». Аммо мо аз ҷой нахестем. Пас аз чанд дақиқа мошинҳо омаданд. Ғайр аз ман дигар ҳамаро ба даруни мошинҳо тела доданд. Ман, ки ҳамроҳи писари семоҳаам будам, дар ҷойи назаррас боз қариб 10 дақиқаи дигар нишастам. Дар мошин маро латукӯб карданд...

Аз китоби “Россия, которую мы не знали”, 1939 - 1993. - Челябинск, 1995. - С.236.

1. *Сабабҳои асосии бӯхрон дар мамлакатҳои сотсиалистӣ чӣ буд?*

2. *Чаро дар солҳои 60-ум сиёсати ҳизбҳои коммунистӣ тағйир ёфт?*

3. *Чаро нишонаҳои тоталитаризм дар ин кишварҳо дар солҳои 60-70-ум қувват гирифт?*

4. *Сотсиализми тоталитарӣ бо чӣ анҷомид?*

Мутобиқати дурусти надидаҳои таърихӣ ва санаи ба амал омадани онҳоро ёбед.

Намоишҳои эътирозӣ	№	Сана
1. Эътирозҳо ва корпартоиҳо дар ЧДО ва Полша		1. 1980
2. Шӯриши халқӣ дар Венгрия		2. 1953
3. «Баҳори Прага» дар Чехословакия		3. 1956
4. Намоишҳои оммавӣ ва ҷорӣ намудани вазъияти ҳарбӣ дар Полша		4. 1968

§14. ҚУМҲУРИИ КУБА: АЗ ДИКТАТУРАИ ГЕНЕРАЛ БАТИСТА ТО ФИДЕЛ КАСТРО

1. *Сабаби тараққиёти босуръати иқтисоди Куба дар солҳои баъд аз ҷанг чист?*

2. *Сирри пирӯзии инқилобчиён кадом аст?*

3. *Ҳукумати инқилобӣ чӣ гуна ислоҳоти иқтисодиву иҷтимоиро амалӣ сохт?*

Тараққиёти иқтисодии Куба баъд аз Ҷанги дувуми ҷаҳон. Дар солҳои Ҷанги дувуми ҷаҳон талабот ба маҳсулоти кишоварзии мамлакатҳои Амрикои Лотинӣ афзуд. Дурӣ аз сахнаҳои ҷанг, фаровонии сарватҳои табиӣ, муҳоҷирати коргарони баландхитисосро ба ин мамлакатҳо афзоиш дода буд. Албатта, Куба ҳам истисно набуд.

Дар давоми чанг ва солҳои аввали баъдичангӣ иқтисоди Куба кадамҳои устуворе ба пеш гузошт, зеро талабот ба молҳои содиротии ин кишвар – қанд ва тамоку афзуд. Дар солҳои 1947–1958 назар ба солҳои 1941 – 1946 истеҳсоли солони қанд беш аз 25 дарсад афзуд.

Ҳамзамон вобастагии иқтисодии Куба аз ИМА низ меафзуд. Агар соли 1946 сармояи ИМА 553 млн долларро ташкил дода бошад, пас соли 1958 ба 686 млн доллар расид.

Ҳукумати Грау Сан Мартин бо баҳонаи мубориза ба муқобили «таҳдиди коммунизм» таъқибу фишорро ба муқобили ташкилотҳои демократӣ пурзӯр кард. Ин сиёсат баръакс, обрӯи нерӯҳои муътадил ва демократиро зиёд мекард.

Аммо дар Куба табаддулоти навбатии ҳарбӣ ба амал омад. Генерали «... дар он (табаддулот) ҳеҷ чизӣ ғайриодӣ набуд. Ғайриодӣ даъвои судие буд, ки баъд аз табаддулот аз ҷониби адвокати ҷавон ба суди Гавана ворид шуда буд. Вай қатъиян талаб мекард, ки шаҳрванд Фулхенсио Батиста барои ба амал баровардани табаддулоти давлатӣ ба масъулияти ҷиноӣ кашида шавад. Кодекси дифоӣ ҷамъияти ҷазои умумиро барои чунин ҷиноят 64 сол ҳабс муайян мекард. Вай изҳор кард:

«Мантиқан, агар суд вучуд дошта бошад, Батиста бояд ҷазо гирад. Ва агар Батиста маҳкум нашавад ва роҳбари давлат, президент, сарвазир, сенатор, генерал, низомӣ ва роҳбари мулкӣ, ҳокимияти иҷроия ва ҳокимияти қонунгузор соҳиби зиндагӣ ва дорой боқӣ монанд, пас адолати судӣ вучуд надорад.

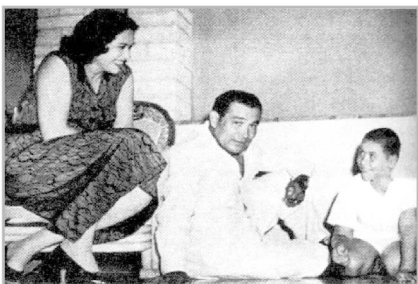
Агар ҳамин хел бошад, дар ин бора кушоду равшан гӯед... мантияҳоро кашед ва ба истеъфо равед» – талаб намуд адвокат... Ин адвокат Фидел Кастрои 25-сола буд.

Аз китоби Гайдар Г.А. “Грозы на юге. Репортажи о революции”. - М., 1984. - С. 23-24.

Солҳои ҳукмронии Батиста давраи «гул-гул шукуфой» барои монополияҳои амрикоӣ ва помешикон буд. Қашшоқӣ, бекорӣ, худсарии помешикон, куштор ва ҷабру зулми одамон боиси нозигии мардуми Куба шуда буд.

Ибтидои муборизаи мусаллаҳона. Дар санаи 26-уми июли соли 1953 гурӯҳи 150-нафараи ҷавонони ватанпараст бо роҳбарии Фидел Кастро ба хобгоҳи низомии Монкада дар шаҳри Сантяго де Куба ҳучум оварданд. Дар ҷараёни задухӯрд бо аскарони ҳукумат қисми

зиёди хучумкунандагон кушта шуданд. Дастгиршудагон ба мух-

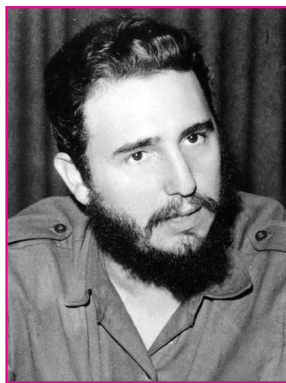

С. Батиста бо аҳли оилааш

Аз расм дар бораи Батиста ва оилааш чӣ гуна тасаввурот пайдо мешавад?

латҳои гуногун аз озодӣ маҳрум карда шуданд. Фидел Кастро дар маҷлиси судӣ суханронӣ карда, гуфт: «Агар президент ҷинояткор ва роҳзан бошад, одамони бовичдон бояд кушта шаванд ва ё бояд дар ҳабс бошанд. Шумо метавонед, маро маҳкум кунед! Ин аҳамият надорад. Таърих манро ҳақ мебарорад».

Воқеаҳои 26-уми июли соли 1953 ба муборизаи мусаллаҳона бар зидди диктатура ибтидо гузошт. Даре нагузашта, Батиста дар зери фишори афкори ҷомеа Фидел Кастро ва рафиқонашро авф кард. Онҳо ба Мексика муҳоҷират карда, дар он ҷо ташкилоти инқилобии «Ҳаракати 26-уми июл»-ро таъсис доданд.

Фидел Кастро соли 1926 дар маҳаллаи Бирони Куба таваллуд ёфтааст. Баъди хатми факултаи ҳуқуқшиносии Донишгоҳи Гавана соли 1950 ҳамчун адвокат ба кор оғоз кард. Иштирокчи фаъоли ҳаракатҳои инқилобӣ дар солҳои донишҷӯӣ ва баъд роҳбари ҳаракати партизанӣ буд. Аз феврالی соли 1959 то соли 2008 роҳбари Куба буд. Фидел Кастро 25-уми ноябри соли 2016 дар синни 90-солагӣ вафот кард.

Ҳамзамон дар Куба, дар шароити пинҳонӣ Ҳизби Халқии Сотсиалистӣ (Ҳизби Коммунистии Куба, ки соли 1925 ташкил шудааст, соли 1944 номи халқии-сотсиалистиро гирифта буд) ва ташкилотҳои донишҷӯён фаъолият мекарданд. Буржуазияи хурду миёна низ, аз нуфузи монополияҳои амрикоӣ ва паҳш кардани ҳаракатҳои оппозитсионӣ норозӣ буданд, ба муқобили низоми диктаторӣ мубориза мебарданд.

Дар санаи 2-уми декабри соли 1956 дастаи 82-нафараи Фидел Кастро ба соҳилҳои Куба расид, вале низомиёни Батиста онро

торумор карданд. Танҳо 22 нафари онҳо, ки Фидел Кастро, бародараш Раул Кастро ва Че Гевараи аргентинӣ дар байни онҳо буданд, дар кӯҳҳои Сера Маэстро пинҳон шуданд. Ҳамин гурӯҳи шучоъ ҳастаи Артиши инқилобӣ гардид. Оҳиста-оҳиста деҳқонону муздурҳо ба онҳо ҳамроҳ мешуданд. Минтақаи чанги партизанӣ васеъ мешуд.

Дере нагузашта, дастаҳои инқилобӣ дар тамоми ҷабҳаҳо ба ҳучум гузаштанд. Дар мамлакат корпартоии умумисийёӣ сар шуд. Дар санаи 2-уми январӣ соли 1959 Артиши инқилобӣ ба Гавана дохил гардид.

Дар Гавана Ҳукумати муваққатии инқилобӣ ташкил шуд, ки қонуни асосии соли 1940-ро барқарор карда, маҳбусони сиёсиро озод намуд. Фидел Кастро дар вазифаи фармондеҳи Қувваҳои Мусаллаҳ боқӣ монд.

Сипас байни ҳукумат, ки аксаран аз намояндагони табақаи буржуазия иборат буд ва фармондеҳии артиш низоъ ба вучуд омад. Сабаби низоъ ин буд, ки ҳукуматдорон бо барқарор намудани озодиҳои буржуазӣ маҳдуд мешуданд. Вале Артиши инқилобӣ даъват мекард, ки ислоҳоти васеи иҷтимоию иқтисодӣ гузаронида шавад. Низоъ бо он хатм гардид, ки дар моҳи феврالی соли 1959 Фидел Кастро роҳбари ҳукумати инқилобӣ гардид.

Дар асоси қонун ислоҳоти аграрӣ гузаронида шуд ва ҳокимияти заминдорони қалон пурра барҳам дода шуд. Латифундияҳо ба хоҷагиҳои давлатӣ ва кооперативӣ табдил дода шуданд.

Дар назди танк Э. Че Гевара. Декабри соли 1958

Ба фикри шумо, партизанҳо аз қучо танк мегиританд?

Че Гевара Эрнесто (1928 - 1967) шишироқчи фаъоли ҳаракати инқилобӣ дар Куба. Дар ибтидои солҳои 50 ба ташкилоти Фидел Кастро дохил шуда, яке аз наздиктарин ҳамсафони ӯ гардид. Баъд аз инқилоб вазифаи вазириро дар ҳукумати инқилобӣ соҳиб шуд. Аммо тарафдори гоҷи инқилоби умумиамерикӣ буд. Соли 1965 ба ҷангалҳои Боливия рафт, то шӯриши деҳқононро барҳезонад, вале соли 1967 дастгир ва парронда шуд. Қабри вай соли 1997 ёфт шуд.

Хукумат як қатор ислоҳоти иҷтимоӣ гузаронд: маоши коргарон ва хизматчиёро зиёд карда, андозҳо ва ҳаққи пардохт барои хизматрасонии коммуналӣ ва манзилро кам кард. 300 ҳазор ихтиёриён ба маҳви бесаводӣ оғоз карданд.

Дар таърихи 16-уми апрели соли 1961 Фидел Кастро дар митинг, дар шаҳри Гавана хислати сотсиалистии инқилоби Кубаро эълон кард. Гузариш ба сохтмони асосҳои сотсиализм дар шароити хатари рӯзафзуни ҳучуми Амрико оғоз шуд.

Кӯдакони Куба бо Фидел Кастро «барбудос» бозӣ мекунанд.

- 1. Чаро партизанҳоро «барбудос» мегуфтанд?**
- 2. «Барбудос» чӣ гуна бозист?**

ИМА қасд дошт, ки инқилоби Кубаро буғӣ кунад. 1,5 ҳазор зиддиинқилобчиёни кубагӣ, бо роҳбарии мушовирони амрикоӣ, 17-уми апрели соли 1961 ба Пляя Хирони Куба ворид шуданд. Ин даста дар зарфи камтар аз се рӯз торумор карда шуд. Аммо ИМА аз нақшаи худ даст накашид. Таҳдиди тачовуз вучуд дошт, Куба дар муҳосираи иқтисодӣ қарор дода шуд. Дар ин шароит бо хоҳиши Куба Иттиҳоди Шӯравӣ мушакҳои дорои силоҳи ядроии худро дар Куба ҷойгир кард. Ин амал вазъиятро боз ҳам пуршиддаттар намуд. 22-уми октябри соли 1962 ИМА Кубаро ба муҳосира гирифт. Хатари сар задани ҷанги ҳаставӣ (атомӣ) хеле зиёд шуда буд. Хушбахтона, аз тариқи гуфтушунидҳо ин бӯҳрон рафъ шуд. Иттиҳоди Шӯравӣ ракетаҳояшро аз Куба хориҷ кард. ИМА

дар ҷавоб ваъда дод, ки ба Куба дигар ҳамла намекунад. Аммо фаъолияти зиддинқилобчиён, ки аз тарафи ИМА дастгирӣ мешуданд, минбаъд ҳам хотима наёфт.

Дар Куба раванди ташкили ҳизби марксистӣ-ленинӣ идома дошт. Соли 1961 се ташкилоти инқилобӣ муттаҳид шуданд. Ин иттиҳод соли 1965 номи Ҳизби Коммунистии Кубаро гирифт. Котиби якуми Кумитаи марказии он Фидел Кастро интиҳоб шуд.

Дар солҳои 60-ум бахши сотсиалистӣ дар иқтисоди Куба мустақкам шуд. Органи олии ҳокимияти давлатӣ Ассамблеяи миллии мебошад. Дар байни маҷлисиҳои он вазифаи онро Шӯрои давлатӣ иҷро мекунад. То 24-уми феврالی 2008 дар мансаби Раиси Шӯрои давлатӣ, Шӯрои вазирон, Котиби аввали КМ Ҳизби коммунистии Куба Фидел Кастро буд.

Аз хотироти шоҳиди воқеаҳо дар Плая Хирон

Акнун кӯшиши мекунам, дар бораи задухӯрд дар Плая Хирон нақл кунам. Аслан, ҷангҳо ҳам дар Плайя Хирон ва ҳам дар Плайя Парга ва тамоми минтақаҳои қисмати ҷануби шарқии халиҷи Кочинос идома доштанд. Вале маҳз дар Плая Хирон душман муҳосира ва нурра несту нобуд карда шуд. Дар бораи тамоми ҷанг ман чизе гуфтани нестам. Агар бо меъёрҳои одии ба мо маълум андоза кунем, муддати 72 соат аз рӯйи миқдори қувваҳои шишироққунанда чандон калон нест. Вале он дар ҳақиқат аҳамияти таърихӣ дошт ва на фақат барои Куба. Чунон ки Фидел Кастро гуфт, ин аввалин шикасти низомии ИМА дар Амрикои Лотинӣ, буд, ки онҳо то ҳозир чӣ тавре ки мехостанд, ҳамон хел фармонфармой мекарданд.

Аз китоби Гайдар Т.А. “Грозы на юге. Репортажи о революции”. – М., 1984. - С. 43.

1. Ба фикри шумо сабаби муваффақияти инқилобчиён дар ҷист?

2. Оё дар ҳақиқат Амрико дар муқобили Куба очиз аст? Сабаби ҷист? Фикратонро шарҳ диҳед.

1. Сармояи хориҷӣ дар иқтисоди Куба дар солҳои 40 – 50-ум чӣ гуна нақш бозидоаст?

3. Кадом шароит ба галабаи инқилобчиён бо роҳбарии Фидел Кастро мусоидат намуданд?

4. Чаро кӯшишҳои зиддинқилобчиёни Куба ва ИМА барои сарнагуни кардани Фидел Кастро самара намедиданд? Фикратонро баён намоед.

5. Ҳукумати инқилобии Куба чӣ гуна ислоҳотро татбиқ намуд?

БОБИ Ш ҶАҲОНИ ҒАРБ: ТАҶКИМИ «ЯҚДИЛИИ АТЛАНТИКӢ»

§15. ИЁЛОТИ МУТТАҲИДАИ АМРИКО: ТАЛОШ БА ХОТИРИ САРВАРИИ ҶАҲОН

1. *Вазъи ИМА дар охири Ҷанги дувуми ҷаҳон чӣ гуна буд?*
2. *Омили худхоҳии ИМА ва «ба дӯши худ гирифтани масъулияти ҷаҳон» дар чӣ буд?*
3. *Сиёсати дохилии ҳукуматҳои ИМА аз сиёсати хориҷиашон чӣ фарқ дошт?*

Натиҷаҳои Ҷанги дууми ҷаҳон барои ИМА. ИМА баъд аз ҷанг як кишвари аз нигоҳи иқтисодӣ ва низомии сиёсӣ пурқудрати ҷаҳони сармоядорӣ буд. Ҷанг ба ин давлат назар ба давлатҳои Аврупо хеле кам талафот расонид.

Ба ин рақамҳо диққат диҳед:

Шумораи талафоти ҷангии ИМА дар 4 соли ҷанг – 300 ҳаз. наф.; талафоти бевоситаи моддӣ – 1,2 млрд доллар ё 0,4% талафоти умумии тамоми мамлакатҳо; афзоиши истеҳсолоти саноатӣ – 2 баробар; ҳисса дар истеҳсолоти саноатии ҷаҳон – 54%; даромади софи соҳибкорон – 47 млрд доллар; қарзи дигар кишварҳо аз ИМА – 41 млрд доллар; захираҳои тиллои ҷаҳонӣ дар ИМА – 65%; базаҳои ҳарбии ИМА дар кишварҳои дигар – 500-то.

Рақамҳои болоро бо диққат таҳлил кунед ва қӯшиши намоед, ки тағйиротро дар ҳаёти ИМА муайян созед.

Президенти ИМА Гарри Трумэн (1945–1952), ки 12-уми апрели соли 1945, баъд аз марги Ф. Рузвелт ин мақомро соҳиб шуд, изҳор кард, ки ИМА масъулияти ҷаҳонро ба дӯши худ мегирад.

Тараққиёти тичорати аслиҳои ҳарбии Амрико ва оғози «муносибакаи мусаллаҳшавӣ» ба ташкили комплекси (маҷмаи) низомии саноатӣ (МНС) оварда расонид.

Ин иттиҳоди гурӯҳҳои гуногуни табақоти ҳокими ИМА буд, ки ба тавсеаи муттасили хароҷоти низомии давлат ва гирифтани даромад манфиатдор буданд.

Маҷмаи низомии саноатӣ (МНС) – иттиҳодияи корхонаҳои саноатӣ ва як қисми дастгоҳи давлатӣ мебошад, ки таҷҳизоти ҷарбӣ истеҳсол карда, барномаҳои сохтмони қувваҳои мусаллаҳ ва системаҳои яроқҳои навро таҳия ва амалӣ мекунад.

Орзуи ҳар як шахрванди амрикоӣ ташкили оила ва зиндагӣ дар хонаи берун аз шахр буд.

Оё заминаҳо барои ташкили чунин зиндагӣ мавҷуд буданд?

МНС ба «давлат дар доҳили давлат» табдил ёфта буд. Вай дар иқтисодиёти Амрико нақши калон мебозид, зеро воситаҳои зиёде, ки дар ихтиёри худ дошт, унсури муҳими механизми танзими давлатии иқтисод ҳисоб мешуд.

Ҳаётаи асосии МНС-ро иттиҳодияҳои бузурги ҳарбию сиёсӣ, паймонкорони асосии Пентагон ташкил меоданд, ки инҳисори (монополияи) истеҳсоли силоҳро дар даст доранд.

Нақши либерализм дар ҳаёти сиёсии ИМА. Пас аз хатми ҷанг мардуми Амрико интизорҳои зиёд дошт. Пеш аз ҳама, дигаргуниҳои муҳими иҷтимоӣ иқтисодиро мехостанд, ки сатҳи зиндагии баланди мардумро таъмин намояд. Бинобар ин, «роҳи нав»-и Ф. Рузвелт баъди марги ӯ на танҳо барҳам нахӯрд, балки тараққӣ кард. Вай ба идеологияи қувваҳои пешқадами ҷомеаи амрикоӣ табдил шуд.

Моҳияти ин идеология иборат буд аз ислоҳоти ҷомеаи мавҷуда бар асоси:

– ташкили системаи ягонаи умумидавлатии таъминоти иҷтимоӣ;

– гузариши демократия дар ҳама соҳа, гузаронидани раёӣ-пурсӣ, бозхости вакилон;

– барқарор намудани намояндагии баробари мардону занон ва миллату наҷодҳои гуногун дар сохторҳои давлатӣ ва аҳзоби сиёсӣ;

– азнавтақсимкунии даромади миллӣ, аз тариқи андозҳо бо мақсади афзоиши хароҷот барои сохтори хизматрасони тиббӣ, манзилҳои арзон, кумакпулии оилаҳои камбизоат ва қӯдакон, хӯроки субҳона ва наҳории бепул дар мактабҳо, баланд бардоштани сатҳи маълумоти миёнаи бепул ва ғайра.

Либерализм бештар ба сиёсати ҳизби демократии Амрико хос аст. Рақиби асосии либерализм дар ҳаёти сиёсии ИМА таълимоти мухофизакорон (консерватизм) буд, ки дар идеология ва сиёсати Ҳизби Ҷумҳурихоҳон инъикос ёфта буд.

Сиёсати дохилии президент Г. Трумэн (1945–1952). Президенти Г. Трумэн дар сиёсати дохилии худ роҳи Ф. Рузвелтро да-

вом дода, дар ҳифзи иҷтимоии аҳоли аз он ҳам пеш гузашт. Дар муқобили «роҳи нав»-и Ф. Рузвелт барномаи Г. Трумэн «роҳи одилона» ном гирифт. Дар натиҷаи амалӣ намудани ин сиёсат ба таври қонунӣ ҳади ақали маош зиёд карда шуд, ҳаҷми кумакпулӣ ва суғурта, ки аз тарафи давлат пардохта мешуд, афзоиш ёфт. Ба таври иловагӣ 10 млн нафар, ки пеш нафақа намегирифтанд, ба системаи таъминоти нафақа дохил карда шуданд. Махсусан, соҳтмони манзили истиқоматӣ ривож ёфт. Дар чанд сол 800 ҳазор манзили нав барои камбизоатон сохта шуд.

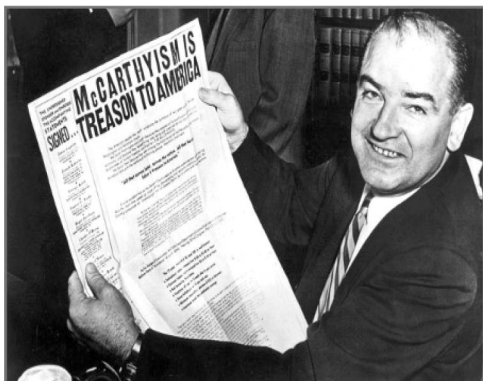
Ҳар як оилаи амрикоӣ имкон пайдо кард, ки мошин, яхдон, мошини чомашӯйӣ харад. Низомии додани молҳо ба шакли қарзи барои тараққиёти соҳаи тиҷорат мусоидат намуд. Ин дар навбати худ рушди истеҳсоли молҳои сермасрафро таъмин намуд. Дар ИМА телевизор пайдо шуд, ки то ҳол дар ягон ҷойи дунё набуд. Ба таври оммавӣ телефоникунонии хонаҳо оғоз ёфт.

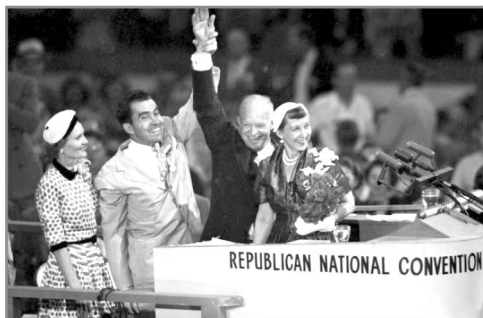
Президент Гарри Трумэн хабари бардурӯғи мағлубияташиро дар интихоботи соли 1948 нишон медиҳад.

Дар бораи нақши воятаҳои ахбори умум дар Амрико чӣ гуфта метавонед?

Дипломатияи амрикоӣ, баъди истифодаи силоҳи ҳаставӣ дар Чопон (августӣ 1945), «дипломатияи ҳастай» номида шуд, ки асоси онро иғвоандозӣ ва зӯргӯӣ ташкил меод.

Сенатор Ч. Маккартни (1908 - 1957)

Ғалабаи Д. Эйзенхауэр дар интихоботи соли 1952

Ба фикри шумо, суратгир кадом лаҳза-ро аксбардорӣ намудааст? Дар паҳлуи Эйзенхауэр кӣ метавонад бошад?

ва Англия дар Аврупо ва фармондеҳи кулли қувваҳои ҳарбии НАТО дар интихоботи президентии соли 1952 натиҷаи афзоиши таъсири низомиён буд.

Солҳои 1953 – 1961, ки ҷумҳурихоҳон бо роҳбарии Д. Эйзенхауэр дар сари қудрат буданд, муборизаро ба муқобили «ғайрандешон» пурзӯр намуд. Ин маърақаро сенатори ҷумҳурихоҳ – Маккартни (1908 – 1957) роҳбарӣ мекард ва он бо номи «маккартизм»

Аммо пирузии инқилоб дар Чин ва ташкили ҚХХ дар соли 1949 ба стратегияи ИМА зарбаи саҳт ворид кард.

Авҷи баланди сиёсати «мудоҳилаи»-и ИМА ҷанги Корея буд. Дар он Амрико 142 ҳазор қурбонӣ дод, ки ба нисфи талафоти ҷонии мамлакат дар Ҷанги дуҷуми ҷаҳонӣ баробар буд.

Ниҳоят, озмоиши бомбаи ҳаставии шӯравӣ дар соли 1949 нақшаҳои амрикоии «сиёсат аз мавқеи зӯрӣ»-ро барбод дод. Вале ноқомӣ дар ҷанги Корея ва озмоиши бомбаи ҳастаии шӯравӣ сиёсати Амрико ро мулоимтар накард, балки «ҳизби ҷанг»-ро ҳамчун қувваи асосии сиёсӣ ба майдон овард. Ғалабаи Эйзенхауэр – собиқ фармондеҳи қувваҳои муттаҳидаи ИМА

маълум аст. Дар сенат комиссияи тафтиши фаъолияти зидди-амрикоӣ ташкил карда шуд. Ин комиссия Қонуни Асосии Амрико-ро вайрон карда, ба таъқиби шахсони равшанфикру озодандеш иҷозат дод. Барои онҳо ҳукми ҳабс ва зиндон мебаровард, ҷарима мекард, аз кор хориҷ мекард ва ғайра.

Сиёсати «мудохила»-и Г.Трумэн зери тозиёнаи танқиди муҳо-физакорон гирифта шуд. Онҳо тамоми нокомиҳои Амрико-ро натиҷаи ҳамин сиёсати «заиф ва дифоӣ»-и он медонистанд. Д. Эйзенхауэр доктринаи нав – «интиқоми шадид»-ро эълон кард ва «чанги сард»-ро боз ҳам шадидтар сохт. Доктринаи «интиқо-ми шадид» зарбаи пешгирандаи ҳаставиро дар муқобили неруи ҳаставии Шӯравӣ дар назар дошт. Аммо марҳалаи осебнопази-рии ИМА 20-уми августи соли 1953 ба охир расид. Дар ин рӯз дар Иттиҳоди Шӯравӣ озмоиши бомбаи водородии иқтидораш бузург анҷом пазируфт. Моҳи августи соли 1957 бошад, дар Ит-тиҳоди Шӯравӣ озмоиши мушакҳои баллистикии байниқитъавӣ, ки дарозии парвозашон беш аз 10 ҳазор км буд, гузаронида шуд. Акнун мушакҳо метавонистанд бомбаи водородиро ба тамоми нуқтаҳои Амрико расонанд.

Иттиҳоди Шӯравӣ ҳам таблиғоти зиддиамрикоиро вусъат дод. Нуқтаи баланди ин маъракаи нобоварӣ сарнагун сохтани самолёти ҳосусии У-2 Амрико буд. Он 1-уми майи соли 1960 дар фазои Иттиҳоди Шӯравӣ зада афтонид шуд.

Аз мақолаи таърихшиноси Олмони Ғарбӣ Б. Грайнер

Дар Вашингтон гурӯҳе буд, ки барои онҳо тамоми фарқ надошт, ки ИҶШС ва Сталин чӣ қор мекунанд. Инҳо таҳиягарони нақшаҳои ҷарбӣ буданд. Аллақай тобистони соли 1945 онҳо душман-ни худро нағз медонистанд ва ба таври мунтазам нақшаҳои ҷарбӣ мекашиданд. Масалан, соли 1948 – 1949 чунин ҳисоб карда буданд, ки бо нобуд сохтани 70 шахр ва марказҳои саноатии шӯравӣ тавассути бомбаҳои ҳаставӣ имкони аз байн бурдани Иттиҳоди Шӯравӣ вуҷуд дорад. Тамоми ҷузъиёти ин нақша ба таври хеле амиқ навишта шуда буд: 1947 иншоот мавриди ҳамла қарор мегирифт, дар давоми сӣ рӯз мебоист 27 млн нафар қушта ва захмӣ мегардид.

Дар моҳи марти соли 1954 фармондеҳии неруҳои стратегии ҷарбӣ-ҳавоӣ худро дар авҷи иқтидор меид. Вай нақша дошт, дар сурати зарурат аз тамоми тарафҳои ҷаҳон ба Иттиҳоди Шӯравӣ

750 бомбаи атомӣ фуру резад ва дар зарфи ду соат онро ба «харобаи дудкунандаи радиоактивӣ» табдил диҳад. Ёдовар мешавем, ки аз рӯйи ин нақша ИМА ҳеҷ зараре намедид.

Аз китоби “Страницы истории советского общества: Факты, проблемы, люди”. - М., 1989. - С. 730.

1. Оё хатари воқеии ҳамлаи ҳаставӣ (ядроӣ) ба Иттиҳоди Шӯравӣ вуҷуд дошт?

2. Оқибати эҳтимолии партофтани 750 бомбаи ҳаставиро бо зарари ду бомба дар Хиросима ва Нагасаки муқоиса кунед.

3. Ба фикри шумо, чӣ чиз амрикоӣҳоро аз ҳуҷум бар зидди Иттиҳоди Шӯравӣ боздоштааст?

1. Кадом омилҳо тараққиёти босуръати саноати ИМА-ро дар солҳои Чанги дуҷуми ҷаҳон таъмин карданд?

2. Мафҳуми МНС-ро чӣ гуна мефаҳмед?

3. Нишонаҳои асосии идеологияи либерализм ва консерватизмро номбар кунед?

4. Маккартизм чист ва он ба анъанаҳои демократии ИМА чӣ гуна таъсир расонд?

5. Заминаҳои тағйирот дар сиёсати дохилии ИМА, ки боиси зуҳури маккартизм гардид, аз чӣ иборатанд?

6. Низоъҳои минтақавӣ ва ҷангҳоеро номбар кунед, ки баъд аз Чанги дуҷуми ҷаҳон дар онҳо қувваҳои мусаллаҳи ИМА иштирок карданд. Натиҷаи ин ҷангҳо барои ИМА чӣ будааст? Хулоса бароред.

§ 16. ИМА ДАР СОЛҲОИ 60-УМ ВА 70-УМ: ҲАРАКАТҲО БАРОИ ҲУҚУҚҲОИ ШАҲРВАНДӢ

1. Сиёсати дохилию хориҷии ИМА дар солҳои 60-ум дар кадом самт амалӣ гардид?

2. Сиёсати дохилии Амрико аз сиёсати хориҷиаш чӣ фарқ дошт?

3. Ҳаракатҳои иҷтимоӣ ба ташаккули ҷомеаи демократӣ чӣ таъсир гузошт?

Ҷон Кеннеди ва кӯшиши гузаронидани ислохот. Ҳукумати ҳаштсолаи президент Д. Эйзенхауер бо вучуди он ки давраи “ри-

зоияти мухофизакорӣ”-и ҷумҳурихоҳон ва демократҳо номида шудааст, мушкилиҳои зиёди иқтисодию иҷтимоӣ ва наҷодиро ба бор овард. Сиёсати Амрико ба ислоҳот ва навобарӣ зарурат дошт. Бо дар назардошти ин интизориҳо дар интиҳоботи соли 1960 номзади демократҳо – Ҷон Кеннеди 43-сола ғолиб баромад.

Асоси барномаи иҷтимоию иқтисодии ҳукумати Кеннедиро тафаккури ҳавасмандгардонии суръати тараққиёти иқтисодӣ бо роҳи афзоиши хароҷот барои густариши бозори дохилӣ ташкил меод. Дар қорҷӯбаи ин барнома Ҷон Кеннеди пешниҳод кард, ки ҳадди аққали маош ва муҳлати пардохтани кумақпулӣ барои бекорӣ зиёд карда шавад. Инчунин, сохтмони манзил васеъ ва системаи маориф, тандурустӣ ва тайёр кардани кадрҳои баландиқтисоси коргарӣ беҳтар гардонидани шавад.

Дар сиёсати хориҷии худ Ҷон Кеннеди роҳи муқобилат бо ҷаҳони сотсиализмро давом дод. Аз ҷумла, вай нақшаи қаблан тайёршудаи ба Куба фиристодани зиддиинқилобиёро тасдиқ кард. Дар айни замон Кеннеди дар ҳалли осоиштаи бӯҳрони баҳри Қариб дар соли 1962 нақши калон бозид.

Баъди кушта шудани Кеннеди ноибии президент – Л. Ҷонсон президенти ИМА гардид.

Линдон Ҷонсон (1908 – 1973) – президенти 36-уми ИМА (1963 – 1969) аз Ҳизби Демократӣ, сарватманди бузурги соҳаи саноати нафт аз иёлати Техас буд. Дар давраи президентии ӯ таҷовуз ба муқобили Ветнам сар шуд.

Президенти нав сиёсати Кеннедиро давом дод. Барномаи ӯ “Ҷомеаи бузург” ном гирифт. Л. Ҷонсон эълон кард, ки “ба қашшоқӣ ва беадолатии наҷодӣ” хотима медиҳад.

Ҳукумат барои рушди тамоми зинаҳои маориф, сохтмони манзили арзон, васеъ намудани шабакаи омӯзиши касбии ҷавонон кумаки зиёди пулӣ расонд.

Ҷон Кеннеди (1917 – 1963) – президенти 35-уми ИМА (1961 – 1963) аз Ҳизби Демократӣ: як қатор чораҳои муваффақиятомезро ба хотири рушди иқтисод амалӣ намуд. Дар Даллас 22-уми ноябри соли 1963 кушта шуд. Комиссияи тафтишот ба чунин ҳулоса омад, ки ӯро Ли Харви Освелд куштааст. Баъди чанд рӯз Освелд аз тарафи Чек Руби кушта шуд.

Ҳаракатҳо барои ҳуқуқҳои шахрвандӣ. Дар солҳои 60-ум аҳолии сиёҳпӯсти шахрҳо босуръат меафзуд. Табақабандии иҷтимоии аҳоли ба сарватманду камбағалон шиддати бештар гирифт.

Масъалаи маҳдуд намудани ҳуқуқи амрикоӣ сиёҳпӯст ва испанизабонон тезтунд гардид. Шумораи бекорон дар байни онҳо назар ба сафедпӯстон 2-3 баробар зиёдтар буд.

Муборизаи амрикоӣ сиёҳпӯст барои баробарӣ дар миёнаҳои солҳои 60-ум ба авҷи аълои худ расид. Сиёҳпӯстон бештар роҳи амали осоиштаро пеш мегирифтанд. Онҳо чунин намоишҳоро тез-тез ташкил меоданд. Калонтарини онҳо “Ҳаракат ба Вашингтон” буда, соли 1963 рӯй дода буд.

Беш аз 200 ҳазор мардум бо мақсади таъмини баробарии умум дар пойтахти кишвар чамъ омаданд. Нуктаи баландтарини сурудхониҳо ва нутқҳои ҳамон рӯз суҳанронӣ ва муроҷиатномаи Мартин Лютер Кинг буд: “Ман орзу дорам, ки рӯзе мерасад, то писарони ғуломони собиқ ва писарони ғуломдорони собиқ метавонанд дар сари тепшаҳои Ҷорҷия якҷоя дар атрофи мизи бародарӣ нишинанд”.

Кеннеди ба Конгресс лоиҳаи Қонуни нави ҳуқуқҳои шахрвандиро фиристода буд. Дар он барои ҳама мардум, новобаста аз нажод, дастрас будани ҷойҳои чамъиятӣ пешбинӣ шуда буд. Бо вучуди ин, ҳатто “Ҳаракат ба Вашингтон” ҳам натавонист пешниҳодро аз кумитаи Конгресс берун барорад, ки дар он ҷо то рӯзи ба қатл расидани Кеннеди дармонда буд.

Обрӯи рӯхонӣ Мартин Лютер Кинг – пешво ва тарғиботчи роҳи муборизаи бидуни зӯрварӣ (осоишта) ба муқобили нажодпарастӣ меафзуд.

Мартин Лютер Кинг

Ман шахрвандони сафедпӯсти Амрикоро даъват мекунам, ки бовиҷдон бошанд... Ё ҳақ будани нажодпарастиро эътироф карда, дар қонунҳои худ нависанд, ки сиёҳпӯстон инсон нестанд, ё ҳаққонияти моро эътироф карда, муборизаи моро дастгирӣ намоянд.

Моҳи октябри соли 1964 Мартин Лютер Кинг ба мукофоти Нобелии Сулҳ сазовор доништа шуд. Дар баробари афзудани шуҳрати Кинг душманонаш ҳам зиёд мешуданд. Бюрои федералии тафтишот (БФТ) ўро ҳамчун шахси барои амнияти давлат хатарнок медонист.

Баъзе тарафдоронаш ба хотири он ки ба муқобили чанг дар Ветнам даъват менамуд, аз ӯ рӯй гардониданд. Баъзеҳо ӯро таҳдид мекарданд. Дар санаи 4-уми апрели соли 1968 ӯ дар шаҳри Мемфис кушта шуд. Суд дар куштани Кинг як нафар маҳбуси аз зиндон гурехтаре айбдор кард.

Рӯзи дафни Кингро ҳукумати ИМА рӯзи мотам эълон кард. Рӯзи таваллуди ӯ Рӯзи миллии Иёлоти Муттаҳида шинохта шудааст.

Амрикои солҳои 60-ум бо зухуроти ҳиппиҳо (“кӯдакон-гулҳо”) машҳур аст. Як гурӯҳ ҷавонон ғояҳои падарони худро рад карда, меъёрҳои одоб ва фарҳангро ба эътибор намегирифтанд, “ба озодӣ, ба сӯйи Исо ва табиат” бозмегаштанд. Ҳиппиҳо якҷоя, ба таври коммуна зиндагӣ мекарданд, ки ҳама чиз умумӣ буд. Онҳо тарафдори “муҳаббати озод” буданд, никоҳро рад мекарданд. Либосҳои ғайримутқаррарӣ, мӯйҳои дароз, нашъамандӣ ва ғайра нишонаҳои аслии онҳо буд.

Ҳукумати Амрико дар ин солҳо маҷбур шуд, чораҳои муҳимме андешад ва парлумон қонунҳои қабул кард, ки барои аз байн бурдани маҳдудиятҳои наҷодӣ, таъмини ҳуқуқҳои шахрвандӣ мусоидат намуданд.

Солҳои 1964 – 1965 қонунҳо дар бораи барҳам додани маҳдудиятро ҳангоми қабул ба қор, хизматрасонӣ дар ҷойҳои ҷамъиятӣ, дар бораи ҳифзи ҳуқуқҳои интихоботи амрикоӣҳои сиёҳпӯст қабул шуданд. Ғайр аз ин, як қатор қонунҳо муносибатҳои меҳнатиро танзим менамуданд.

Муносибатҳои байналмилалӣ. Идораи демократҳо – Ҷ. Кеннеди ва Л. Ҷонсон сиёсати “аксуламали нарм”-ро давом медод. Ин чунин маъно дошт, ки ба ҳама гуна хатари эҳтимоли аксуламал нишон бояд дод.

Мартин Лутер Кинг соли 1966 хонандагонро ба мактаби миёнаи Гренадаи Миссисипи, ки дар он фақат сафедпӯстон таълим мегирифтанд, ҳамроҳӣ мекунад.

1. Барои чӣ М. Л. Кинг талабагонро ҳамроҳӣ мекунад?

2. Ба сурат диққат диҳед ва гӯед, ки кадом хусусияти хоси Амрикои солҳои 60-ро мебинед?

Дар давраи Чон Кеннеди мусобикаи таслихотӣ ба таври бесобиқа афзуд, захираҳои мушакҳои ҳаставӣ бо суръат афзоиш ёфт. Соли 1965 президент Линдон Чонсон дар бораи бомбаборонкунии шаҳрҳои Ветнами Шимолӣ фармон баровард, ки иллати асосии мағлубияти демократҳо дар интихоботи президентии соли 1968 шуда буд.

Ричард Никсон (1913 – 1994) президенти 37-уми ИМА (1969 – 1974) аз Ҳизби Ҷумҳурихоҳон дар сиёсати иҷтимоии худ ба як қатор пешравиҳо ноил шуд.

Гардиши муҳимме дар муносибатҳои Иттиҳоди Шӯравӣю Амрико ба вуқӯ пайваст, ки на танҳо муносибатҳои ду давлатро беҳтар кард, балки фазои байналмилалиро тағйир дод. Дар интихоботи президентии соли 1972 Р. Никсон аз нав ғалаба кард.

Аммо раёсати дувуми Р. Никсон дер давом накард. Ҷанҷоли сиёсие, ки бо номи “масъалаи Уотергейт” маълум аст, ба президентии ӯ хотима бахшид.

Президенти нави ИМА ноиби президент – Ҷералд Форд шуд. Ҷералд Форд (соли таваллуд – 1913) президенти 38-уми ИМА (1974 – 1977) аз Ҳизби Ҷумҳурихоҳон, солҳои 1973 – 1974 ноиб-президенти ИМА буд. Вай харочоти буҷетро барои соҳаи иҷтимоӣ кам кард. Ин ақибравӣ аз усули сиёсати Ричард Никсон буд.

Ҳизби Ҷумҳурихоҳон таъсири худро аз даст меод ва ниҳоят ҷойи худро ба ҳизби демократӣ вогузошт.

Политсия автобусҳои хонандагони сиёҳпӯстро муҳофизат мекунад.

1. Политсия чӣ гуна кӯдакони сиёҳпӯстро муҳофизат мекунад?

2. Аз ин расм дар бораи Амрико солҳои 60-70-ум чӣ гуна хулоса баровардан мумкин аст?

Муборизи ҳуқуқи сийёҳпӯстони Амрико – Анчела Дэвис ва “Амаки Сэм” аз нигоҳи рассоми даниягӣ Биструп.

- 1. Муаллифи карикатура чӣ гуфтан меҳаҷад?*
- 2. “Амаки Сэм” киро мегӯянд?*

Аз суҳанрониши Мартин Лютер Кинг. 26-уми августи соли 1963

Ман он рӯзеро орзу мекунам, ки чаҳор фарзанди хурди ман дар мамлакате зиндагӣ хоҳанд кард, ки бо онҳо на аз рӯйи ранги пӯсташон, балки аз рӯйи хидматашон муносибат хоҳанд кард.

Бо ин бовар ман ба Ҷануб бармегардам. Бо эътимод бар он ки аз кӯҳи ноумедӣ санги умед метарошем. Бо боварӣ бар он ки мо метавонем якҷо кор кунем, якҷо ибодат намоем, якҷо мубориза кунем, якҷо ба зиндон равем, якҷо барои озодӣ бархезем, бо дарки он ки як вақте мо озод мешавем...

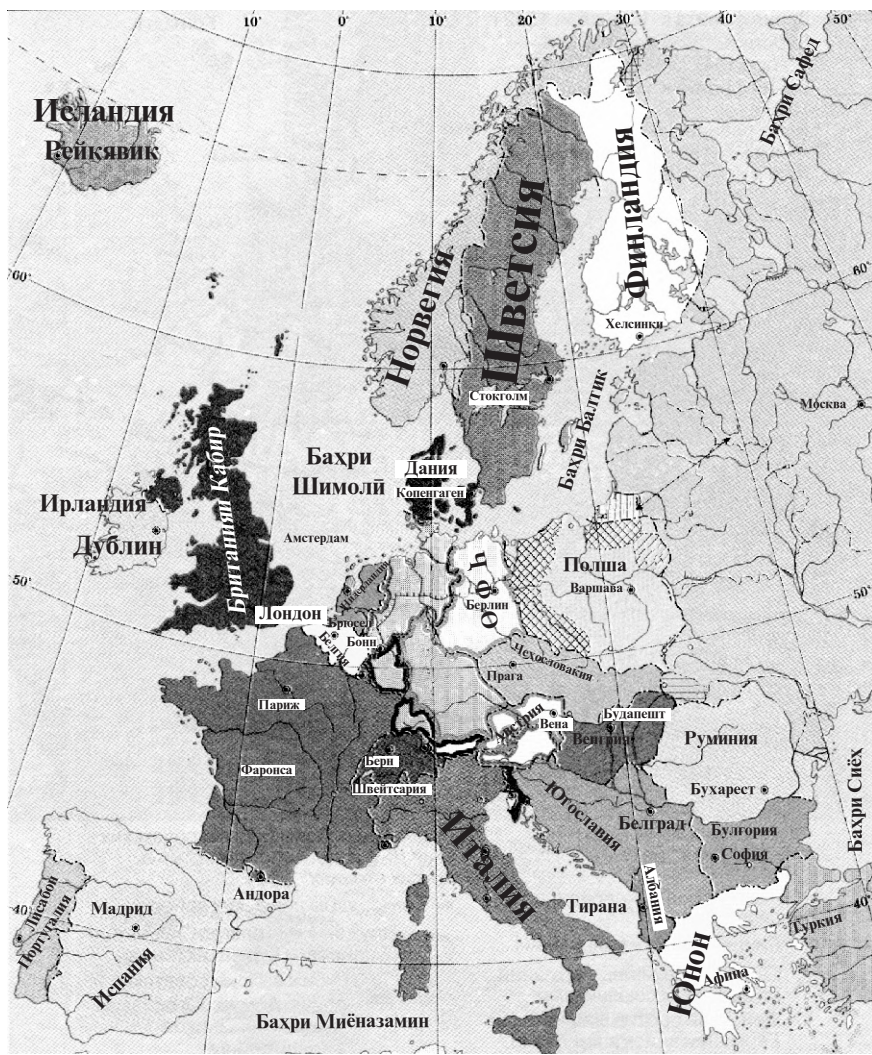
Аз китоби “Всемирная история. Энциклопедия для детей”. - М., 1994. - С. 605

Оё орзуҳои М. Л. Кинг амалӣ шуданд?

- 1. Сабабҳои авҷгирии нажодпарастӣ дар чӣ буд?*
- 2. Муносибати давлат нисбати Кинг пеш аз маргаш бо муносибати давлат баъд аз марги ӯ чӣ фарқ дошт? Агар фарқ дошта бошад, шарҳ диҳед.*
- 3. Ҳаракати испанизабонҳо ва мардуми бумӣ барои чӣ буд?*
- 4. Идеологияи ҳиппиҳо чӣ буд? Сабаби бавучудоии чунин ҳаракатҳо дар байни ҷавонон чӣ буд?*
- 5. Дар муносибатҳои байни Амрико ва Иттиҳоди Шӯравӣ дар ин солҳо чӣ тағйирот ба вуҷуд омад?*

Тағйироти сарҳадҳо дар Аврупо пас аз соли 1945

<p>Минтақаҳои тақсимишудаи Олмон ва Австрия дар миёни давлатҳои дар ҷанг ғолибмонда:</p> <p> ИЧШС Англия ИМА Фаронса </p>		<p>Минтақаҳои Италия, ки мутобики ахдиномаи Париж баргардонидашудаанд:</p> <p> ба Югославия ба Юнон минтақаи озоди Триест </p>
<p>Минтақаҳои Олмон, ки мутобики қарорҳои конференсияи Потсдам баргардонидашудаанд:</p> <p> ба ИЧШС ба Польша </p>		<p>Сарҳадҳо ба давраи охири соли 1949 мутобикатдоранд</p>
<p>Минтақаи ба Украина хамрохшуда:</p> <p> Минтақаи аз ИЧШС ба Польша баргардонидашуда Вилояти Петсамо (Печенга), ки аз Финляндия ба ИЧШС баргардонидашуда буд </p>		

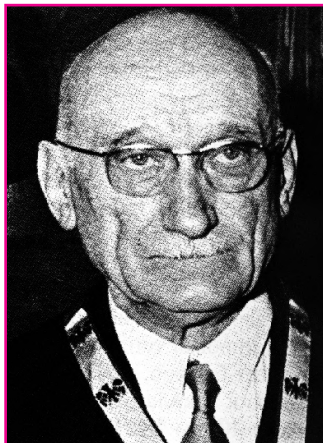
§ 17. АВРУПО ДАР РОҲИ МУТТАҲИДШАВӢ

1. *Чаро мамлакатҳои Аврупои Ғарбӣ ба ҳамгирии иқтисодӣ рӯ оварданд?*
2. *Оё дар ин роҳ монеаҳо вуҷуд надоштанд?*
3. *Самарои ҳамгирии иқтисодӣ дар чист?*

Баъди Ҷанги дувуми ҷаҳон равандҳои ба ҳам наздикшавӣ ва васеъ гаштани ҳамкориҳои судманди мамлакатҳои Аврупо оғоз ёфта, торафт вусъат меёфт. Дар адабиёти таърихӣ ин раванд ҳамгирии (интеграция)-и иқтисодӣ ном гирифт. Зеро ҳамгирии кишварҳои Аврупо аз ҳамкориҳои иқтисодӣ оғоз гардид.

Иқдоми аввалин дар ин роҳ аз ҷониби давлатҳои Белгия, Нидерландия ва Люксембург гузошта шуд. Намояндагони ин мамлакатҳо моҳи январи соли 1948 иттифоқи гумрукӣ ташкил намуданд, ки баъдтар Бенилюкс ном гирифт. Солҳои 1949 – 1950 дар доираи Бенилюкс монеаҳои воридоти молҳои саноатӣ бардошта шуданд. То миёнаи солҳои 50-ум дар дохили ин иттиҳод гардиши озодонаи сармоя ва кувваи корӣ ҷорӣ гардид. Дар пайравӣ ба Бенилюкс, баҳори соли 1948 Фаронса ва Италия иттифоқи гумрукии Франситагро ташкил намуданд.

Дар бунёд ва таҳкими ҳамкориҳои иқтисодии мамлакатҳои

Робер Шуман – вазири қорҳои хориҷаи Фаронса, муборизи муттаҳидшавии Аврупо

Аврупо Робер Шуман саҳми арзанда гузоштааст. Ӯ моҳи майи соли 1950 нақшаи оштисозии рақибони дерина – Фаронсаву Олмон ва муттаҳид намудани иқтисодиёти Аврупоро ба миён гузошт. Мувофиқи лоиҳаи Робер Шуман саноати ангишт ва оҳангудозии Фаронса ва Олмони Ғарбӣ мебоист ба мақоми ягонаи идоракунӣ итоат мекарданд.

Ин пешниҳод на танҳо дар Фаронса ва Олмони Ғарбӣ, балки дар як қатор мамлакатҳои дигар низ дастгирӣ пайдо намуд. Моҳи апрели соли 1951 дар Париж намояндагони Белгия, Италия, Люксембург, Нидерландия, Фаронса ва ҶФО дар бораи таъсиси Иттиҳодияи аврупоии ангишт ва пӯлод (ИААП)

аҳднома бастанд. Аҳднома ба муддати 50 сол баста шуд. Ташкили ИААП амалан ба ҳамгирии иқтисодии Аврупо роҳи васеъ кушод. Фаъолияти он тобеи як соҳа набуда, балки ба пешрафти дигар соҳаҳои саноат мусоидат мекард.

Ақидаи таърихшиноси англис Д. Урквин дар бораи муттаҳидшавии Аврупо

Нақшаи Робер Шуман аз бисёр ҷиҳат аз ҳалли ким-кадом масъалаҳои иқтисодии фаврӣ дар соҳаи муайяни саноат бештар аст. Барои тарафдорони ӯ ин қадам нахустин барномаи васеъ буд, ки ба рафъи монеаҳои иқтисодӣ миқдори милли дар Аврупо ибтидо гузошт...

Аз китоби “Urkwin D. W. Western Europe since 1945: Political History”. London - New York, 1989. - P.104

Аз нутқи У.Черчилл дар Сюрих (19-уми сентябри соли 1946)

Мо бояд чизе монанди Иёлоти Муттаҳидаи Аврупо ташкил кунем. Он чизе, ки ҳоло ман мегӯям, шуморо дар ҳайрат мегузорад. Қадами нахустин дар роҳи ташкили иттиҳоди аврупоӣ бояд ҳамкориҳо миёни Фаронса ва Олмон гардад. Танҳо бо ин роҳ Фаронса метавонад, дар Аврупо пешсафии маънавии худро ба даст оварад. Эҳёи Аврупо бидуни Фаронса ва Олмон... гайриимкон аст. Сохтори Иёлоти Муттаҳидаи Аврупо бояд тавре бошад, ки неруи моддии ҳар як давлат дар алоҳидагӣ аҳамияти хос надошта бошад.

Оё метавон Черчиллро низ яке аз ташаббускорони муттаҳидшавии Аврупо номид?

Соли 1957 наояндагони давлатҳои аъзои ИААП ба ду ташкилоти нав – Иттиҳоди иқтисодии Аврупо (ИИА) ва Иттиҳоди аврупоӣ оид ба энергияи ҳаставӣ асос гузоштанд.

Мақсади асосии ИИА дар амал чорӣ кардани табодули озодонаи мол, қувваи қарбӣ, сармоя ва хизматрасонӣ миёни давлатҳои аъзои ин ташкилот буд. Ҳамкориҳои иқтисодӣ ба муайян намудани усулҳои ягонаи сиёсати иқтисодӣ асос ёфта, соҳаҳои низомии гумрукӣ, нақлиёт, тичорати маҳсулоти кишоварзиро дар бар мегирифт.

иктисодии минтақавӣ пайдо гашт. Январии соли 1960 дар Стокгольм намояндагони Австрия, Англия, Дания, Ирландия, Лихтенштейн, Норвегия, Португалия, Швейтсария ва Шветсия дар бораи ташкили Ассотсиатсияи аврупоии тичорати озод (ААТО) аҳднома бастанд.

Бинои Иттиҳоди Аврупо дар Брюссел, Белгия

Чаро дар назди бино байрақҳои давлатҳои гуногун афрохта шудаанд?

Мақсади асосии ААТО васеъ намудани доираи тичоратӣ ва барҳам додани мамониятҳои гумрукӣ дар воридоту содироти байниҳамдигарии молҳои санотӣ буд.

Тобистони соли 1967 дар роҳи муттаҳид гаштани мамлакатҳои Аврупои Ғарбӣ қадами қатъӣ гузошта шуд. Се ташкилоти бонуфузи аврупоӣ – Иттиҳоди иқтисодии Аврупо, Иттиҳоди аврупоӣ оид ба энергияи ҳаставӣ ва Иттиҳоди аврупоии ангишт ва пӯлод муттаҳид гашта, Иттиҳоди Аврупоро ташкил намуданд.

Дар маҷлиси моҳи октябри соли 1972 сарони ҳукуматҳои Иттиҳоди Аврупо масъалаи ба узвият қабул намудани Англия, Ирландия ва Данияро баррасӣ намуданд ва аз соли 1973 ин давлатҳо узви ташкилот гардиданд.

Ҳамгироии иқтисодӣ ба пешрафти тамоми мамлакатҳои Аврупои Ғарбӣ мусоидат намуд. Гардиши озодонаи сармоя, мол, хизматрасонӣ ва қувваи кор боиси баҳамназдикшавии сатҳи тараққиёт ва зиндагии ин мамлакатҳо гашт.

Аз шартнома дар бораи ташкили Иттиҳоди иқтисодии Аврупо

Моддаи 1. Тарафҳои воломақоми аҳдқунанда – Ҷумҳурии Федеративии Олмон, Фаронса, Италия, Белгия, Нидерландия ва Люксембург дар асоси шартномаи мазкур яқоя Иттиҳоди иқтисодии Аврупоро таъсис мекунанд.

Моддаи 2. *Иттиҳод вазифадор аст, бо роҳи ташкили бозори умумӣ ва наздикиавии сиёсати иқтисодии давлатҳои аъзо, тараққиёти ҳамаҷонибаи фаъолияти иқтисодӣ дар тамоми қаламрави Иттиҳод, инкишофи доимӣ ва баробар, оромӣ, баланд бардоштани сатҳи зиндагӣ ва алоқаи наздики байни давлатҳоро амалӣ намояд.*

Назари расмӣ Иттиҳоди Шӯравӣ оид ба ИААП

Иттиҳодияи аврупоии англист ва нӯлод иттиҳоди низомӣ- саноати давлатҳои Аврупои Ғарбӣ мебошад. Вазифаи он ташкили пойгоҳи англисту оҳани НАТО дар Аврупо, пеш аз ҳама, аз ҳисоби саноати англист ва рангаи Ҷумҳурии Федеративии Олмон буд.

Аз китоби Ежегодник Большой Советской Энциклопедии М., 1958 с.377

Ҳар ду ҳуҷҷатро мутолиа намуда, умумият ва фарқи мазмунӣ онҳоро муайян созед.

- 1. Барои чӣ баъди Ҷанги дуҷуми ҷаҳонӣ алоқаҳои иқтисодии байни давлатҳои Аврупои Ғарбӣ васеъ гашт?**
- 2. Самтҳои асосии пешрафти ҳамгироии мамлакатҳои Аврупои Ғарбиро номбар кунед?**
- 3. Оё ҳамгироии иқтисодӣ байни мамлакатҳои гуногун метавонад, ба иқтисодиёти мамлакатҳои сеюм ҳалал расонад?**
- 4. Ҷадвали “Марҳалаҳои ҳамгироӣ дар Аврупои Ғарбӣ»-ро дар дафтартон нур намоед?**

Марҳалаҳои ҳамгироӣ дар Аврупои Ғарбӣ

Номи ташкилот	Санаи ташкилбӣ	Мамлакатҳои аъзо	Мақсади муттаҳидшавӣ

§18. БРИТАНИЯИ КАБИР ДАР РОҶИ ИСЛОҶОТ

1. Вазъияти иқтисодӣ ва сиёсии Британияи Кабир баъд аз Чанги дувуми ҷаҳон чӣ гуна буд?

2. Дар ҳаёти ҷамъиятии Британияи Кабир ҳизбҳои коргар (лейбористҳо) ва муҳофизакор (консерваторҳо) чӣ нақш доштанд?

3. Хусусияти мухолифат дар Ирландияи Шимолӣ аз чӣ иборат аст?

Мубориза барои барқарор намудани иқтидор. Пирӯзӣ дар Чанги дувуми ҷаҳон барои Британияи Кабир бо арзиши гарон ба даст омад. Неруи иқтисодӣ ва сиёсии он коҳиш ёфта, хароҷоти бузурги низомӣ вазъи молиявӣ ва захираи асбӯру сармояшро заиф гардониданд. Ба ин нигоҳ накарда, Британияи Кабир ҳанӯз ҳам бузургтарин давлати мустамликадор ба шумор рафта, шоҳи он Георг VI расман сардори давлатҳои гуногуни ҷаҳон – узви Иттиҳоди Британия ҳисоб меёфт.

Авҷ гирифтани муборизаи миллӣ-озодихоҳӣ роҳбарияти Британияи Кабирро маҷбур сохт, ки соли 1947 истиқлоли Ҳиндустон, соли 1948 – Бирма ва Сейлон (Шри-Ланка), соли 1949 Ирландияро эътироф намояд.

Моҳи августи соли 1945 Иёлоти Муттаҳидаи Амрико яку яқбора ба Англия расонидани кумаки заруриро мутобиқи уҳдадорихоҳи лендлиз қатъ намуд. Ин амал ба иқтисодиёти Британия, ки ҳанӯз оқибатҳои ҷангро бартараф накарда буд, зарбаи ҷиддӣ расонид.

Моҳи декабри соли 1945 Британияи Кабир маҷбур шуд, ки аз ИМА кумаки нави молиявӣ гирад. Ба ивази ин, вай бояд ба молҳои саноатии Амрико дар бозори мустамликаҳои худ роҳ меод. Чунин вазъ ба нафъи Британия набуда, ибтидои заволи империяи мустамликадорӣ он гардид.

Амалӣ шудани «доктринаи Трумэн» ва «нақшаи Маршал» дар Аврупо вазъи иқтисодӣ ва сиёсии Британияи Кабирро каме беҳтар мекард, вале аз тарафи дигар тобеияти Британия аз ИМА бештар мегардид. Дар давоми солҳои 1948 – 1950 Британия аз Амрико ба маблағи қариб 3 млрд. доллар кумаки моддӣ ва молиявӣ гирифт. Ба ивази ин, вай мавқеъҳои худро дар нимҷазираи Балкан ва қисмати шарқии баҳри Миёназамин аз даст дод. Вазъи иқтисодии Британия тадриҷан бад мегардид. Арзиши пули англисӣ – фунт стерлинг аз 4 доллари ИМА ба 2,8 доллар поён фурумад.

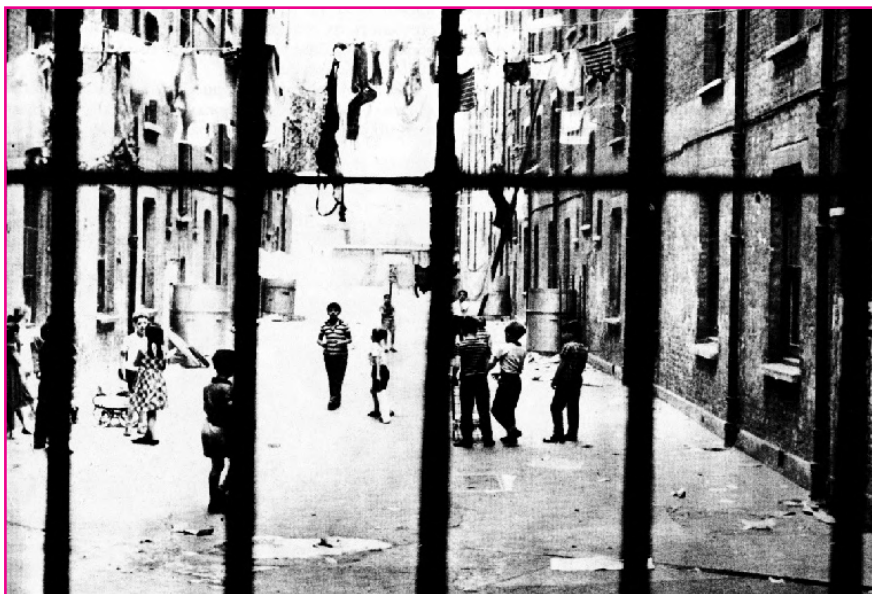

*Маросими таширфи
маликаи Британияи Ка-
бир Елизаветаи II ба пар-
ламент.*

*Малика (шоҳ) дар идораку-
нии давлати Британияи Ка-
бир чӣ нақш дорад?*

Сиёсати дохилии Ҳизби Коргар ва Ҳизби Муҳофизакор. Дар ҳаёти сиёсии Британияи Кабир (дар нимаи II қарни XX) ду ҳизби сиёсӣ – коргар ва муҳофизакор мавқеи ҳалқунанда доштанд. Ҳизби Либералӣ, ки дар гузашта мавқеи қавӣ дошт, акнун маҷбур буд аз дунболи ин ду ҳизби асосӣ равад.

Соли 1945 дар аксари кишварҳои Аврупо таъсири неруҳои демократироҳ баланд буд. Барои ҳамин, дар интихоботи 26-уми июл англисҳо ба тарафдории Ҳизби Коргар овоз доданд. Шиори асосии ин ҳизб дар интихобот барпо кардани «ҷомеаи некуаҳвол» буд.

Дар яке аз маҳаллаҳои шаҳри Лондон

Аз рӯйи расм ба аҳвол ва зиндагии мардум баҳо диҳед.

Аз барномаи интихоботи Ҳизби Коргар “Рӯ ба оянда” (апрели соли 1945)

Ҳизби Коргар ҳизби сотсиалистӣ мебошад ва бо ин ифтихор мекунад. Мақсади ниҳоии сиёсати дохилии он барпо кардани давлати озод, демократӣ, шукуфон, мутараққӣ ва саршор аз рӯҳияи ватанпарварӣ – Иттиҳодияи Сотсиалистии Британияи Кабир мебошад. Захираҳои моддии он дар ихтиёри халқи англис қарор хоҳад дошт.

Аз китоби “Всемирная история”, Т. 2. - М., 1977. - С. 224

1. Дар зери мафҳуми сотсиализм тартибдиҳандагони барнома чиро мефаҳмиданд?

2. Ин барнома ба кадом табақаҳои ҷомеа нигаронида шуда буд?

«Ҷомеаи некуаҳвол» – истилоҳи сиёсӣ барои ифода кардани раванди инкишофи давлатҳои саноатии ғарб аз охири солҳои 40-ум то ибтидои солҳои 70-уми қарни XX. Ин раванд иқтисодӣ бозорино бо назорати оқилонаи давлат омезиш дода, некуаҳволӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолиро таъмин менамуд. Дар ин давра инкишофи иқтисодӣ батадрич авҷ мегирифт ва барои барпо намудани «ҷомеаи некуаҳвол» шароити мусоид фароҳам меомад.

Ҳизби Коргар аввалин маротиба дар палатаи поёнии парламенти Англия аксарияти ҷойро гирифта, пешвои он – К. Эттли (1945 – 1951) ҳукумат ташкил дод.

Моҳияти сиёсати дохилии Ҳизби Коргар аз амалӣ намудани сиёсати эстатистӣ – баланд бардоштани нақши давлат дар шароити душвори баъдичангӣ иборат буд. Дар ин солҳо Бонки давлатӣ, саноати соҳаи ангишт ва газ, як бахши корхонаҳои тавлидкунандаи пӯлод, нақлиёти автомобилӣ ва ҳавоӣ, неругоҳҳои барқӣ миллӣ кунонида шуданд. Арзиши чунин корхонаҳо ба соҳибонашон аз тарафи давлат пардохта мешуд.

Дар соҳаи ҳаёти иҷтимоӣ баланд бардоштани ҳаҷми кумакпулӣ ба бекорон, пардохти нафақапулӣ, суғуртаи иҷтимоӣ, таъмини хонандагон бо хӯроки бепул, хизмати тиббӣ ба аҳоли ва ғайра дар назар дошта мешуд.

Ин сиёсат имкон дод, ки соли 1947 Британия ба дараҷаи пешазчангии истехсолот расад. Бад гардидани вазъияти байналмилалӣ дар ибтидои солҳои 50-ум аз сабаби сар задани ҷанг дар

нимчазираи Корея мавқеи Ҳизби Муҳофизакорро мустаҳкам намуд. Сиёсати дохилии Ҳизби Муҳофизакор аз Ҳизби Коргар тафовути калон надошт. Фақат ислоҳоти иқтисодӣ дар миқёси маҳдуд амалӣ карда шуд. Бахши давлатӣ дар саноат ихтисор гардид, саноати истеҳсоли пӯлод, нақлиёти автомобилӣ ва хоҷагии роҳ аз нав хусусӣ гардонида шуд, харочоти давлат ба мақсади инкишофи тиб, маориф, суғуртаи иҷтимоӣ кам гардид.

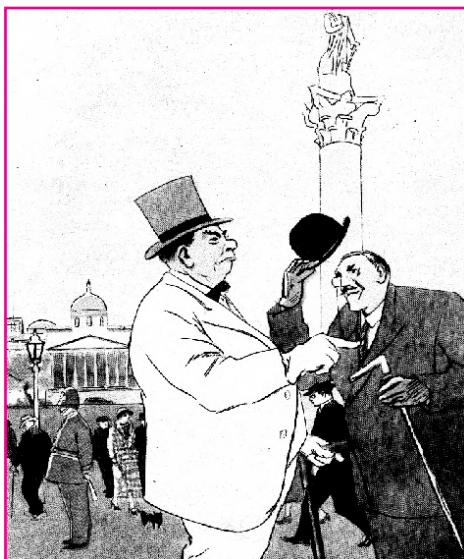
Муҳофизакорон сиёсати барпо кардани «ҷомеаи некуаҳвол»-ро идома доданд.

Дар арсаи сиёсати берунӣ соли 1956 моҷарои «каналҳои Суэте» сар зад. Ҳукумати Миср дар бораи миллӣ кунонидани ин канал қарор қабул кард. Ин боиси ба минтақа ворид кардани қувваҳои мусаллаҳи Англия ва Фаронса гардид.

Кӯшиши Британия барои ба воситаи қувваи низомӣ ҳал кардани масъала боиси норизоии давлатҳои зиёди ҷаҳон гардид. Ҳатто ИМА ин амалро дастگیرӣ накард. Моҳи декабри соли 1956 Британия маҷбур гардид, ки лашкари худро аз Миср барорад.

Тайи солҳои 60-ум ва 70-ум ҳизбҳои коргар ва муҳофизакор чанд маротиба якдигарро дар сари ҳокимияти Британия иваз карданд. Ҳизби коргар дар сиёсати худ мавқеи давлатро ва сеъ менамуд, муҳофизакорон баръакс онро маҳдуд мекарданд.

Масъалаи Олстер. Баъд аз истиқлол ба даст овардани Ирландия қисми шимолии он дар ҳайати Британияи Кабир боқӣ монд,

Карикатураи шӯравӣ:

“Дар кӯчаи Ҳизби коргар”:

– Ҷаноб, гӯед, ки чӣ тавр ба парламент расем?

– Ҳарчи бештар тарафи ростро гиред!

“Тарафи ростро гиред” – гуфтан чӣ маъно дорад?

гарчи ба ин минтақа ҳукуки худмухторӣ дода шуд. Масъалаи низои Олстер моҳиятан хеле мураккаб буда, ҷанбаҳои миллӣ, мазҳабӣ ва иҷтимоӣ дорад.

Аз рӯйи мансубияти мазҳабӣ аҳолии Ирландияи Шимолӣ ба ду қисм – протестантӣ (онҳо авлоди мустамликадорони собиқ ба шумор рафта, тарафдори робита бо Британияи Кабир буданд) ва католикӣ (тарафдори ҳамроҳ кардани ин минтақа ба ҳайати Ирландия) тақсим мешуд. Ҳизби бонуфузи Ирландияи Шимолӣ – Ҳизби Иттиҳодгаро (юнионистӣ) бештар дар байни протестантҳо таъсир дошт.

Соли 1968 муборизаи католикҳо барои ҳукукҳои сиёсии худ оғоз шуд. Дар саросари Ирландияи Шимолӣ бетартибӣҳо сарзада, вайронкунии тартибот ба амал омад. Баъд аз як сол ҳукумати Британия неруҳои ҳарбии худро ба ин минтақа ворид намуд.

Амали террористӣ дар шаҳри Белфаст

Оё бо усули таҳдиб ва террор ҳалли масъалаҳо мумкин аст?

Дар ҷавоби ин амал Аргиши ҷумҳуриятҳои Ирландия (АЧИ) – созмони пинҳонии террористӣ ташкил ёфт, ки амалиёти ҷангии худро ба муқобили сарбозони Британия оғоз намуд.

Дар санаи 30-уми январи соли 1972 дар маҳаллаи Лондондеррии шаҳри Олстер дар натиҷаи амалиёти террористӣ 13 нафар одамони бегуноҳ қурбон гардиданд. 22-уми март ҳукумати сарвазир Эдвард Хит (1970 – 1974) бо фармони худ фаъолияти мақомоти маҳаллии идораи давлатиро дар минтақаи Ирландияи Шимолӣ қатъ намуда, ҳукмронии бевоситаи Лондонро қорӣ намуд.

Соли 1973 бо ташаббуси муҳофизакорон дар Ирландияи Шимолӣ раёйпурсӣ гузаронида шуд. Бештари аҳоли ба тарафдории боқӣ мондани ин минтақа дар ҳайати Британияи Кабир овоз доданд. Католикҳо натиҷаҳои ин раёйпурсиро эътироф накарданд ва муборизаро ба муқобили ҳукмронии Англия идома доданд.

Аз эълон дар бораи тартиби нави суғуртаи иҷтимоӣ дар

Британияи Кабир

“Рӯзи душанбеи оянда шумо дар Британияи нав бедор хоҳед шуд. Дар давлате, ки тамоми хароҷоти қабл аз таваллуд, кумакпулӣ баъд аз таваллуд, овони кӯдакӣ, таълим дар мактаб, дар ҳолати маризӣ ва корношоямӣ ва айёми пиронсолиро ба уҳдаи худ мегирад. Ҳамаи ин, ҳамчунин, хизмати бепули духтурон, дору ва даво ба ивази 4 шиллингу 11 пенс аз ҳисоби даромади якҳафтаинаи шумо дастрас мегардад. Шумо бояд аз ин рӯзи ҷумъа ба пардохтани суғуртапулӣ шуруъ намоед”.

Аз рӯзномаи “The Daily Mail”. 1948, 3 July

1. Моҳияти чунин ислоҳоти бима (суғурта)-и иҷтимоӣ аз чӣ иборат буд?

2. Ташкили чунин шакли бима (суғурта)-и ба манфиати кӣ мебошад?

1. Бо кадом мақсад ИМА баъд аз ҷанг ба Англия фишор овард?

2. Милликунонӣ ва хусусигардонӣ чӣ маъно доранд?

3. Роҳҳои расидан ба «ҷомеаи некуаҳвол» кадомҳоянд?

4. Сабаби низоъ дар Ирландияи Шимолӣ аз чӣ иборат буд?

§19. ОЛМОН: ТАҚСИМОТИ БАЪДИҶАНГӢ

1. Чаро Олмон ба қисмҳо тақсим шуд?

2. Чаро Ҷумҳурии Федеративии Олмон бо суръати тез тараққӣ кард?

3. Ҷумҳурии Демократии Олмон кадом роҳро пеш гирифт?

Олмон дар Ҷанги дувуми ҷаҳон мағлуб гашт. Мамлакат ба харобазор табдил ёфта буд. Аҳолии зиёд бесарпаноҳ ва бе ҷойи кор монда, аз гуруснагӣ азият мекашиданд. Аз чор се ҳиссаи корхонаҳои Олмон аз кор монда буданд.

Мувофиқи қарордоди Конфронси Потсдам иттифоқчиён худди Олмонро аз рӯи минтақаҳои ишғолкардаашон ба чор қисм тақсим намуданд. Аз се ду ҳиссаи мамлакат ба ИМА, Британия ва Фаронса ва қисми шарқии он ба ихтиёри Иттиҳоди Шӯравӣ гузашт. Роҳбарии маъмурии минтақаҳои номбурдаро фармондеҳони

лашкарони ишғолӣ ба уҳда доштанд. Масъалаҳои марбут ба тамоми Олмон бударо бояд Шӯрои назоратӣ (дар ин Шӯро ҳамаи фармондеҳони чор минтақаи ишғолшуда шомил буданд) ҳаллу

Хонандагон дар интизори хӯрок. Олмони Ғарбӣ (соли 1946)

Аз рӯйи расм дар бораи вазъи баъдиҷангии Олмон хулоса бароред.

фасл менамуд, вале дар амал идоракунии якҷояи Олмони ишғолгашта ғайриимкон гардид, зеро рақобати иттифоқчиёни собиқ рӯз то рӯз тезутунд мегашт. Иттиҳоди Шӯравӣ ба сифати репаратсия (товони ҷанг) мебоист тамоми таҷҳизоти саноатии минтақаи ишғолкардаи худ ва аз се як ҳиссаи таҷҳизоти саноатии Олмони Ғарбиро аз худ мекард. Вале ИМА ва Британия аз қарори пештараи худ даст кашида, зидди несту нобуд намудани саноати Олмон баромаданд.

Давлатҳои ғарбӣ аз ибтидо ба он мекӯшиданд, ки дар қисми ғарбии Олмон давлати алоҳидаро ташкил намоянд. Декабри соли 1946 ИМА ва Британия бе ризоияти Шӯрои назоратӣ доир ба Олмон қисмҳои ишғолкардаи худашонро муттаҳид намуданд, ки он номи Бизонияро гирифт. Соли 1949, баъди ба он дохил шудани минтақаи ишғолкардаи Фаронса, ба Тризония табдил ёфт. Аз хамин давра ду қисми Олмон роҳҳои гуногуни тараққиётро пеш гирифтанд.

Яке аз қадамҳои муҳими ин роҳ гузаронидани ислоҳоти пулии яктарафа буд. Ба ҷойи рейхсмаркаҳои бекурбшуда дойч-

маркаҳо бароварда шуд ва баъди он назорати нархҳо ва маош аз байн бардошта шуд. Ислоҳоти пулӣ ба зудӣ самараи хуб дод. Дар мағозаҳо молҳои гуногун пайдо гардида, «бозори сиёҳ» нест шуд. Истеҳсолот дар саноат ва соҳаи кишоварзӣ вусъат меёфт.

Марҳалаи нави ташкилҳои давлати ояндаи ҶФО ба тайёр ва қабули Сарқонуни он алоқаманд аст. Моҳи августи соли 1948 гурӯҳи махсуси корӣ лоиҳаи қонуни асосиро омода сохта, онро ба Шӯрои парламент пешниҳод намуд. Шӯрои парламент моҳи майи соли 1949 Сарқонунро қабул намуд, ки онро губернаторони ҳарбии ИМА, Фаронса ва Британия тасдиқ намуданд.

Ҳокимияти қонунбарори мамлакат ба парламенти дупалатагӣ мансуб буд. Он аз бундестаг (палатаи депутатҳо, ки онро аҳоли ба муҳлати 4 сол интихоб мекунад) ва бундесрат (палатаи музофотҳо) иборат буд. Ҳокимияти иҷроияро ҳукумат бо сардории канслери федералӣ ба амал мебаровард.

Моҳи августи соли 1949 аввалин интихоботи бундестагӣ (парламентӣ)-и мамлакат гузаронида шуд. Дар интихобот блоки Иттифоқи Христианию Демократӣ ва Иттифоқи Христианию Иҷтимоӣ ғалаба кард. Моҳи сентябри соли 1949 Ҳукумати эътилофӣ бо сардории К. Аденауэр таъсис ёфт. Дар санаи 21-уми сентябри соли 1949 ташкилҳои ҶФО ба таври расмӣ эълон гардид.

Конрад Аденауэр (1876 – 1967) ходими сиёсӣ ва давлатии Олмон, аввалин канслери ҶФО (1949 – 1963). Солҳои 1917 – 1933 обер-бургумистри шаҳри Кёльн, солҳои 1946 – 1966 раиси Иттифоқи Христианию-Демократӣ буд. Бо кӯшишҳои ӯ ҶФО ба ҳайати НАТО (1955) қабул гардид, аммо мавҷудияти ҶДО-ро эътироф кардан намехост.

Рафти воқеаҳо дар қисми шарқии мамлакат қариб айнан тақрор меёфтанд. Дар ҷавоб ба ислоҳоти пулии минтақаи ғарбӣ дар қисми ишғолкардаи шӯравӣ низ ислоҳоти пулӣ гузаронида шуд.

Ҳизби Ягонаи Сотсиалистии Олмон (ХЯСО) дар заминаи муттаҳид сохтани ҳизбҳои Коммунистӣ ва Сотсиалдемократӣ ба вучуд омада буд. Дар қисми шарқӣ бо ташаббуси ин ҳизб Шӯрои миллии Олмон ташкил ёфт. Шӯрои миллии Олмон 7-уми октябри соли 1949 таъсисҳои Ҷумҳурии Демократии Олмонро (ҶДО) эълон намуд. Маъмурияти ҳарбии шӯравӣ вазифаҳои идоракуниро ба уҳдаи Палатаи халқӣ (парламенти муваққатӣ) гузошт. Пала-

таи халқӣ В. Пикро президенти ЧДО интиҳоб намуда, бо сардори Отто Гротевол ҳукумати муваққатии ЧДО барпо карда шуд.

“Ҳеҷ гуна таҷриба! Конрад Адэнауэр” - плакати баъдичангӣ

Моҳияти ислоҳоти ҳукумати К. Адэнауэр аз чӣ иборат буд?

Баъди ба анҷом расонидани вазифаҳои барқарорсозии хоҷагии халқ, съезди ХҶСО (июли соли 1952) дар бораи сохтмони «асосҳои сотсиализм» дар ЧДО қарор қабул намуд.

Ҳамин тариқ, тақсимои давлати Олмон ба вучуд омад. Ду давлати Олмон ифодагари ду низоми сиёсӣ, иҷтимоӣ-иқтисодии ба ҳам муҳолиф гаштанд. ЧДО-и сотсиалистӣ ва ЧФО-и сармоядорӣ ба «мусобиқаи таърихӣ» шуруъ намуданд.

Тараққиёти сиёсӣ ва иқтисодии ЧДО (1949 – 1975). Баъди ташкилёбӣ, ЧДО бо роҳи тараққиёти Иттиҳоди Шӯравӣ пеш рафт. Аслан, идоракунии тамоми соҳаҳои ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ-иқтисодии мамлакатро ХҶСО ба даст гирифта буд.

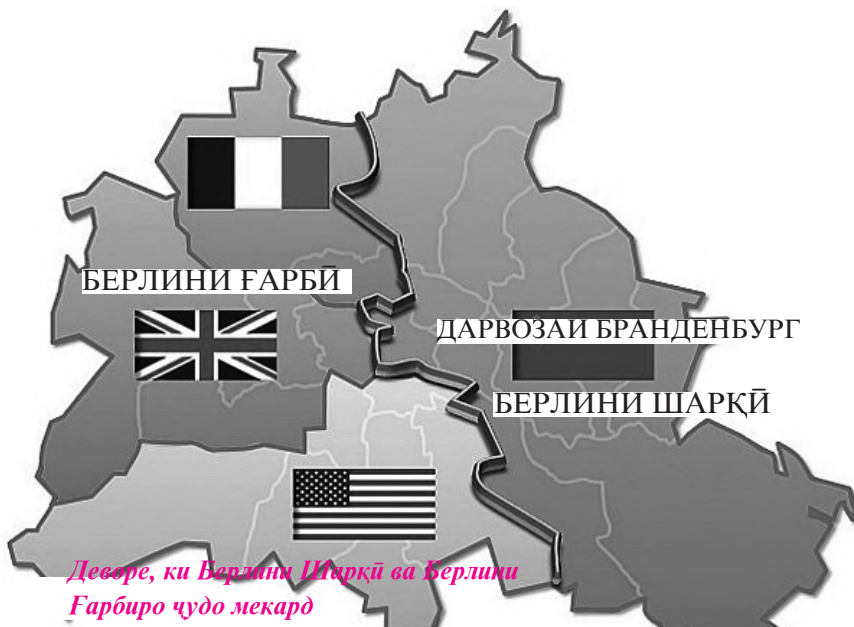
Милликунонии моликияти сармоядорони собиқ, индустриякунонӣ ва кооперативонии хоҷагии кишлоқ вазифаҳои муҳими сиёсати ХҶСО буданд.

Дар бисёр маврид дар роҳи амалӣ намудани ин вазифаҳо ба хатоҳои зиёд роҳ дода мешуд. Масалан, бар зарари саноати сабук тамоми қувва ба индустриякунонии саноати вазнин равона шуда буд. Дар мамлакат то соли 1958 низоми картоҷавии тақсимои нигоҳ дошта мешуд.

Норозигӣ аз сиёсати пешгирифтаи ХҶСО дар шаклҳои гуногун зухур меёфт. Яке аз шаклҳои он баромаду эътирози номуташаккили аҳолии кишвар буд. Калонтарин гирдиҳамоиҳо ва корпартоиҳо 17-уми июни соли 1953 дар шаҳрҳои Берлин, Лейпсиг, Ҳалле ба вучуд омаданд. Дар паҳши ин намоишҳо кӯшунҳои артиши шӯравӣ «фаёлона» иштирок намуданд.

Ба тарафи Берлини Ғарбӣ гурехтани шаҳрвандони ЧДО шакли оммавӣ гирифта буд. Ин амал зухуроти эътирози мардум буд.

Аз ин рӯ, соли 1961 бо дастгирии Иттиҳоди Шӯравӣ ҳукумати ЧДО барои пешгирии гурезагон «девори Берлин»-ро бунёд намуд. Дуруст аст, ки ЧДО дар солҳои 60-ум якҷанд тадбирҳои судманди ислохоти усулҳои хоҷагидориро гузаронид, вале ҳамонро фарқи таъриқи байни ЧДО ва ҚФО боз ҳам намоёнтар мегашт.

Харитаи Берлини баъдиҷангӣ

Дар харита байрақҳои кадом давлатҳо акс ёфтаанд ва чиро ифода менамоянд? Зарурати бунёди девори Берлин дар чӣ буд?

Аз ахбори намоёндаи Агенсии «Дейли телеграф»

Британияи Кабир, 14-уми августи соли 1961. Дирӯз политсия ва қўшунҳои Олмони Шарқӣ сарҳади байни Берлини Ғарбӣ ва Шарқиро баста, пеши роҳи ҳазорон нафари аз коммунизм паноҳҷӯяндаро гирифтанд.

Шабӣ гузашта ҳодисаҳои даҳшатовар ба амал омад. Политсияи Олмони Шарқӣ муқобили анбӯҳи одамоне, ки назди сарҳад ҷамъ омада буданд, калтакҳои резинӣ, моддаҳои ашқовар ва мошинҳои сӯхторхомӯшкуниро истифода намуд.

Ба фикри шумо дар кадом ҳуҷҷат воқеият дуруст баён ёфтааст?

Ҳаёти сиёсӣ ва иқтисодии ҶҶО (1949 – 1975). Сиёсати ҳукумати Конрад Аденауэр ба ҳамгирии Олмони Ҷарбӣ ба сохтори сиёсӣ ва иқтисодии Иттиҳоди Аврупо ва аз нав барқарорсозии иқтисодиёт равона шуда буд.

Ҳукумати ҶҶО аз ҷониби мамлакатҳои бузурги Ҷарб ва пеш аз ҳама ИМА пуштибонӣ меёфт. Онҳо мехостанд, ки Олмони Ҷарбиро ба системаи мудофиавии умумиаврупоӣ шомил созанд. Октябри соли 1955 ҶҶО мувофиқи аҳдномаи Париж аз ҷониби комилхуқуқи Шартномаи Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) гашт. Дар мамлакат артиши милли ташкил ёфт, ки 500 ҳаз. нафарро дар бар мегирифт.

Январии соли 1958 ҶҶО узви «Бозори умумӣ» мегардид. Саноати ин мамлакат 44%-и маҳсулоти саноатии «Бозори умумӣ»-ро истеҳсол менамуд. Иштирок дар раванди ҳамгирии умумиаврупоӣ барои саноати Олмон омилҳои муҳимми пешрафти минбаъда гардид.

То ҳукмронии В. Брандт (канслери ҶҶО – 1969 – 1974) муносибати Олмони Ҷарбӣ бо Иттиҳоди Шӯравӣ ва иттифоқчиёнаш нобоварона ва бадбинона буд. В. Брандт «сиёсати нави шарқӣ»-ро ба миён гузошт. Мувофиқи ин сиёсат бояд муносибат бо мамлакатҳои аз таҷовузи гитлерӣ зарардидаи Аврупои Шарқӣ ва Иттиҳоди Шӯравӣ муътадил гардонид мешуд. Соли 1970 байни ҶҶО ва Иттиҳоди Шӯравӣ шартнома баста шуд. Олмони Ҷарбӣ бо Полша ва Чехословакия низ шартномаҳо ба имзо расонид. Баста шудани шартномаҳои номбурда ба беҳтар гаштани муносибатҳои Ҷарб ва Шарқ мусоидат намуданд.

В. Брандт дар назди муҷассамаи маҳбусони геттои Варшава (соли 1970)

Ба назди муҷассамаи ёдгории зонаи истодани Вилли Брандт чиро ифода менамояд?

Аз шартномаи байни Иттифоқи Ҷамоҳири Шӯравии Сотсиалистӣ ва Ҷумҳурии Федеративии Олмон

Моддаи 3. Тарафҳои аҳдкунанда уҳдадор мешаванд, ки тамомияти арзии ҳамаи давлатҳои Аврупо дар сарҳадҳои ҳозирашон ҳатман риоя мекунад;

Онҳо изҳор менамоянд, ки ба ҳудуди ягон давлат иддао намекунад ва дар оянда ҳам даъво ба миён нахоҳанд гузошт.

Моддаи 5. Шартномаи мазкур... аз рӯзи мубодилаи эътиборномаҳо, ки дар шаҳри Бон сурат мегирад, эътибор пайдо мекунад...

Ҷаро дар шартнома ба тағйирнопазирии сарҳадҳо диққати қиддӣ дода шудааст?

Ҷаро шартнома аз рӯзи мубодилаи эътиборномаҳо мақоми ҳуқуқӣ мегирад?

Барқарор ва бо суръати баланд тараққӣ ёфтани Олмони Ҷарбӣ бо номи канслер Конрад Аденауэр ва вазири иқтисоди мамлакат Л. Эрхард алоқаманд аст. Онҳо тавонистанд, ки аз тамоми имкониятҳо моҳирона ва дурандешона истифода баранд. Ба пешрафти босуръати ҶФО «Нақшаи Маршал» нақши бузург бозид. Мувофиқи ин нақша Олмони Ҷарбӣ солҳои 1948 – 1949 аз ИМА ба миқдори 1,4 млрд доллар кумак гирифт. То охири соли 1949 тараққиёти иқтисодии Олмон ба дараҷаи пешазчангӣ расид.

Дар ҳамин давра Л. Эрхард барномаи «Иқтисоди бозории майли иҷтимоидошта»-ро ба миён гузошт. Ин барнома чунин шартҳоро пеш мегузошт:

– давлат бевосита ба танзими равандҳои хоҷагидорӣ машғул намегардад, вале воҳидҳои хоҷагидорӣ дар асоси қоидаҳои муайяннамудаи давлат фаъолияти худро ба роҳ мемонанд;

– дар шароити бозори озод давлат пайдории сиёсати иқтисодӣ, рақобати озод, устувории муомилоти пулӣ ва ҳимояи моликияти хусусиро таъмин мекунад.

Амалӣ сохтани ин барнома ба ташаббускорӣ ва рақобати озод доманаи васеъ кушод. Солҳои 50 – 60-ум суръати афзоиши маҳсулоти саноатии Олмони Ҷарбӣ аз тамоми давлатҳои Аврупо зиёд гашта, солона 8,5%-ро ташкил меод. Соли 1965 ҶФО назар ба Фаронса ва Италия дар якҷоягӣ бештар маҳсулоти саноатӣ истеҳсол мекард.

Соҳаи кишоварзии мамлакат низ ба пешравии назаррас ноил шуд. Яке аз омилҳои асосии пешравии соҳа дар он буд, ки усулҳои индустриявии истехсолот васеъ истифода мешуд. То охири солҳои 50-ум мамлакат аз маҳсулоти кишоварзии худӣ пурра таъмин гардида, ба хориҷа маҳсулот мебаровард.

Бо пешрафти иқтисодиёт сатҳи зиндагии аҳоли сол то сол беҳтар мегашт. Қариб тамоми аҳолии коршоам ба кор таъмин буд. Аз соли 1950 то соли 1959 маоши коргарон ду баробар зиёд гардид. Нафақа, кумакпулӣ барои кӯдакон ва оилаҳои серфарзанд мунтазам баланд бардошта мешуд.

- 1. Нақши эътилофи зиддифашистӣ дар тақсими баъдиҷангии Олмон чӣ гуна аст?*
- 2. Тафовути инкишофи Олмони Фарбӣ аз Олмони Шарқӣ дар чист?*
- 3. Дар Олмони Фарбӣ чӣ гуна ислоҳот гузаронида шуд?*

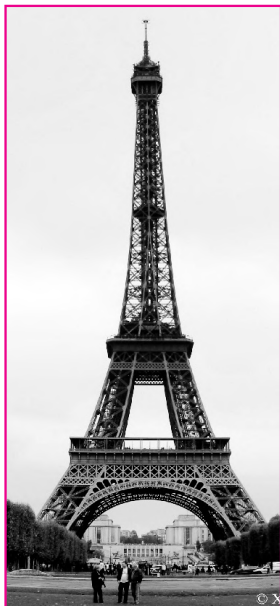
§20. ФАРОНСА: ТАҒЙИРОТИ БАЪДИҶАНГӢ ВА УСТУВОРШАВИИ «ГОЛЛИЗМ»

- 1. Дар давраи «Низоми муваққатӣ» дар Фаронса чӣ дигаргуниҳо шуд?*
- 2. Кадом омилҳои дохилӣ ва берунӣ сабаби шикасти Ҷумҳурии IV шуданд?*
- 3. «Голлизм» чист?*

Сохтори сиёсӣ дар Фаронса аз замони озодшавии он тирамоҳи соли 1944 то қабули Қонуни асосии Ҷумҳурии чаҳорум (тирамоҳи соли 1946) дар таърих ба худ номи “Низоми муваққатӣ”-ро гирифтааст. Ин давра на он қадар тӯлонӣ бошад ҳам, дар таърихи ин кишвар хеле муҳим буд, зеро қувваҳои демократӣ ва зиддифашистӣ ба дастовардҳои муҳим соҳиб шуданд.

Пас аз озодии кишвар аз юғи фашистон ҳизбҳои, ки бо фашистон ҳамкорӣ доштанд, пароканда шуданд. Ба ҷойи он ҳизбҳо ва ҳаракатҳои нав ба саҳнаи сиёсат ворид гардиданд. Яке аз бонуфузтарини онҳо Ҳаракати Халқӣ-Ҷумҳуриҳои буда, моҳи ноябри соли 1944 таъсис ёфта буд. Барномаи он аз гузаронидани «инқилоб бо роҳи қонуний», қисман милли кунонидани саноат ва

ба дасти давлат додани роҳбарии иқтисодиёт, чалби коргарон дар идора кардани истеҳсолот иборат буд. Дар сиёсати хориҷӣ Ҳаракати Халқӣ - Ҷумҳурихоҳӣ усулҳои муттаҳидгардида- ни кишварҳои Аврупои Ғарбиро пешниҳод карда буд. Пешвоёни ин ҳаракат ташкили Иёлоти Муттаҳидаи Аврупо дар пайравӣ бо Иёлоти Муттаҳидаи Амрико зарур медонист, бо номи роҳбарии ҳаракати ватандӯстонаи «Фаронсаи мубориз» – генерал Шарл де Гол тавҷам буд, ки сиёсати он дар таърихи баъдиҷангии Фаронса нақши муҳим гузоштааст.

Манораи Эйфел - рамзи Фаронса

Дар бораи ин манора чӣ маълумот доред?

Шарл де Гол (аз чап) ҳангоми сафар ба ҶФО (1962)

***Чаро олмониҳо Шарл де Голро бо хушнудӣ назирой менамоянд?
Оё аз матни шиорҳо инро фаҳмидан мумкин аст?***

Шарл де Гол (1890 – 1970) дар давраи Ҷанги дувуми ҷаҳон (1939 – 1945) амалиёти қатъиро ба муқобили артиши Олмон ҷонибдорӣ мекард. Пас аз шикасти артиши Фаронса ба Лондон рафта, дар он ҷо Кумитаи «Фаронсаи озод»-ро таъсис намуд. Аз соли 1943 яке аз роҳбарони Кумитаи озодибахши миллии Фаронса буд. Дар солҳои 1944 – 1945 нахустин ҳукумати эътилофӣ баъдичангиро сарварӣ кардааст. Дар солҳои 1958 – 1969 раиси ҷумҳурии Фаронса буд. Консепсияи сиёсии ӯ, ки мақсади асосиаш эҳёи Фаронса ба сифати як империяи бузург буд, ба худ номи «голлизм»-ро гирифт. Мазмуни он аз мафҳумҳои «миллат», «давлати пурқувват», «Фаронсаи боазамат» ва «ислоҳоти иҷтимоӣ» иборат буд.

Ба нахустин ҳукумати муваққатии баъдичангӣ Шарл де Гол сарварӣ мекард. Дар ҳайати ин ҳукумат намояндагони ҳизбҳои зиддифашистӣ, муборизони фаъоли Ҳаракати муқовимат, аз ҷумла коммунистҳо ва сотсиалистҳо шомил буданд. Ҳукумати муваққатӣ дастгоҳи давлатиро аз онҳое, ки дар солҳои тасарруфи Фаронса бо фашистон ҳамкорӣ мекарданд, тоза намуд. Қувваҳои ҷонибдори фашистон торумор карда шуд.

Воқеаи муҳимми давраи “Низоми муваққатӣ” интиҳобот ба Маҷлиси муассисон буд. Ин интиҳобот 21-уми октябри соли 1945 доир гардид. Дар он аз 545 ҷойи депутатӣ коммунистҳо 152 ҷой, сотсиалистҳо 142, Ҳаракати Халқӣ-Ҷумҳурихоҳӣ 141 ҷойро соҳиб шуда, ҳукумати эътилофӣ ташкил доданд. Генерал Шарл де Гол сарвазир интиҳоб шуд. Дар натиҷаи муҳолифат бо Маҷлиси муассисон моҳи январи соли 1946 вай истеъфо дода, то соли 1958 дар ҳаёти сиёсии кишвар иштирок накард.

Пас аз қабули Қонуни асосӣ Шарл де Гол аъзои ҳукуматро ҷамъ карда, дар бораи истеъфояш ҷунин арз намуд: «Вазифаи ман ба охир расид. Аз нав низоми бартариҳои ҳизбҳои сиёсӣ барқарор гардид. Ман онро рад мекунам, аммо барои ҳалал расонидан ба ин таҷриба ҷорae надорам. Файр аз ин, ба зӯри қувва барқарор кардани ҳукмфармоӣ, он чизеро, ки ман намехоҳам, бешубҳа, ба хубӣ анҷом нахоҳад ёфт. Ҳамин тарик, ман бояд равам».

Маҷлиси муассисон ва ҳукумат чандин ҷораҳои муҳим андешиданд, ки онҳо дар ҳаёти иҷтимоӣ иқтисодӣ ва сохтори сиёсии кишвар гардиши қатъӣ ба ҳисоб мерафтанд. Тамоми бонкҳои бу-

зург, саноати неруи барқ ва газ милли кунонида шуд. Ҳафтаи кори 40- соата, рухсатии ду-ҳафтагӣ барои коргарон ва се-ҳафтагӣ барои қормандони идорӣ муқаррар гардид.

Дастоварди бузурги “Низоми муваққатӣ” қабули Қонуни Асо- сии чадид буд, ки сохтори демократиро тасдиқ намуд. Фаронса ба давраи чадида таърихи худ дохил шуд.

Дар давраи Ҷумҳурии ҷаҳорум (1946 – 1958) иқтисодиёти Фаронса барқарор гардид. Ду нақшаи навсозӣ ва тағйиру такмил (1947 – 1954 ва 1954 – 1957) қабул карда шуд. То соли 1948 истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ ва то соли 1950 истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ аз давраи пешазҷангӣ гузашт. Пас аз соли 1950 иқтисодиёти Фаронса беҳбудӣ ёфт. Дар пешрафти иқтисодиёт «Нақшаи Маршал» ва инқилоби илмию техникӣ нақши муҳим бозиданд. Соҳаҳои нави саноат: электроника, кимиё, ҳавопаймосозӣ, мошинсозӣ хеле бо суръат таракқӣ карданд.

Карикатураи шӯравӣ: дастгоҳи овоздиҳиш Фаронса дар Алҷазоир (соли 1961)

***Шиорҳои эътирозкунандагон чӣ маъно доранд?
Чаро онҳо чунин талабот ба миён гузоштаанд?***

Ба дастовардҳои иқтисодӣ ноил гардида, ҳукумати Фаронса тасмим гирифт, то дар муносибатҳои байналмилалӣ мавқеи худро мустаҳкам намояд. Моҳи декабри соли 1946 Фаронса ба муқобили қувваҳои ватан- хоҳи Ветнам, ки бо сарвари Хо Ши Мин кишварашонро ҷумҳурӣ эъ- лон карда буданд, ҷангро густариш дод. Ин ҷанг ҳафт сол идома ёфт ва дар соли 1954 бо шикасти Фаронса ба анҷом расид. Ҷанги хунини мустамликадорони Фаронса ба муқобили Алҷазоир низ дар соли 1956 бо пирӯзии алҷазоирӣ ба охир расид. Соли 1956 Фаронса бо нерӯҳои

мусаллаҳи Британия дар Шарқи Наздик ба муқобили арабҳо ба ҷанг ҳамроҳ шуда, боз шикаст хӯрд. Ин ноқомӣ маълум карданд, ки Фаронса барои иҷрои нақши империяи бузург хеле заиф будааст. Акнун Фаронса тасмим гирифт, ки барои мустақам кардани мавқеи худ дар минтақа иттифоқии давлатҳои бузурги Аврупо бошад.

Сиёсати Ҷумҳурии ҷаҳорум ба муттаҳидшавии Аврупо нигаронида шуда буд. Бо ташаббуси Фаронса моҳи апрели соли 1951 Иттиҳодияи аврупоии англишт ва пӯлод таъсис ёфт. Моҳи майи соли 1952 дар Париж шартномаи «Гурӯҳи дифоии Аврупо» ба имзо расид, ки он оғози мусаллаҳшавии Олмон буд. Чунин сиёсат дар дохили кишвар боиси муноқишаҳои шадиди иҷтимоӣ боиси гардид. Дар тӯли 12 соли мавҷудияти Ҷумҳурии ҷаҳорум 23 ҳукумат иваз шуд. Ҷумҳурии ҷаҳорум боварии халқро аз даст дода буд.

Моҳи майи соли 1958 дар Фаронса бӯҳрони навбатии ҳукумат сар зад. Дар Париж табодули низомӣ омода мешуд. Дар чунин вазъият Маҷлиси муассисон генерал Шарл де Голро сарвазири Фаронса таъин кард. Ӯ қонуни асосии ҷадидро пешниҳод кард. Оғро 79% интихобкунандагон дар райтурсии умумии сентябри соли 1958 ҷонибдорӣ карданд. Тибқи қонуни асосии нав Раиси ҷумҳур аз ҷониби мардум ба муддати 7 сол интихоб мешуд. Сардори давлат соҳиби ҳуқуқҳои васеъ буд.

21-уми декабри соли 1958 Шарл де Гол Раиси ҷумҳури Фаронса интихоб шуд. Дар Фаронса Ҷумҳурии панҷум рӯи кор омад. Ӯ 16-уми сентябри соли 1959 ҳуқуқи мардуми Алҷазоирро барои худмуайянкунӣ эътироф кард. 18-уми марти соли 1962 миёни Фаронса ва Алҷазоир дар бораи оташбас аҳднома ба имзо расид.

Париж. Майдони назди До-нишгоҳи Сорбон. (Майи 1968)

Ба фикри шумо, ташкилкунандагони ин гирдиҳамой қадом гурӯҳҳои сиёсӣ буданд?

Соли 1966 Фаронса аз паймони низомии НАТО берун баромад. Моҳи августи соли 1968 Фаронса нахустин бомбаи водородии худро аз санҷиш гузаронид ва ба қатори давлатҳои соҳиби силоҳи ҳастай шомил шуд.

Шарл де Гол дар давраи ҳукмронии даҳсолаи худ иқтисодиёти кишварро қавӣ намуда, мавқеи онро дар миқёси байналмилалӣ мустақкам кард. Моҳи апрели соли 1969 дар раёйпурсии навбатӣ Шарл де Гол дар бораи тақсимоти нави ҳудудии Фаронса ва ислоҳоти парламент пешниҳод ба миён гузошт. Мардуми Фаронса ин пешниҳодоти Раиси ҷумҳурро тарафдорӣ накарданд. Ин сабаби ба истеъфо баромадани Шарл де Гол гардид.

Моҳи июни соли 1969 Жорж Помпиду Раиси ҷумҳури Фаронса интиҳоб шуд, ки роҳи пешгирифтаи Шарл де Голро идома дод. Баҳори соли 1974 пас аз фавти ӯ В. Жискар де Эстен Раиси ҷумҳури кишвар интиҳоб шуд. Соли 1974 дар радифи дигар кишварҳои Ғарб Фаронсаро низ бухрони иқтисодӣ фаро гирифт.

1. Шарл де Гол истеъфои худро дар соли 1946 чӣ тавр маънидод кард ва ё сабаби истеъфои ӯ дар чӣ буд?

2. Омилҳои асосии рушди иқтисоди Фаронса дар давраи Ҷумҳурии IV кадомҳоро буданд?

3. Фаронса дар давраи Ҷумҳурии V чӣ дастовардҳоро дошт?

4. Сабабҳои бухрони моҳҳои май - июни соли 1968 чӣ буд?

§21. ИТАЛИЯ: УСТУВОР ГАРДИДАНИ ҶУМҲУРИИ ПАРЛУМОНӢ «МУЪҶИЗАИ ИҚТИСОДӢ»-И ИТАЛИЯ

1. Вазъияти баъдичангии Италия чӣ гуна буд?

2. Чаро зарурати қабули Қонуни Асосии нав ба миён омад?

3. Чӣ тавр «муъҷизаи иқтисодӣ»-и Италия ба амал омад?

Ҳукмронии фашистон ва оқибатҳои ҷанг ба иқтисодиёти Италия ва мавқеи он дар арсаи байналмилалӣ зарбаи ҷиддӣ ворид намуд.

Дар натиҷаи аҳдномаи сулҳ, ки 10-уми феврالی соли 1947 дар Париж ба имзо расид, Италия мустамликахоҳяшро аз даст дода, бояд маблағи зиёди товони ҷангро мебардохт. 2-уми июни соли 1946 дар як раёйпурсии умумӣ ва интиҳоботи Маҷлиси муассисон доир гардид. Дар раёйпурсӣ 12,7 миллион нафар ба тарафдорӣ сохти ҷумҳуриявӣ ва 10,7 миллион нафар ба тарафдорӣ сохти салтанатӣ овоз до-

данд. Италия ҷумҳурии парламонӣ эълон шуд. Дар интиҳоботи Маҷлиси муассисон аз ҳама бештар Ҳизби Христианӣ-Демократӣ (35%), Ҳизби Сотсиалистӣ (20%) ва Ҳизби Коммунистӣ (19%) овозҳоро соҳиб шуданд. Ҳарсеи ин ҳизбҳо бо сарвари раиси Ҳизби Христианӣ-Демократӣ – Алчидо де Гаспери ҳукумат ташкил карданд.

Ҳукумати Алчидо де Гаспери чандин ислоҳот гузаронид. Заминомҳои бекорхобидаи заминдорони бузург ба деҳқонони камбағал дода шуд. Аз қор хориҷ кардани қоргарон ба ризояти иттифоқҳои қасаба манъ карда шуд. Дар муассисаҳо Шӯрои қоргарон ташкил дода шуд.

1-уми январӣ соли 1948 Конститутсияи нав ба ҳукми қонун даромад. Он озолии суҳан, матбуот, ҷамъомадҳо, ҳуқуқ ба меҳнат ва пардохти музди одилона ба он, зарурати ислоҳоти кишоварзӣ, ширкати қоргарон дар идора кардани муассисаҳоро эълон карда, маҳдуд кардани ҳуқуқҳои сиёсиро ғайриқонунӣ донист. Мавҷудият ва фаъолияти созмонҳои фашистӣ манъ карда шуд. Аъзои ҳонаводаи шох иҷозати ба Италия баргаштанро надоштанд. Додгоҳи доимӣ ташкил шуда, истиқлоли қомили онҳо таъмин гардид.

Тибқи конститутсия ҳокимият ба парламон тааллуқ дошт. Он ба муддати 5 сол интиҳоб шуда, аз ду палата – Палатаи намоёндагон ва Сенат (маҷлис) иборат буд. Раиси ҷумҳур дар ҷаласаи муштараки ҳар ду палата ба муддати 7 сол интиҳоб шуда, вақлати маҳдуд дошт.

Моҳи апрели соли 1948 интиҳоботи парламон (парламент)доир гардид. Дар он Ҳизби Христианӣ-Демократӣ 12,7 миллион овоз гирифта, пирӯз гардид. Алчидо де Гаспери ҳукумати яқхизбиरो ташкил дод.

Алчидо де Гаспери

Алчидо де Гаспери (1881 – 1954) аз соли 1944 раиси Ҳизби Христианӣ- Демократӣ, аз моҳи декабри соли 1945 то соли 1953 сардори ҳукумати Италия буд. Дар замони ҳокимияти Алчидо де Гаспери Италия соли 1949 узви Паймони Атлантикаи Шимолӣ шуд.

Италияи баъдичангӣ

Чаро пас аз анҷоми ҷанг дар шахрҳо сарбозон бо силоҳ мегарданд?

Дар санаи 14-уми июни соли 1948 дар Рим, дар назди иморати палатаи депутатҳо депутати коммунист П. Толятти маҷрӯҳ карда шуд. Худи ҳамон рӯз роҳбарияти Ҳизби Коммунистии Италия дар бораи корпартоии сиёсӣ бо шиорҳои «истеъфои ҳукумате, ки барои суиқасд шароит фароҳам овардааст» қарор қабул кард. Пас аз муддате ҷаласаи ғаврии парламент доир гардид. Ғавран пас аз суиқасд дар саросари кишвар гирдиҳамоиҳои эътирозӣ сар зад, ки ба корпартоиҳо табдил ёфтанд. Ин гирдиҳамоӣ ва корпартоиҳо ро иттифоқҳои касабавӣ чап дастгирӣ карданд. Дар корпартоиҳо 7 миллион нафар иштирок намуданд. Анбӯҳи мардум майдонҳо ва хиёбонҳои шаҳрро пур карда, талаби қасос гирифтанд мекарданд. Партизанҳои собиқ идораҳои политсиёро тасарруф карданд. Дар шаҳрҳои Неапол ва Генуя миёни намоишчиён ва политсиё задухӯрд ба амал омад. Дар шаҳри Турин коргарон ба ишғоли корхонаҳо шуруъ карданд.

Вазири корҳои дохилии кишвар М. Шелба дар парламент суханронӣ карда, ин рӯйдодҳо ҳамчун «қасди шӯриш аз ҷониби коммунистон» номид. Дар навбати худ коммунистон ҳукумати христианҳои демократ Алчидо де Гаспериро ба саҳлангорӣ, бепарвоӣ ба ниҳодҳои ахбори умумӣ, ки беш аз як сол боз дар бораи П. Толятти «ҳамчун шахсе, ки бояд кушта шавад» менавиштанд, гунаҳкор медонистанд.

Дар санаи 16-уми июл бо қарори иттифоқҳои касабавӣ чап корпартоиҳо, асосан, катъ гардиданд. Дар давоми корпартоиҳо ва дав-

раи пахш намудани онҳо 20 нафар кушта, 6000 нафар чароҳат бардошта ва 7 ҳазор нафар ба ҳабс гирифта шуданд.

Моҳи апрели соли 1949 Италия узви Паймони Атлантикаи Шимолӣ шуд, ки ин дар саросари кишвар мавҷи норозигиро барангехта буд. Тибқи ин муоҳада, ҳукумати Италия ба Амрико барои сохтани пойгоҳҳои низомӣ иҷозат меод. Аммо ин сиёсат барои ҳукумат натиҷаи нек надошт. Дар интиҳоботи соли 1953 Ҳизби Христианӣ-Демократӣ аксари овозро гирифта натавонист ва Алчидо де Гаспери истеъфо дод.

Хусусияти хоси сохтори сиёсии Италия ҳоким будани Ҳизби Христианӣ-Демократӣ дар тӯли қариб ним аср буд. Қаноти чапи мухолифин аз давраи ҳаракати муқовимат то соли 1954 ҳизбҳои коммунистӣ ва сотсиалистӣ буда, бо ҳам иттифоқ доштанд. Дар қаноти рост ифротӣни Ҳизби Миллии рости неофашистӣ қарор доштанд.

Conti salati

*Суратҳисоби пардохти газ
(карикатураи италиявӣ)*

Чаро соҳибхона беҳуш шуд?

Соли 1960 Италия бӯҳрони шадидро аз сар гузаронид. Ҳизби Христианӣ-Демократӣ аз ҳимояи баъзе ҳизбҳои кӯчак маҳрум гашта, умед дошт ба ҳизби неофашистон таъя кунад.

Ҳамон сол неофашистон қасд доштанд, то дар шаҳри Генуя Анҷумани миллӣ даъват кунанд, ки ин мавҷи эътирозро ба муқобили онҳо ба вучуд оварда буд. Ҳизби Христианӣ-Демократӣ ҳамкориро ҳам бо қаноти чап ва ҳам бо қаноти рост рад кард. Чунин мавқеъ сентризм ном гирифт.

Аз соли 1963 то соли 1971 ҳукуматро ҳизбҳои христианӣ- демократӣ ва сотсиалистӣ муштарақ идора мекарданд. Дар интиҳоботи соли 1972 Ҳизби Христианӣ-Демократӣ натавонист ҳукумати якҳизбиро таъсис кунад. Роҳбари ин ҳизб Ч. Андреотти аз намояндагони ҳизбҳои христианӣ-демократӣ, сотсиал-демократӣ ва либералӣ ҳукумат ташкил дод.

Ҳамгироии иқтисодии кишварҳои Аврупо боиси рушди Италия гардид. Аз охири солҳои 50-ум дар ин кишвар болоравии пурсамари иқтисодӣ оғоз ёфт. Маҳсулнокии меҳнат афзоиш ёфта, ҳиссаи Италия дар истеҳсолоти саноатии кишварҳои мутараққӣ боло рафт. Инқилоби илмию техникӣ сурат гирифта, чараёни навсозӣ ва автоматикунонӣ дар металлургия, саноати мошинсозӣ ва кимиё вусъат ёфт.

Соҳаҳои нави саноат пайдо шуданд. Италия дар радиҳои ҳафт кишвари пешрафтаи ҷаҳон қарор гирифт. Он аз кишвари кишоварзӣ саноати ба саноати кишоварзӣ табдил ёфт. Дар солҳои 50-60-ум суръати тараққиёти саноати Италия дар ҷаҳон пас аз Ҷопон аз ҳама боло буд.

Хусусияти хоси рушди саноати Италия сатҳи баланди бахши моликияти давлатӣ буд. 94% саноати пӯлодгудозӣ, 95% саноати ранга, 97% саноати истихроҷи гази табиӣ ба бахши давлатӣ тааллуқ дошт. Муассисаҳои коркарди неруи барқ, истихроҷи маъдан, низомӣ, алоқа, роҳҳои оҳан моликияти давлатӣ буданд. Минтақаи Шимолу Ғарби кишвар (атрофи шаҳрҳои Милан, Генуя, Турин) ба маркази бузурги саноати ва истеҳсоли оммавии техника ва технологияи ҳозиразамон (мошинсозӣ, нафту кимиё, электронӣ, ҳавопаймосозӣ) табдил ёфт. Шимолу шарқ ва маркази Италия (Тоскана, Эмилия, Романя, Венетсия) маркази истеҳсоли пойафзор, маҳсулоти бофандагӣ ва сафолӣ гардид. Италияи Ҷанубӣ минтақаи ақибмондаи кишоварзӣ ва дар ҳаёти сиёсӣ куҳнапараст боқӣ монда, масъалаи ба қор таъмин намудани аҳоли яке аз мушкилотҳои асосӣ ба ҳисоб мерафт.

Муъҷизаи иқтисодии Италия дар миёни солҳои 60-уми асри гузашта ба амал омад. Дар баробари бӯҳрони умумӣ, ки бахусус дар солҳои 70-ум тамоми кишварҳои саноатиро фаро гирифта буд, мушкилотҳои Италия нарасидани кадрҳои баландиқисоси идорӣ буд.

Дар аксар маврид ин ба мавҷудияти ҷинояткории муташаккил (мафия) дар сатҳи боло вобаста буд, ки он дар солҳои баъдичангӣ ҳарчи бештар ба сохторҳои давлатӣ ворид шуда буд. Васеъ паҳн гаштани ришвахӯрӣ ва террори бераҳмонаи сиёсӣ ба муқобили онҳое, ки бо мафия ҳамкорӣ кардан намехостанд, хоси ин давра буд. Дар натиҷаи таъсири мафия ҳайати ҳукуматҳо зуд-зуд иваз мегардид. Мафия барои дар амал татбиқ намудани сиёсати пешгирифтаи ҳукумат садди роҳ шуда буд.

Палмиро Толятти – ходими ҳаракати коргарӣ ва коммунистӣ. Соли 1924 дар Конгресси 5-уми Интернационали Коммунистӣ узви Қумитаи Иҷроияи он интихоб шуд. Аз соли 1928 узви раёсати КИ ИК буд. Аз соли 1926 Дабири қулли ХКИ. Солҳои 1946 – 1947 намоёндаи Маҷлиси муассисон ва аз соли 1948 вакили парлумони Италия буд.

Палмиро Толятти

Харчи даромади аҳолии Италия (%)

Харчҳо	Сол	
	1953	1970
1. Маводи ғизой	48,1	43,5
2. Либос, пойафзор	11,5	10,2
3. Хизматрасонии манзил	20,4	19,4
4. Нақлиёт	5,1	10,7
5. Маълумот, фароғат	4,6	7,5
6. Харчи тиббӣ	5,6	8,6
7. Дигар харчҳо	3,7	0,2

1. *Чадвалро таҳлил карда, муайян намоед, ки чӣ тавр сатҳи зиндагии итолиявиҳо пас аз Ҷанги дувуми ҷаҳон тағйир ёфтааст?*
2. *Итолиявиҳо даромади худро беиштар бо кадом мақсад сарф мекарданд?*

А.А. Громико дар бораи хусусияти хоси ҳаёти сиёсии Италия

Дар Италия ба ман муяссар гардид, ки бо Раиси ҷумҳур, сарвазир ва вазири умури хориҷаи ин кишвар мулоқот ва гуфтугӯ кунам. Дар ин мулоқотҳо надидани хусусияти хоси ҳаёти сиёсии ин кишвар маълум буд. Пас аз анҷоми Ҷанги дувуми ҷаҳон дар Италия шахсияти аз тарафи омма эътирофшуда вуҷуд надошт, ки аз рӯйи мавқеи худ бо Шарл де Гол дар Фаронса, Черчилл дар Британия, Аденауэр дар Олмони Ғарбӣ баробар шуда тавонад. Дар ин ҷо як гурӯҳи муайяни фаёлони буржуазӣ ташаккул ёфта буд, ки аз як вазифа ба вазифаи дигар гузаишта, дар сатҳи болои ҳукумат мустақкам ҷой гирифта буданд.

Аз китоби А.А.Громько. “Памятное”. - Москва, 1998. - С.12.

1. *Ислоҳоти ҳукумати Алчидо де Гаспери кадом соҳаҳоро фаро гирифта буд?*
2. *Дар воқеаҳои тобистони соли 1948 ашхоси алоҳида, ҳизбҳо, ҳаракатҳо ва ниҳодҳои ҳукуматӣ чӣ нақш дошанд?*
3. *Хусусиятҳои хоси сохтори сиёсии давлати Италияро мутобиқи Қонуни асосии соли 1948 номбар кунед.*

§22. ЧОПОН: БАҶҚАРОРШАВИЌ ВА ИСЛОҲОТ

1. Шикасти Чопон дар Чанги дувуми ҷаҳон барои ин кишвар чӣ оқибагро ба бор овард?
2. Генерал Макартур дар ҳаёти Чопони баъдичангӣ чӣ нақш дошт?
3. Хусусиятҳои хоси руиши Чопон кадомҳоянд?

Шикаст дар Чанги дувуми ҷаҳон ва таслими бечунучаро Чопонро саҳт тақон дод. Мардум, ки дар рӯҳияи шикастнопозирии Чопон, садоқат ба императори кишварашон тарбия ёфта буданд, ин шикастро ба сифати фоҷиаи миллат пазируфтанд. Новобаста ба таслимшавии беқайду шарт чопониҳо, тибқи анъанаҳои аҷдодӣ ба ҳукумати шикастхӯрдашон итоат мекарданд.

Ислоҳоти генерал Макартур. Мардум мунтазири ислоҳот ва бозсозии демократии ҷомеа буданд. Сарфармондеҳи неруҳои ишғолгари Амрико дар Чопон генерал Дуглас Макартур ҳокимияти номаҳдуд дошт. Дар ибтидои моҳи октябри соли 1945 ислоҳоти демократӣ оғоз ёфт. Тибқи пешниҳоди генерал Макартур маҳбусони сиёсӣ озод шуда, пулиси маҳфӣ барҳам дода шуд.

Намоиши зиддичангӣ дар Токио

Чаро чопониҳо дар намоишҳои зиддичангӣ фаволна иштирок мекарданд?

Чорабиниҳои мушаххас барои озодии замон ба анҷом расида, ҳуқуқҳои иттиҳодияҳои коргарӣ васеъ гардид, маориф пурра навсозӣ шуд.

Иёлоти Муттаҳидаи Амрико кӯшиш ба харҷ меод, то дар Чопон иқтисодиётро мисли иқтисодиёти худ ба роҳ монда, қонуни зиддирестиро, ки ҳанӯз ибтидои асри XX дар Амрико қабул шуда буд, дар ин кишвар низ амалӣ намояд.

Дар ин давра 21 бонк баста шуда, инҳисоргарон, ҷангхоҳон ва заминдорони бузург душмани халқ эълон шуданд. Бештари қиноятқорони ҷанг дастгир ва қатл шуданд.

Қонуни Асосӣ (Конститутсия)-и соли 1946 ҳуқуқ ва озодиҳои демократӣ, худдорӣ аз ҷангро эълон кард ва мавҷудияти неруҳои мусаллахро дар Чопон манъ намуд. Мақоми император ба сифати сарвари миллат ва рамзи ягонагии он боқӣ монд.

Қонуни асосии Чопон даст кашидан аз чангро ҳамчун воситаи халли муноқишаҳои байналмиллалӣ, худдорӣ аз доштани артиш ва кувваҳои баҳрӣ ҳамчун усули пешгирии чунин муноқишаҳо эълон кард. Ҳукумати ин кишвар ҳамчунин «се усули надоштани силоҳи ҳаставӣ» – истехсол накардан, надоштан ва наовардани силоҳи ҳаставиро ҷонибдорӣ мекард.

Ҳизбхое, ки дар пеш бурдани сиёсати душманӣ ва таҷовузкорона худро бадном карда буданд, пароканда карда шуданд. Ҳизбҳои наवे пайдо шуданд, ки сиёсати давлатро дар солҳои баъди ҷангӣ дастгирӣ мекарданд. Сиёсати Чопон дар ин давра тараққиохӣ, озодфикрӣ ва адолати иҷтимоӣ буд. Дар солҳои баъдичангӣ дар сари қудрат асосан Ҳизби либералӣ (озодгаро) меистод, ки аз соли 1955 ба худ номи либералӣ-демократиро гирифта буд.

Дар интиҳоботи парлумони соли 1946 Ҳизби либералӣ пирӯз гардид. Бо ташаббуси генерал Макартур соли 1946 парламент дар бораи ислоҳоти кишоварзӣ қонун қабул кард, ки тибқи он ҳукумат заминро аз заминдорон харида ба деҳқонон мефурӯхт. Ислоҳоти замин ба манфиати деҳқонон буд. Акнун деҳқон метавонист, тақдирӣ маҳсулоташро худаш ҳал кунад.

Ислоҳоти кишоварзӣ дар Чопон тағйироти ҷиддио ба амал овард. Дар хоҷагии деҳот нуриҳои кимиёӣ, обёрии сунъӣ, тракторҳои хурд ва дигар намудҳои техника ба таври васеъ мавриди истифода қарор гирифт.

Макартур Дуглас (1880 – 1964). Аз соли 1944 генерали артиши Иёлоти Муттаҳидаи Амрико. Дар солҳои Ҷанги дуҷуми ҷаҳон сарфармондеҳи неруҳои мусаллаҳи Иёлоти Муттаҳидаи Амрико дар Шарқи Дур (1941 – 1942) ва сарфармондеҳи неруҳои иттифоқӣ дар қисмати ҷанубу ғарбӣ уқёнуси Ором буд. Аз соли 1945 фармондеҳи неруҳои ишғолгари амрикоӣ дар Чопон. Солҳои 1950 – 1951 фармондеҳи амалиёти неруҳои амрикоӣ ва Кореяи Ҷанубӣ буд.

Иттифоқи низомии сиёсии Япония бо Иёлоти Муттаҳидаи Амрико. Пас аз имзои ҷанд аҳднома бо Амрико вазъи Чопон якбора тағйир ёфт. Соли 1951 дар шаҳри Сан-Франсискои Амрико мувофиқатномае бо номи «Аҳднома дар бораи амният» ба имзо расид, ки он ба иттиҳоди низомии сиёсии Чопон ва Амрико ибтидо гузошт. Тибқи ин аҳднома бояд кувваҳои мусаллаҳи Амрико

Доҳил шудани Чопон ба бозори дохилии Амрико аз нимаи дувуми солҳои 50-ум муяссар гашт. Ин имкон дод, ки Чопон тамоми саноаташро бозсозӣ карда, инқилоби илмию техникӣ ба амал оварад, ба пешқадамтарин дастовардҳои илмию техникии ҷаҳон ноил гардад.

Солҳои 1955 – 1970 дар иқтисодиёти Чопон беш аз 15 ҳазор ихтирооти нави техникӣ ба амал омад. Дар саноати ин кишвар мошинсозӣ мақоми хос пайдо намуд.

Солҳои 1972 – 1974 собиқ дабири кулли Ҳизби Либералӣ-Демократӣ Какуэй Танака сарвазири Чопон буд, ки дар тараққиёти кишвар нақши муҳим бозид. Чопон дар солҳои 70-уми асри XX дар ҷаҳон аз ҷиҳати киштисозӣ ва содироти он мақоми аввал, тавлиди оҳан, алюминий, саноати мошинсозӣ мақоми дувум, истеҳсоли дастгоҳҳои харротӣ ва молҳои кимиёӣ мақоми сеумро ишғол мекард.

Какуэй Танака (1918 – 1993). Узви палатаи поёнии парламент, вазири алоқа, вазири молия, вазири саноат буд. Дабири кулли Ҳизби Либералӣ-Демократии Чопон буд. Солҳои 1972 – 1974 вазири сарвазири кишварро ба уҳда дошт.

Какуэй Танака

Қувваҳои мусаллаҳи Чопон

Бар хилофи қарордодҳои давлатҳои иттифоқчӣ дар бораи ғайринизомӣ гардонидани Чопон ин давлат дар солҳои 70-ум соҳиби артиши неруманд гардида буд. Неруҳои мусаллаҳи Чопон аз нури заминӣ, баҳрӣ ва ҳавоӣ иборат буданд. Сарфармондеҳи олии ин нуруҳо нахуствазир ба ҳисоб мерафт.

Дар соли 1977 нуруҳои мусаллаҳи ин кишвар қариб аз 265 ҳазор нафар, аз ҷумла нереи заминӣ 180 ҳазор нафар ва дорои 5 ситоди артиши, 1 дивизияи танкӣ, 12 дивизияи пйёданизом, 1 бригадаи десанти ҳавоӣ, чандин гурӯҳҳои тўпчӣ, муҳандисӣ ва ғайра иборат буданд.

Нури ҳавоӣ қариб 45 ҳазор нафарро ташиқил дода, дорои 450 ҳавопаймои ҷангӣ, 17 эскадрилия, қариб 360 ҳавопаймои машқӣ буд. Нури баҳрӣ қариб 42 ҳазор нафарро ташиқил дода, дорои 16 киштӣ.

Ба назари шумо, сабаби аз тарафи Чопон риоя накардани қарордод дар бораи гайринизоми гардонидани он дар чӣ буд?

Муҳаққиқи амрикоӣ Пол Кеннеди дар бораи хусусиятҳои хоси рушии Чопон

Дастовардҳои Чопон арзишҳои иҷтимоӣ ва миллии худро чопониҳо-ро дар бар мегиранд. Онҳо бо намояндагони дигар қавмҳо хеле кам издивоҷ мекунанд. Чопониҳо дар тӯли давраҳои зиёд дар инзиво (ҷудой) аз дигар қисмати ҷаҳон зиндагӣ доштанд. Ин ягонагии онҳо на танҳо дар ҳиссиёти баланди ифтихори миллии ва беҳамто будани фарҳангашон зоҳир мешавад, балки он чи барои Ғарб хеле таъсирбахш аст, така ба тавофуқи иҷтимоӣ, зарурияти ҳамдигарфаҳмӣ, эҳтироми насли калонсол, эътирофи манфиатҳои умум нисбат ба манфиатҳои шахси иборат аст. Чопониҳо нияту мақсадҳои худро то дараҷаи зиёд фурӯ нишонда, хеле босамар ҳамчун як даста ва аъзои воҳиди гурӯҳи ягона – хонавода, мактаб, ширкат, миллат фаъолият менамуданд.

1. Кадом хусусиятҳои хоси чопониҳо руши баъдиҷангии Чопонро таъмин намуданд?

2. Шумо ба фикри муҳаққиқи амрикоӣ мувофиқ ҳастед ё не?

1. Пас аз қабули Қонуни Асосӣ (Конститутсия)-и соли 1946 дар кишвар чӣ дигаргунӣ ба амал омад?

2. Ба назари шумо, ҳамкориҳои Амрико ва Чопон дар солҳои 50 – 70-ум то чӣ андоза барои ҳар ду ҷониб муфид буд?

3. Сарчашмаи аслии ба зудӣ аз нав барқарор гардидан ва руши иқтисодии Чопонро дар чӣ мебинед?

4. Кадом соҳаҳои иқтисодии Чопон муваффақиятҳои ин кишварро дар бозори ҷаҳонӣ муайян мекарданд?

БОБИ IV.
МАМЛАКАТҲОИ ОСИЁ, АФРИҚО ВА АМРИКОИ ЛОТИНӢ:
ОЗОДШАВӢ ВА МАСЪАЛАҲОИ НАВСОЗӢ

§23. КИШВАРҲОИ ОСИЁИ ЧАНУБУ ШАРҚӢ:
ИСТИҚЛОЛИЯТ ВА ИБТИДОИ НАВСОЗӢ

- 1. Вазъи кишварҳои Осиеи Чанубу Шарқӣ баъд аз Чанги дувуми ҷаҳон чӣ гуна буд?*
- 2. ИМА ва давлатҳои Ғарб бо кадом восита ба давлатҳои Осиеи Чанубу Шарқӣ ёрӣ мерасониданд?*
- 3. Моҳияти “муъҷизаи иқтисодӣ”-и осиеӣ аз чӣ иборат буд?*

Осиеи Чанубу Шарқӣ баъд аз Чанги дувуми ҷаҳон. Осиеи Чанубу Шарқӣ (ОҚШ) минтақаи васеъ мебошад, ки ба он нимҷазираҳои Корея ва Ҳиндучин, ҷазираҳои Тайван ва Филиппин, давлатҳои Малайзия, Сингапур, Индонезия ва Бруней дохил мешаванд.

Мустамликадорон дар гузашта ин минтақаро ҳамчун манбаи ашёи хом ва қувваи арзони кор истифода мебарданд. Баъд аз анҷом ёфтани Чанги дувуми ҷаҳон табақаҳои сармоядори миллии ва зиёиёни пешқадами ин кишварҳо муборизаро барои ба даст овардани истиқлол оғоз намуда, ба пирузӣ расиданд. Дар натиҷа, солҳои 40 – 50-уми асри ХХ Индонезия, Бирма, Филиппин, Малайзия ва Сингапур давлатҳои мустақил гардиданд.

Дар ибтидои давраи истиқлоли сиёсӣ барои кишварҳои ин минтақа масъалаи интихоби роҳи инкишофи минбаъда аҳамияти калон дошт. Ҷаҳони рӯ ба тараққӣ дар он солҳо ба урдугоҳи «ғарбӣ» ва «шарқӣ» (олами «сармоядорӣ» ва олами «сотсиалистӣ») тақсим шуда буд. Аз сабаби ба амал омадани ҷудой дар ҳаракатҳои миллии-озодихоҳӣ ва таъя ба қувваҳои гуногуни хоричӣ, дар байни давлатҳои минтақа чунин вазъ низ ба вучуд омада буд ва онҳо ба се гурӯҳ тақсим шуда буданд:

1. Давлатҳои роҳи сармоядориро интихобнамуда: Кореяи Чанубӣ, Тайван, Филиппин, Сингапур, Малайзия. Ин давлатҳо ба ИМА ва давлатҳои Ғарб майл доштанд.

2. Давлатҳои роҳи «ғайрисармоядорӣ» («сотсиалистӣ»)-ро интихобнамуда: Кореяи Шимолӣ, Ветнам, Лаос. Давлатҳои мазкур ба Иттиҳоди Шӯравӣ ва ҷаҳони сотсиалистӣ таъя мекарданд.

3. Давлатҳои бетараф ва сиёсати ба паймонҳо ҳамроҳнашавиро пешгирифта: Индонезия, Бирма.

Маҳз дар давлатҳои гурӯҳи аввал дар солҳои 50-уми қарни XX падидае ба вучуд омад, ки бо номи «муъҷизаи иқтисодии осиеӣ» машҳур гардид.

Ислохоти иқтисодии давлатҳои Осиеӣ Чанубу Шарқӣ. Баъд аз хатми Ҷанги дувуми ҷаҳон минтақаи ОҚШ аз ҷиҳати иқтисодӣ хеле қафмонда буда, доимо ба он хатари гуруснагӣ ва қаҳтӣ таҳдид мекард. «Муъҷизаи иқтисодӣ» бо эҳё ва тараққиёти босуръати чор давлати хурд (Кореяи Ҷанубӣ, Тайван, Сингапур ва Ҳонконг), ки қариб тамоман аз сарватҳои табиӣ маҳрум буданд, оғоз гардид. Дастовардҳои бемислу монанди онҳо мафҳуми «чор аждаҳои хурд» ё «палангони осиеӣ»-ро ба вучуд овард. Дар зарфи каме бештар аз даҳ сол ин давлатҳо ба кишварҳои тараққикарда ва пешқадам табдил ёфтанд. Сабаби ин дигаргуниҳои босуръат пуштибонии ИМА ва дигар давлатҳои Ғарб буд. Дар шароити «ҷанги сард» ҳукуматҳои давлатҳои ОҚШ тарафдори демократикунонӣ, иқтисодиёти бозоргонӣ шуда, сиёсати зиддикоммунистиро дастгирӣ карданд. ИМА ба ин кишварҳо ҳамчун тақягоҳи мубориза ба муқобили мамлакатҳои коммунистии Осие - Чин, Ветнам ва Кореяи Шимолӣ назар мекард. Қувваҳои мусаллаҳи ИМА ва дигар давлатҳои Ғарб дар Кореяи Ҷанубӣ, Тайван, Малайзия ҷойгир карда шуданд.

Навсозии иқтисодӣ дар давлатҳои ОҚШ дар зинаи аввал аз тараққӣ додани соҳаҳои анъанавии саноати сабук бофандагӣ ва истехсоли афзору анҷоми рӯзгор оғоз гардид. Кумаки молии ИМА ва давлатҳои Ғарб аз як тараф ва истифодаи қувваи арзони кор, аз тарафи дигар заминаи устуворро барои тараққӣ додани соҳаҳои технологияи баланди саноатии истехсоли автомобилҳо, телевизорҳо, яхдонҳо,

Аскарони англис дар Малайзия солҳои 50-уми асри XX

1. Мақсади даровардани лашкар аз ҷӣ иборат буд?

2. Аскарон дар кадом шароит амалиёт мегузаронанд?

дастгоҳҳои барқии рӯзгор, компютерҳо ба вучуд овард. Маҳсулоти арзони истеҳсолшуда ба бозорҳои кишварҳои Осиё ва Африқо содир карда мешуд. Мушовирони хориҷӣ дар барпо кардани саноат ва кишоварзии замонавӣ кумаки бевосита мерасониданд.

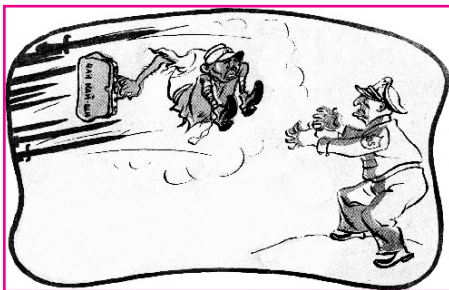
Ба амал баровардани навсозии иқтисодӣ. Дар Кореяи Ҷанубӣ, Тайван, Сингапур ва Ҳонконг барпо кардани саноати замонавӣ чунон бо суръати баланд ба амал бароварда мешуд, ки ҳатто аз нишондодҳои солонаи болоравии Ҷопон ҳам баланд буданд. Моҳияти сиёсати иқтисодии ин давлатҳо иборат аз ҷалб намудани сармояи хориҷӣ ва дохилӣ, маҳдуд сохтани бахш (сектор)-и давлатӣ ва аз ин ҳисоб инкишоф додани бахши хусусӣ, баланд бардоштани дараҷаи маълумотнокии аҳоли ва васеъ паҳн кардани донишҳои компютерӣ буд.

Тайван дар шароити саҳти низоми ҷарбӣ-сиёсӣ ба марҳалаи ислоҳоти иқтисодӣ ворид гардид. Баъди шикаст дар ҷанги дохилӣ дар Чин генерал Чан Кай Ши ба ин қазира гуруҳта, то соли 1975 ҳукмронӣ кард. Дар Тайван танҳо ба фаъолияти як ҳизб - Гоминдан, ки ба он худӣ Чан Кай Ши роҳбарӣ мекард, иҷозат дода шуда буд. Ҳар гуна зухуроти муҳолиф ба низоми ҷарбӣ сарқӯб карда мешуд. Аҳоли ҳуқуқи гузаронидани гирдиҳамоӣ ва коргарон ҳуқуқи корпартоӣ надоштанд.

Асоси иқтисодии Тайванро соҳаҳои саноати содиротӣ – истеҳсоли таҷҳизоти технологияи баланд ташкил меод. Тайван бузургтарин давлати воридкунандаи микросхемаҳо аз Ҷопон ва тавлидкунандаи техникаи электронӣ ва компютерҳо гардид. Барои таҳриқи фаъолияти ширкатҳои хориҷӣ дар иқтисодии Тайван «минтақаҳои озоди иқтисодӣ» ташкил дода шуданд. Истеҳсолот дар ин минтақаҳо аз пардохтани андоз озод буда, дорой имтиёзи калон мешуд.

Аз мақолаи “Ҳуни маро харед”

Сокинони зиёди қазираи Тайван дар зерӣ фишори қашшоқӣ ва тангдастӣ касби хундиҳанда (донор)-ро интиҳоб менамуданд...

Карикатураи шӯравӣ дар бораи Чан Кай Ши

Дар тасвир зарбулмасал ба кӣ тааллуқ дорад?

Мувофиқи талаботи мавҷуда шахси хундиҳанда дар зарфи ду моҳ бояд на беиштар аз 250 см кубӣ хун супорад. Барои 100 см. кубӣ шахси хундиҳанда 200 юан ҳақ мегирад. Ин маблағи ночиз ҳатто барои ду бор хӯрок хӯрдан дар як шабонарӯз намерасад. Як нафар тайванӣ дар арафаи ҷабини баҳор ба “нишондоди баланд” расидааст. Вай дар муддати як моҳ 3000 смкубӣ хун супоридааст. Ба чунин шахсони хундиҳанда нигоҳ кардан даҳшат аст.

Аз маҷаллаи “Азия и Африка сегодня”. 1963, - № 1. - С.38

Ба фикри шумо, одамон чаро “хунфурӯшӣ” мекарданд? Оё ин амали поймоли ҳуқуқи инсон нест?

Сабоби инкишофи босуръат, аз як тараф ва бенаво гаштани қисми дигари одамон, аз тарафи дигар, дар чист?

Истеҳсоли телевизионро дар Тайван

1. Истеҳсолот аз рӯйи кадом усул ба роҳ монда шудааст?

2. Оё коргарони одӣ дар чунин корхона кор карда метавонанд?

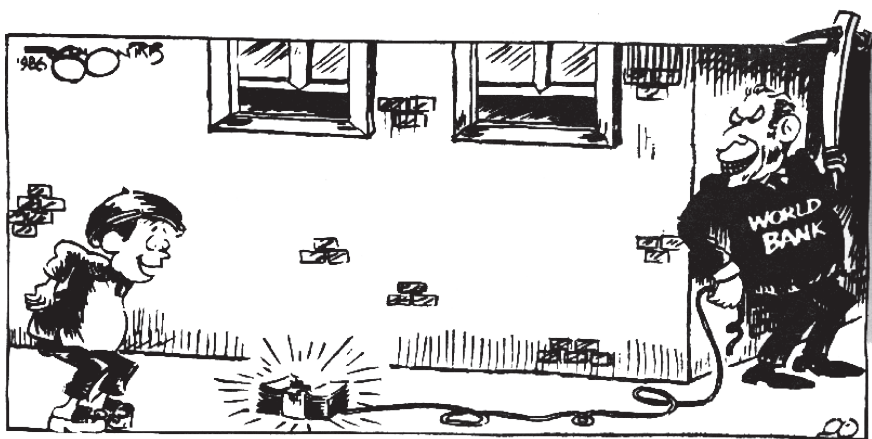
Дар Кореяи Ҷанубӣ солҳои 50-уми асри ХХ ба ҳукумати Ли Син Ман бо вучуди он ки тамоми ҷидду ҷаҳдро барои баланд бардоштани тавлидоти кишоварзӣ ва барпо кардани корхонаҳои бузург равона карда буд, муяссар нагардид, ки тараққиёти иқтисодӣ ба роҳ монад. Баъди ба сари ҳокимият омадани генерал Пак Чон Хи дар соли 1961, диққати асосӣ ба соҳаҳои иқтисодӣ содиротӣ равона гардид. Дар натиҷа ширкатҳои молӣ-саноатӣ дар иқтисодиёти Кореяи Ҷанубӣ нақши ҳалқунанда бозиданд. Ширкатҳои «Самсунг», «Голдстар», «ДЭУ» ва «Хёндэ» ба қатори бузургтарин ширкатҳои ҷаҳонӣ дохил шуданд.

Дар ин давра Ҳонконг мустамликаи Англия буда, дар шароити озод инкишоф меёфт. Ҳанӯз аз даврони гузашта Ҳонконг дарвозаи тичорати Чин бо давлатҳои Ғарб ва яке аз бузургтарин бандари баҳрӣ буд. Дар ин ҷо ширкатҳо ва бонкҳои хориҷӣ фаъолият доштанд ва барои тараққиёти Ҳонконг мусоидат менамуданд. Ҳонконг аз сарватҳои табиӣ, озӯқаворӣ ва ҳатто оби нӯшокӣ маҳрум буд.

Илова бар ин, солҳои 50-уми асри гузашта бештар аз 5 млн нафар одамон аз Чин гурехта, дар Ҳонконг маскун шуда буданд.

Ҳонконг тадричан ба маркази ҷаҳонии тичорат, сармоя ва фаъолияти бонкӣ, нақлиёти бахрӣ табдил ёфт. Бандари бахрӣ ва киштиронӣ соҳаҳои асосии иқтисодиёт гардида, 70% даромади миллии Ҳонконгро ташкил медед. Дар ин ҷо саноати нассочӣ, истеҳсоли соат, атриёт ва дастгоҳҳои компютерӣ ба дараҷаи баланд тараққӣ карда буд. Ҳонконг яке аз бузургтарин марказҳои ҷаҳонии саёҳат (туризм) шуморида мешуд.

Дар Сингапур ислохоти иқтисодӣ аз тарафи Ҳизби Ҳаракати Халқӣ бо роҳбарии сарвазир Ли Куан Ю ба амал бароварда шуд. Ин давлат бинобар миқёсан хурд буданаш аз захираҳои табиӣ ва замини кишт танқисӣ мекашид. Дар навбати аввал дар Сингапур ширкатҳои бузурги истеҳсолӣ ташкил дода шуданд, баъдтар ба сармоягузориҳои хусусӣ озодии пурра доданд. Ширкатҳои хориҷӣ барои фаъолият ва иштирок дар барпо намудани саноати муосири Сингапур тайи 15 сол аз пардохти андоз озод буданд.

Карикатураи филиппинӣ дар бораи кумаки Бонки Ҷаҳонӣ ба кишварҳои минтақа

Оё мақсади мададгориҳои воқеӣ тасвир ёфтааст?

Дар натиҷаи навсозии иқтисодӣ Сингапур ба дараҷаи баланди тараққиёт расида, захираи тилло ва асьори худро хеле афзоиш дода буд. Дар соҳаи истеҳсоли киштиҳо, дастгоҳҳои нафтқашӣ ва коркарди он ба зинаи аввал дар ҷаҳон расид. Шаҳри Сингапур ба маркази бузурги тичорати байналмилалӣ, сармояи бонкӣ ва саёҳат табдил шуда буд.

Давлатҳои ин минтақа бо мақсади вусъат додани навсозии са-
ноат, кумаки байниҳамдигарӣ дар ҳалли мушкилиҳои иқтисодӣ ва
мустаҳкам намудани робитаҳои сиёсӣ ба созмони ҳамкорӣ – Ташки-
лоти Давлатҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ (ТДОҶШ) асос гузоштанд.

*Ташкилоти Давлатҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ (АСЕАН - Association of South East Asian Nations) соли 1967 аз тарафи Индонезия, Малай-
зия, Сингапур, Тайланд ва Филиппин бо мақсади инкишоф додани ҳам-
кориҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва сиёсӣ ташкил ёфт.*

Маркази молиявӣ ва тиҷоратии шаҳри Сингапур

- 1. Ин манзара ба кадом шаҳрҳои олам шабоҳат дорад?**
- 2. Чаро биноҳои зиҷ сохта шудаанд?**

Таҷрибаи навсозии иқтисодии давлатҳои саноатии нав дар як
қатор давлатҳои дигари минтақа – Тайланд, Филиппин ва Индоне-
зия истифода бурда шуд. Дар ин давлатҳо ислоҳоти иқтисодӣ дар
солҳои 70-уми асри гузашта гузаронида шуд.

- 1. Давлатҳои ОҶШ кадом роҳҳои инкишофро интихоб намуданд?**
- 2. Барои чӣ давлатҳои зудтараққиқунандаро «палангони осий» но-
миданд?**
- 3. Роҳҳои асосии навсозии иқтисодӣ ин минтақа кадомҳоянд?**
- 4. Соҳаҳои асосии саноати давлатҳои ОҶШ-ро номбар кунед.**

§24. ХИНДУСТОН ВА ПОКИСТОН: ҚАЗИЯИ КАШМИР

1. *Кай ва аз рӯйи кадом нишонаҳо Ҳиндустон ба ду давлат тақсим карда шуд?*
2. *Давлати Покистон чӣ гуна таъсис ёфт?*
3. *Моҳияти муноқишаи Кашмир аз чӣ иборат аст?*

Ҳиндустон. Пас аз Ҷанги дувуми ҷаҳон дар империяи мустамликавии Британияи Кабир ҳаракатҳои миллӣ-озодихоҳӣ авҷ гирифт. Ҳиндустон дар сафи пеши ин мубориза меистод. Нуқтаи олии ин мубориза шӯриши маллоҳон буд. Он дар киштии ҷангии «Талвар», дар бандари Бомбай 19-уми феврالی соли 1946 оғоз ёфт. Маллоҳон пойгоҳи ҳарбӣ-бахриро ба тасарруф дароварданд. Сарбозони ҳиндӣ аз оташ кушодан ба сӯйи киштӣ саркашӣ карданд. Шӯришгаронро халабонҳои ҳарбӣ дастгирӣ намуданд. Дар як шаб шаҳри Бомбай пур аз сангарҳо шуд. Намоиш ва корпартоиҳои умумӣ шаҳрро пурра фаро гирифт.

Ин шӯриш ба таври ваҳшиёна пахш гардид. Танҳо дар Бомбай дар ин рӯзҳо 300 нафар кушта шуда, 15 ҳазор нафар ҷароҳат бардоштанд. Садҳо иштирокчиёни ин шӯриш ба маҳбас андохта шуданд. Аммо бухрон баргараф нагардид. Артиш аз итоати ҳукумат баромада, ба мардум пайваст. Ин шӯриш ваҳдати ҷамоатҳои динӣ, табақаҳо, миллиятҳо ва ашхоси дорои тафаккури мухталифро дар мубориза ба муқобили мустамликадорон собит намуд.

Дар таърихи 20-уми феврالی соли 1947 сарвазири Англия К. Эттли бо барномаи нав доир ба Ҳиндустон баромад кард. Моҳи июни соли 1947 ноибуссалтанаи Ҳиндустон лорд Маунтбеттен дар бораи «Ба Ҳиндустон додани ҳокимият» эълония дарҷ намуд. Тибқи он кишвар ба ду давлат – Ҳиндустон ва Покистон тақсим карда мешуд. Ҷараёни тақсими кишвар бо низоъҳои сиёсӣ ва қатлу ғорати мусалмонон ва ҳиндуҳо бо дасти якдигар, баҳусус дар иёлотҳои Бангола ва Панҷоб анҷом гирифт. Дар натиҷаи ин қатлу ғоратҳо иқтисодиёти ин иёлот зарари ҷиддӣ дид.

Низомии англис дар муқобили озодихоҳон

Ҷаро ошӯби ҳиндуҳоро низомии англис пахш мекарданд?

Фирори мусалмонон аз Ҳиндустон ва ҳиндуҳо аз Покистон шахрҳои ин ду давлатро пур аз бекорон, оворагон ва бесарпаноҳон карда буд.

Дар таърихи 15-уми августи соли 1947 чараёни тақсимои кишвар ба ду давлат ба охир расид. Нахустин сарвазири Ҳиндустони мустақил Ҷавохирлол Неҳру дар қалъаи Сурхи Деҳли парчами миллии Ҳиндустонро афрохт.

Пас аз эълони истиқлолият саноат қисман дар зери назорати сармояи хориҷӣ боқӣ монд. Заифии буржуазияи миллиро ба инобат гирифта, ҳукумат бо сарвари Ҷавохирлол Неҳру ба таъсиси бахши давлатӣ дар иқтисодиёт шуруъ намуд. Ба бахши давлатӣ муассисаҳо ва ширкатҳои ҳавой, киштиронӣ, роҳҳои оҳан, ки қаблан ба англисҳо тааллуқ доштанд, ҳамчунин корхонаҳои аз ҷониби давлат сохта шуда дохил мешуданд. Сармояи хориҷӣ, асосан, ба соҳаи саноати вазнин ҷалб карда мешуд, ки он ба рушди истеҳсолоти саноат кумак мекард. Аммо дар кишвар ислоҳоти кишоварзӣ гузаронида нашуд. Бештар аз 20% аҳолии деҳот тамоман безамин буда, 60% деҳқонон ҳамагӣ камтар аз 2 гектар замин доштанд. Ин ба он далолат мекард, ки аксари мардум дар зери бори факр зиндагӣ мекарданд.

Истифодаи меҳнати қӯдакон дар Ҳиндустон

Ин духтарро чӣ маҷбур кардааст, ки ба меҳнати вазнин машғул шавад?

Суханони Ҷавохирлол Неҳру ҳангоми барафрохтани парчами Ҳиндустони соҳибистиқлол дар Қалъаи Сурхи шаҳри Деҳли.

15-уми августи соли 1947

«Мо бо азобу машаққати зиёд озодии худро ба даст овардем. Қалбҳои мо то ба ҳол ин ранҷу азобҳоро дар худ доранд. Ба ҳар ҳол ба гузашта надрӯд гуфтем. Ҳоло тамоми фикру зикри мо ба оянда нигаронида шудааст. Аммо оянда ба осонӣ даст намедихад... Ин маънои онро дорад, ки саъю кӯшиши мо барои барҳам задани қашшоқӣ, бемориҳо ва таъминии имкониятҳои баробар барои мардум нигаронида шудааст. Мо бояд хонаи боҳашамати Ҳиндустони озодро бисозем, ки дар он тамоми фарзандонаш битавонанд, умр ба сар баранд».

Оё ин гуфтаҳои Ҷавохирлол Неҳру амалӣ шуданд?

Моҳи январӣ соли 1950 дар Ҳиндустон Қонуни асосии чадида қабул карда шуд. Он кишварро ҷумҳурии соҳибистиклоли демократӣ эълон кард. Қонуни Асосии чадида ҳуқуқҳои асосии инсон: озодиҳои баргузори ҷаласаҳо, намоишҳо, интиҳоботи умумӣ, тоату ибодатро кафолат меод. Маҳдудиятҳои табақавӣ, ғуломдорӣ ва дигар шаклҳои меҳнати маҷбурӣ манъ карда шуд.

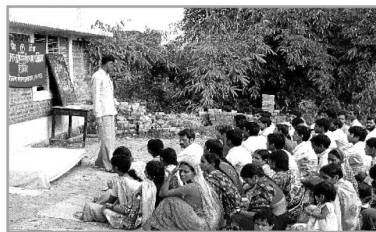
Як давраи комили рушди кишвар бо номи Индира Ганди алоқаманд аст. Дар байни ду гурӯҳи арбобони сиёсии Конгресси миллии Ҳиндустон барои навсозии кишвар ва мутобиқ намудани он ба тамаддуни муосир муборизаҳои шадид мебарфт. Дар интиҳоботи моҳи мартӣ соли 1971 Индира Ганди, ки ба гурӯҳи ҷонибдорони навсозии кишвар сарварӣ мекард, пирӯз шуд.

Дар муноқишаи соли 1971 ба Покистон дастболо шудани Ҳиндустон ва гуфтушунидҳои солҳои баъдичангӣ мавқеи Индира Гандиро мустаҳкам намуд.

Аммо дар сиёсати дохилӣ ҳукумат ба қорҳои даст зад, ки онҳо мардумро ба муқобили Индира Ганди қарор доданд. Яке аз чунин иқдомот кӯшиши ба забони ҳиндӣ додани мақоми давлатӣ дар саросари Ҳиндустон буд. Ин иқдом мавҷи норозигиро дар иёлотҳои Панҷоб, Мадрас, Кашмир, Уттар-Прадеш, Бихор ва ғайра барангехт. Ҷудоихоҳони сикх дар иёлотҳои Панҷоб ба тарафдори таъсиси давлати мустақили худ бо номи Холистон бархостанд.

Тарғиби таъмини назорат аз болои урфу одат сабаби паст шудани обрӯи ҳукумати Индира Ганди шуд. Мардум ин иқдомро ҳамчун даҳолати ҳукумат ба ҳаёти шахсии одамон ва анъанаҳои миллию мазҳабӣ донистанд. Дар радифи инҳо амалҳои ришвахӯрӣ ва суиистифода аз мансаб дар миёни роҳбарони баландпояи ҳукумат низ ошкор шуданд. Ҷамаи ин камбудихо нуфузи ҳукумати Индира Гандиро паст карда, ба осеби муҳолифони он обрехт.

Покистон. Давлати Покистон 15-уми августи соли 1947 дар натиҷаи тақсими кишвари Ҳиндустон ташкил ёфт. Аз мустамли-

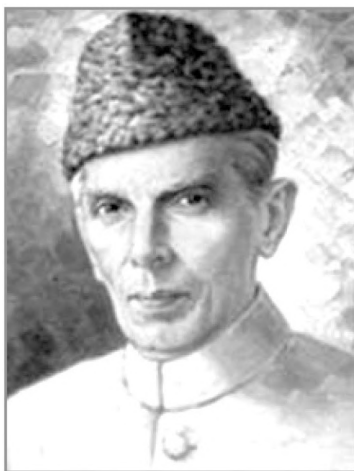

Иҷрои барномаи маҳви бесаводӣ дар байни калонсолон

- 1. Ҷаро одамон дар замин нишаста дарс мехонанд?*
- 2. Одамони кадом синну сол ба саводмӯзӣ ҷалб шудаанд?*

кадорони англис ба Покистон иқтисодиёти ақибмонда боқӣ монда буд, ки асоси онро кишоварзӣ ташкил меод. Қариб 90% содироти ин кишварро маҳсулоти кишоварзӣ ва ашёи хоми маъдан ташкил меод. Саноати кишвар асосан аз корхонаҳои хурди коркарди ашёи хом ташкил шуда буд. Қисми зиёди талаботи мардум ба маҳсулоти саноатӣ ва хӯрокворӣ аз ҳисоби воридот таъмин мешуд. Дар иқтисодиёти Покистон инҳисороти хориҷӣ ҳукмрон буд. Онҳо қисми зиёди заминҳои ҷой, сарчашмаҳои истихроҷи ангишт, намак ва нафтро дар даст доштанд. Ширкатҳо ва бонкҳои англисӣ муҳимтарин соҳаҳои тичорат ва сохтори молиявии кишварро назорат мекарданд.

Вазъи сиёсии кишвар ноустувор буд. Соли 1947 Лигаи Мусалмонон ба сари қудрат омад ва роҳбарони он ҳокимиятро барои манфиати шахсии худ истифода мекарданд. Масъалаи асосӣ – ислоҳоти кишоварзӣ ҳалли худро наёфт. Ҳукумат солҳои 1950 – 1952 ба андозае заминҳои заминдорони бузургро маҳдуд кард. Аммо ин ба деҳқонон чизе надод. Сармояи хориҷӣ асосан барои сохтмони иншооти низомӣ, роҳҳои муҳими стратегӣ, навсозии нерӯҳои мусаллаҳ ва хариди силоҳ равона шуда буд.

*Муҳаммадалии Ҷиноҳ
– бунёдгузори давлати Покистон*

Доираҳои ҳукмрони Покистон роҳи наздик шудан бо ИМА-ро пешгирифта, солҳои 1950 – 1952 чандин созишномаи хариди силоҳро ба имзо расониданд. Моҳи сентябри соли 1954 Покистон ба паймони низомии СЕАТО ва моҳи июли 1955 ба Аҳдномаи Бағдод дохил шуд. Дар ин асос давлат барои ташкили артиши пурқудрат маблағи зиёд сарф карда, ба соҳаҳои маориф, тандурустӣ, таъминоти иҷтимоӣ диққат наметод, ки боиси пас гаштани нуфузи он дар байни мардум шуд.

Доираҳои ҳукмрони Покистон мағлубияти худро ҳис карда, ба ҷойи тағйир додани роҳи сиёсии худ даст ба табaddулотии низомӣ заданд. Диктатураи генерал М. Айюбхон барқарор гардид. Дар кишвар вазъи низомӣ ҷорӣ карда шуд. Қонуни Асосӣ бекор

карда шуда, ниҳодҳои қонунгузор ва ҳукумат барҳам дода шуд. Фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ манъ гардид. Барои ширкат дар намоишу гирдиҳамоиҳо одамонро ҳукми қатл таҳдид мекард. Моҳи март соли 1969 дар шароити бӯҳрони шадиди сиёсӣ генерал М. Айюбхон маҷбур шуд ҳокимиятро ба дасти генерали армия А. М. Яҳёхон супорад. Вай ҳам натавонист, ин бӯҳрони шадидро бартараф созад. Дар Покистони Шарқӣ ҳаракати милли-озодихоҳӣ сарзад, ки натиҷаи он муноқиша миёни Покистону Ҳиндустон дар моҳи декабри соли 1971 гардид. Дар ин задухӯрд Покистон шикаст хӯрд. Покистони Шарқӣ аз ҳайати кишвар ҷудо шуда бо номи Бангладеш давлати мустақил ташкил дод.

Шикасти низомӣ сабаби шикасти режими мавҷуда гардид. Ба сари қудрат Ҳизби Халқии Покистон бо сарварию Зулфиқор Алӣ Бхутто омад. Соли 1974 дар Покистон Қонуни Асосии нав қабул карда шуд.

Масъалаи Кашмир. Кашмир бо масоҳати 222 ҳазор километри мураббаъ дар байни Ҳимолой ва Тибет ҷой гирифтааст. Марказаш шаҳри Сринагар аст. Аҳолиаш ҳудуди 13 миллион нафарро ташкил медиҳад. Беш аз 9 миллион нафар дар Кашмири Ҳиндустон ва камтар аз 3 миллион нафар дар Кашмири Озод, ки зери назари Покистон аст, умр ба сар мебаранд.

Кашмир сарзамини кӯҳистон ва сарсабз, дорои табиати бисёр зебо буда, ҷангалҳои фаровон, обу ҳавои мусоид, захираҳои ангишт, мис, мармар, тилло ва сангҳои қиматбаҳо дорад.

Дар давраи тақсими Ҳиндустон аксари аҳолии Кашмир мусалмон буданд, аммо ҳокимаш ҳинду буд. Ҳокими Кашмир Маҳараҷа Ҳари Сингҳ пас аз чанде даргириҳо Кашмиро соҳибистиклол эълон кард. Дар охири моҳи июни соли 1947 изҳор намуд, ки ба Ҳиндустон ҳамроҳ шудан мехоҳад. Чунин изҳорот дар саросари Кашмир задухӯрди миёни ҳиндуҳо ва мусалмонро ба амал овард. Ҷанги шадид миёни давлатҳои навтаъсиси Ҳиндустон ва Покистон як сол идома ёфт. Саранҷом бо даҳолати Шӯрои Амнияти Созмони Милали Муттаҳид ду тараф ба музокира пардохтанд.

Моҳи январ соли 1949 Кашмир ба ду бахш тақсим карда шуд. Аз се ду ҳиссааш таҳти тобеи Ҳиндустон ва аз се як ҳиссааш бо номи Кашмири Озод таҳти тобеи Покистон қарор гирифт.

Тибқи қатъномаҳои Шӯрои Амнияти СММ аз соли 1948 ва соли 1951 бояд сарнавишти Кашмиро мардуми он муайян мекарданд.

Яъне дар ин чо зери назари СММ ҳамапурсии (референдум) озод ва демократӣ бояд доир мегардид. Покистон қонибдори қатъномаҳои СММ ва Ҳиндустон муҳолифи онҳо аст. Бар хилофи қатъномаҳои СММ моҳи майи соли 1954 ҳукумати Ҳиндустон қарор қабул кард, ки Кашмир ба ҳайси иёлотӣ Чамму ва Кашмир ба Ҳиндустон ҳамроҳ карда шавад.

Соли 1962 дар қараёни қанг миёни Ҳиндустон ва Чин 41,5 ҳазор километри мураббаи Кашмиро Чин ба тасарруфи худ даровард. Бо ин тартиб Кашмир миёни се ҳамсоия бузурги худ – Ҳиндустон, Покистон ва Хитой тақсим шуд.

Барои муҳокимаи қазияи Кашмир аз соли 1955 то соли 1966 чандин гуфтушунидҳои дучониба миёни Ҳиндустону Покистон сурат гирифт, ки ҳамаи онҳо натиҷаи дилхоҳ наоданд.

Соли 1971 барои Кашмир миёни Ҳиндустону Покистон қанги шадид рӯй дод. Саранҷом соли 1972 бо дархости СММ миёни ин ду кишвар муоҳидае ба имзо расид, ки тибқи он бояд онҳо масъалаҳои бахснокро бо роҳи осоишта ҳал кунанд. Аммо баъд ҳам муноқиша миёни Ҳиндустону Покистон идома дошт.

Муҳаммадалии Қиноҳ – бунёдгузори давлати Покистон:

«Кашмир гулугоҳи ҳаётӣ ва шохраги иқтисоди Покистон аст. Зеро панҷ рӯди қорӣ дар Покистон аз Қашмири Ҳинд сарчашма мегиранд. Аз миёни онҳо рӯдҳои Синд, Панҷоб ва Чаҳлам дар кишоварзии Покистон нақши ҳаётӣ доранд. Қатъ кардан ё ба тарафи дигар баргардонидани ин рӯдҳо ҳамчун қатъи шохраги ҳаёти кишоварзии Покистон ба ҳисоб меравад».

Гуфтаҳои Муҳаммадалии Қиноҳ ба ихтилофоти мусаллаҳона байни Ҳиндустон ва Покистон чӣ гуна муносибат доранд?

1. Пас аз қабули Қонуни Асосии соли 1950 дар Ҳиндустон чӣ дигаргунӣ ба амал омад?
2. Ҳукумати Индира Ганди чӣ дастовардҳо дошт?
3. Хусусиятҳои ҳоси руши иқтисоди Покистонро номбар кунед.
4. Чаро мардуми Қашмир наметавонад сарнавишташро худааш ҳал кунанд?

§25. МАМЛАКАТҲОИ ШАРҚИ МИЁНА: САЛТАНАТИ МАШРУТА ВА ИСЛОҲОТ

1. Эрон ва Афғонистон баъд аз Ҷанги дувуми ҷаҳон дар кадом вазъият қарор доштанд?
2. Дар рақобати паймонҳои Шарқи Ғарб ин кишварҳо ба кадом тараф таъяс мекарданд?
3. Ислоҳоти дохилии ин мамлакатҳо чӣ натиҷа дод?

Баъд аз Ҷанги дувуми ҷаҳон дар Эрон (то соли 1979) ва Афғонистон (то соли 1973) шакли идораи шоҳии машрута (монархияи конституционӣ) ҳукмрон буд.

Шоҳии машрута (монархияи конституционӣ), чунин шакли идораи давлат аст, ки ҳокимияти подшоҳро Қонуни Асосӣ (Конституция) маҳдуд мекунад: вазифаҳои қонунгузори он ба парламент ва иҷроия ба ҳукумат дода мешаванд.

Тараққиёти баъдичангӣ ва ислоҳот нишон дод, ки дар раванди навсозии ин кишварҳо ба назар гирифтани эътиқодоти динӣ, анъана ва суннатҳои мардум ҳамеша нақши ҳалқунанда дошт.

Эрон. Баъд аз Ҷанги дувуми ҷаҳон вазъияти дохилии Эрон пуршиддат буд. Ҳаракатҳо барои соҳибшудан ба ҳуқуқи худмухторӣ дар Озарбойҷони Эрон ва Курдистон оғоз шуданд. Коммунистҳо (аъзои Ҳизби Тӯдаи Эрон) муборизаро барои ташкили давлати демократӣ, ба даст овардани озодиҳои сиёсӣ, милликунони саноати нафт ва ғайра пурзӯр карданд.

Саноати нафти Эрон, ки бойигарии асосии мамлакат буд, дар ихтиёри Ширкати нафтии Англияву Эрон (ШНАЭ) буд.

ШНАЭ бузургтарин ширкати хоричӣ дар Эрон буд. Вай 259 ҳазор км. мураббаъ ҳудуди Эронро дар зери назорати худ нигоҳ медошт. Дар ихтиёри ШНАЭ 300 чоҳи нафт ва корхонаҳои поилоиши он, қубури ин-

Муҳаммадризо Паҳлавӣ бо малика. Акси аввали солҳои 70

Ҷаро шоҳи Эрон либоси низоми пӯшидааст?

тиколи нафти дарозиаш 2700 км., 100 адад киштии нафткашонӣ, 10 ҳазор мошин, фурудгоҳҳо ва радиостансияҳо мавҷуд буданд.

Аз даромади зиёде, ки ширкат ба даст меовард, қисми ночиз, дар ҳудуди 8 дарсади он даромад, ба Эрон мерасид. Вазъияти моддӣ ва шароити кори коргарон бад буд.

Дар санаи 15-уми март соли 1951 Маҷлис (парлумон)-и Эрон дар бораи милликунони саноати нафт қарор қабул кард. Ҳукумати Муҳаммад Мусаддиқ барои амалӣ кардани он кӯшишҳои зиёд намуд. Аммо Англияю Амрико барои роҳ надодан ба ин, фишорро болои Эрон пузӯр карда, содироти нафти Эронро ба муҳосира гирифтанд. Илова бар ин, генерал Зоҳидӣ бо ёрии Раёсати Марказии Разведкаи (РМР) Амрико бо роҳи табаддулот М. Мусаддиқро сарнагун кард.

Муҳаммад Мусаддиқ (1881 – 1967) – сарвазири Эрон дар солҳои 1951 – 1953. Саъю кӯшиши зиёд намуд, ки сиёсати мустақили хориҷиро пеш барад. Раванди милликунони саноати нафти Эронро роҳбарӣ мекард. Дар натиҷаи табаддулоти ҳарбӣ сарнагун карда шуд.

Баъд аз сарнагун кардани ҳукумати М. Мусаддиқ Ширкати байналмилалии истехсоли нафти Эрон ташкил дода шуд. Дар он 8 ширкати амриқой, англисию ҳолландӣ, фаронсавӣ ва ШНАЭ муттаҳид шуда буданд.

Сарнагун гардидани ҳукумати Мусаддиқ ҳокимияти шоҳро хеле мустаҳкам кард. Шоҳи Эрон Муҳаммадризо Паҳлавӣ аз ибтидо худро ҳамчун сиёсатмадори хушёру зирак нишон дод. Ӯ муваффақ шуд, ки соли 1946 кӯшунҳои низомии Иттиҳоди Шӯравӣ хоки Эронро тарк кунанд. Онҳо ҳанӯз соли 1941 дар асоси аҳдномаи соли 1921 байни Эроню Русия ба хоки ин кишвар дохил шуда буданд. Дар сиёсати хориҷии худ ба Амрико ва кишварҳои Ғарб майл дошт, аммо бо Иттиҳоди Шӯравӣ низ муносибатҳои ҷамоатӣ вайрон намекард.

Аз хотироти А. А. Громико

«Шоҳ (М. Ризо) ва атрофиёнаш мефаҳмиданд, ки ҳамсои шимолӣ Эрон давлатест, ки новобаста аз дӯст доштан ва дӯст надоштан он, бояд бо ӯ муносибатҳои некро нигоҳ дошт. Албатта, дар баъзе мавридҳо ҷониби эронӣ аз сарҳади одоб берун мешуд...»

Аз китоби А. А. Громико. “Памятное”. Т.2. - М.,

1988. - С. 98

Ба фикри шумо, бо кадом далелҳо Эрон новобаста «аз дӯст доштан ва надоштани» Иттиҳоди Шӯравӣ муносибаташро бо он вайрон кардан намехост?

Паҳлавӣ – сулолаи шоҳони Эрон дар солҳои 1925 – 1979. Асосгузори он Ризошоҳ Паҳлавӣ буд. Соли 1941 ба фоидаи писараш – Муҳаммадризо Паҳлавӣ (1919 – 1980) аз тахти шоҳӣ даст кашида, ба Африқои Ҷанубӣ рафт ва ҳамон ҷо вафот кард. Муҳаммадризо соли 1979 дар зери фишори инқилобчиён кишварро тарк намуда, соли 1980 дар Коҳира аз дунё даргузашт.

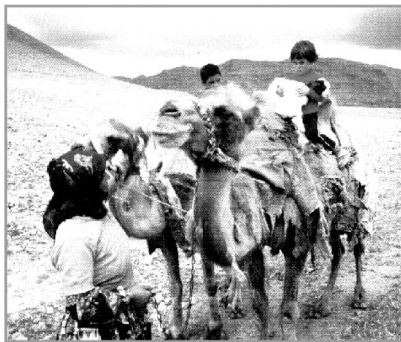
Соли 1955 ҳукумати Эрон ба Аҳдномаи низомии Бағдод (соли 1959 номи СЕНТО-ро гирифт) дохил шуд. Соли 1959 бо Иёлоти Муттаҳидаи Амрико шартномаи ҳарбӣ имзо кард.

СЕНТО – (The Central Treaty Organization) – Ташиклоти Аҳдномаи Марказӣ соли 1955 ташикл ёфт ва то аз он хориҷ шудани Ироқ (соли 1959) “Аҳдномаи Бағдод” ном дошт. Баъд аз баромадани Ироқ, расман ба он Англия, Туркия, Эрон ва Покистон дохил шуданд. ИМА мақоми мушоҳидаро дошт.

Соли 1960 дар мамлакат беш аз 12 ҳазор мушовирони хориҷӣ кор мекарданд, аммо вазъи зиндагии коргарону деҳқонон бад буд. Дарозии миёнаи умри эронӣ аз 27 сол зиёд набуда, 85 фоизи онҳо савод надоштанд.

“Инқилоби сафед”. 23-юми январи соли 1963 ҳукумат доир ба лоиҳаи 6 қонун: ислоҳоти замин, милликунони чангалҳо, фуруши корхонаҳои давлатӣ (бо мақсади маблағгузорӣ ба ислоҳоти замин), сахмигирии коргарон дар фоидаи корхонаҳо, тағйирот дар қонуни интиҳобот ва ташкили «сипоҳи дониш» барои маҳви бесаводӣ раёипурсии умумӣ гузаронид. Тамоми қонунҳои ҳукумат ва барномаҳо барои татбиқи онҳо номи «Инқилоби сафед»-ро гирифт.

Барномаи «Инқилоби сафед» навсозии иқтисоди Эронро бо ёрии кишварҳои Ғарб дар назар дошт.

Кӯчиёни эронӣ

Шугли асосии кӯчиён чӣ аст?

Дар чараёни ислоҳоти замин деҳқонон аз ҳисоби заминҳои ба рӯҳониён ва заминдорони калон тааллуқдошта соҳиби замин мешуданд. Ба тараққиёти саноати оҳангудозӣ ва нафту кимиё диққат дода мешуд. Соли 1974 маълумоти миёна бепул эълон гардид.

Бо вучуди ин, норозигии мардум аз натиҷаи «инқилоб» меафзуд, бахусус рӯҳониён ба барномаи ислоҳот муҳолифат мекарданд. Онҳо аз як қисми замини худ маҳрум шуда буданд. Фарҳанги ғарбиро, ки ба кишвар ворид мешуд, «фарҳанги куфр» ва «фиску фасод» мехонданд.

Афғонистон. Дар охири Ҷанги дуҷуми ҷаҳон Афғонистон ҳанӯз ҳам кишвари қафомондаи кишоварзӣ боқӣ мемонд. Зарари ба иқтисодиёти мамлакат расонидаи ҷанг ба тамоми соҳаҳои истеҳсолот таъсир гузошта буд. Махсусан, аҳволи деҳқонон хеле бад гардида, соҳаи хизматрасонии тиббӣ ва маориф бисёр қафо монда буд.

Дар ин давра дар Афғонистон ба ҳар 200 ҳазор нафар аҳоли 1 духтур ва ба ҳар 400 ҳазор нафар аҳоли 1 ҷамишраи шафқат рост меомад. Ҳамагӣ 8 дарсади аҳоли босавод буда, 10 дарсади писарон ва 1 дарсади духтарони синни мактабӣ ба таҳсил фаро гирифта шуда буданд. Фақат соли 1946 аввалин мактаби олии – Донишгоҳи Кобул ташкил ёфт, ки соли 1952 шумораи донишҷӯёни он аз 200 нафар зиёд набуд. Аз рӯзномаи “Озодии Афғонистон”, 3 ва 7-уми феввали соли 1952.

Солҳои баъд аз ҷанг ҳукумати Афғонистон бо дарназардошти дидагун шудани вазъияти ҷаҳон сиёсати дохилии худро тағйир дод. Қонуни матбуот қабул гардида, дар асоси он нашри рӯзномаҳои хусусӣ оғоз шуд. Дар атрофи баъзе аз онҳо созмонҳои сиёсӣ ташкил ёфтанд, аммо фаъолияти онҳо дер давом накард. Соли 1952 ҳамаи рӯзномаҳои озод баста шуда, фаъолияти созмонҳои сиёсӣ манъ карда шуд.

Нақби Соланг

- 1. Нақб бо ҳамкориҳои кадом давлат сохта шудааст ва барои иқтисоди Афғонистон чӣ аҳамият дорад?*
- 2. Ба назари шумо ин манзара бо роҳҳои Тоҷикистон чӣ умумият дорад?*

Соли 1953 писарамаки Муҳаммадзоҳиршоҳ – Муҳаммаддодвудхон сарвазир таъин гардид. Дар муддати даҳ соли ҳукумати ӯ барои тараққиёти иқтисоди кишвар корҳои муайяне анҷом ёфт.

Дар сиёсати хориҷии ҳукумат гардише ба сӯи Иттиҳоди Шӯравӣ ба амал омад. Бо ёрии Иттиҳоди Шӯравӣ иншооти муҳим сохта шуд. Корхонаи хонасозӣ, корхонаи нонпазӣ, корхонаи таъмири мошинҳо дар Кобул, роҳи мошингарди Кушка – Ҳирот – Қандаҳор ва Кобул – Шерхонбандар, неругоҳи барқии Нағлу ва даҳҳо иншооти дигар аз ҷумлаи онҳоянд.

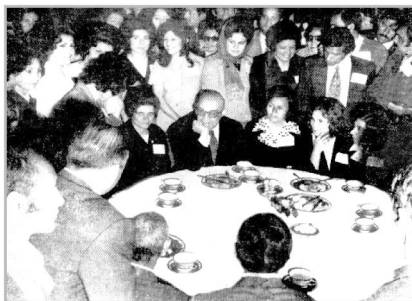
Соли 1964 дар Луйя Ҷирга (Маҷлиси бузург) Қонуни Асосӣ (Конститутсия)-и нав қабул гардид. Қонуни асосӣ усули шоҳии машрута ва ҳокимияти олии шоҳро тасдиқ кард.

Қонуни Асосӣ фаъолияти ҳизбҳои сиёсиро иҷозат меод, занҳо ҳуқуқи ширкат дар интихоботро соҳиб шуданд. Бо истифода аз Қонуни асосӣ ҳизбҳои сиёсии зиёд таъсис ёфта, рӯзномаю хафтаномаҳои хусусӣ ба нашр оғоз карданд.

Аз ибтидои солҳои 70-ум суръати тараққиёти иқтисод суст шуд. Хушксолиҳои солҳои 1970 – 1971, бехосилӣ ва талаф ёфтани чорво аҳоли мардумро хеле бад кард. Мардум аз гуруснагӣ мемурданд.

Ихтилофҳо дар дохили хонаводаи шоҳӣ низ ба вазъияти дохилии мамлакат таъсири манфӣ расонида буданд. Дар ин шароит 17-уми июли соли 1973 собиқ сарвазир Муҳаммаддодвудхон бо ёрии афсарони вобаста ба Ҳизби Халқӣ-Демократии Афғонистон (ХХДА) дар натиҷаи табaddулотии ҳарбӣ низоми шоҳиро сарнагун кард.

Афғонистон ҷумҳурӣ эълон гардид. Шоҳи Афғонистон – Муҳаммаддодвудхон, ки дар Италия буд, баъд аз як моҳ аз тоҷу тахт даст кашид. Низоми нав дар бораи манъи Қонуни Асосии соли 1964, фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, рӯзномаҳои озод фармон баровард. Дар марҳалаи аввали фаъолияти худ (1973–1975) низоми ҷумҳурӣ ислоҳоти муҳими иҷтимоию иқтисодиро амалӣ намуд. Аммо

Сӯҳбати раиси давлат ва сарвазирони Афғонистон – Муҳаммаддодвудхон бо омӯзгорон (соли 1975)

Ба фикри шумо, мулоқот дар кучо сурат мегирад ва ҷаро баъзеҳи рост истодаанд?

оҳи́ста-оҳи́ста сиёсати ҳукумат дигар шуда, намояндагони ҲХДА аз ҳукумат ва фармондеҳии артиш озод карда шуданд. Табаддулоти нав омода мегардид.

Аз мактуби Муҳаммаддод ба Муҳаммадзоҳиришох аз таърихи 9 саратони 1341 ҳичрӣ (30-юми июни соли 1962)

Ҳузури аълоҳазрати ҳумоюнӣ подшоҳи Афғонистон!

*Ба ақидаи ман, вазъи мамлакат ва ҷараёни асру замон таҳавву-
теро талаб мекунад...*

Масъалаеро, ки борҳо ба ҳузури Шумо арз намудаам, аз самими қалб як бори дигар арз мекунам, ки ин тарзи идории мамлакат ва ин фазои хонадон бо зехнияте, ки онҳо тарбият шудаанд, баъд аз ин... барои ман қабили таҳаммул нест.

Пеиниҳоди ман ҳузури аълоҳазрати Шумо аз ин қарор аст:

*Аввал: Миллати Афғонистон чӣ шакл ва тарзи идораро барои ояндаи мамлакат муфид ва муносиб медонад, тавассути як референ-
думи умумӣ раъйи озодонаи миллати Афғонистон хоста шавад.*

Дувум: 1. Комиссионӣ босалоҳият... Қонуни Асосии ҷадидро (нав) ба асоси салтанати маишурата тартиб ва ба ҳукумат тақдим дорад.

*2. Ҳамчунон ин комиссиян ва ё комиссияни дигар қонуни интихо-
ботӣ ва дигар қонунҳои муҳимме, ки ба қонуни асосӣ робитаи наздик
доранд, тадвин (тартиб) намояд...*

*3. Баъди тасвиб (тасдиқ)-и давлат Луйя Ҷирга даъват ва Қону-
ни Асосӣ барои гавр (бахс) ва тадқиқ ба он тақдим гардад.*

*4. Баъди тасвиби Қонуни асосӣ аз тарафи Луйя Ҷирга, дар асоси
қонуни ҷадид интихобот амалӣ гардад.*

*Бо хатми интихобот ва ифтитоҳи Шӯрои ҷадид... ҳукумати
ҷадид ташиқил ва зимомии мамлакатро ба даст хоҳад гирифт...*

***1. Оё раванди ислоҳоти ибтидои солҳои 60 дар Афғонистон ба
пешниҳодҳои Муҳаммаддодд мувофиқат дошт?***

***2. «Фазои хонадонӣ» ва «зехнияте, ки онҳо тарбият шудаанд» –
гуфта Муҳаммаддодд, ки ҳудаи аз он хонадон буд, чиро дар на-
зар дошт?***

***1. Моҳияти ислоҳоти Эрон («Инқилоби сафед») ва Афғонистон
(бо қабули Қонуни Асосии соли 1964) аз чӣ иборат буд?***

2. Ба назари шумо, бо кадом сабабҳо ислоҳот ба хотири навсозӣ дар

Эрону Афғонистон ниҳоят бо табаддулот ва сарнагун гардидани низоми подшоҳӣ анҷом ёфт?

3. Ислоҳоти солҳои 60-ум дар Эрон Афғонистон бо якдигар чӣ умулият ва чӣ тафовут доштанд?

§26. КИШВАРҲОИ АРАБӢ ПАС АЗ ҶАНГИ ДУВУМИ ҶАҲОН МУНОҚИШАИ ШАРҚИ НАЗДИК

1. Бо кадом роҳҳо кишварҳои арабӣ ба истиқлолият соҳиб шуданд?

2. Сабабҳои ихтилофот дар Шарқи Наздик чист?

3. Сионизм чист ва моҳияти он аз чӣ иборат аст?

Олами араб гуфта 22 кишвари арабиро дар назар доранд, ки 12-тоаш дар қитъаи Осиё ва 10-тоаш дар қитъаи Африко ҷойгиранд. Масоҳати олами араб беш аз 14 миллион километри мураббаъ буда, он аз масоҳати қитъаи Аврупо калонтар аст.

Ҷамол Абдуносор (аз чап) ҳангоми конференси кишварҳои бетараф. Белград (соли 1961)

Ҷамол Абдуносор (15.1.1918, Бани Мур – 28.9.1970, Қоҳира), арбоби давлатӣ ва сиёсии Миср. Муассис ва роҳбари созмони пинҳони сиёсии «Афсарони озод» ва инқилоби зиддиимпериалистӣ ва зиддифеодалии 23-юми июли соли 1952 буд. Пас аз ғирӯзии инқилоб муовини раис ва Раиси Шӯрои инқилобии Миср, солҳои 1954 – 65 сарвазир, аз моҳи июни соли 1956 то охири умр президенти Миср буд.

Мавҷи инқилобҳои озодибахш дар кишварҳои арабӣ дар солҳои 50 – 60-уми асри XX сурат гирифт. Дар рафти ин ҳаракатҳо дар Миср, Ироқ, Алҷазоир, Либия, Тунис низомҳои салтанатӣ сарнагун гаштанд. Нақши муҳимро дар ин инқилобҳо афсарони ватандӯст бозиданд. Дар баъзе кишварҳо инқилобҳо дар натиҷаи муборизаи бисёрсолаи озодихоҳӣ бар зидди мустамликадорон муваффақ гардиданд. Инро дар мисоли Алҷазоир мебинем, ки мубориза барои истиқлол аз соли 1954 ба шӯриши халқӣ

табдил ёфта, тамоми табақаҳои гуногуни аҳолиро фаро гирифт. Қувваи пешбарандаи он Ҷабҳаи Озодибахши Миллӣ буд. Соли 1962 инқилоб ба пирӯзӣ расид ва Ҷумҳурии Халқӣ-Демократии Алчазоир ташкил ёфт.

Ихтилофи манфиатҳои гурӯҳҳои алоҳидаи иҷтимоӣ вазъи сиёсии ин кишварҳоро хеле печида ва пуртазод карда буд. Дар баробари низоъҳои дохилӣ кишварҳои мазкур ба майдони муборизаи кишварҳои қудратманди ҷаҳон табдил ёфта буданд. Ҷойи тааҷҷуб нест, ки дар як муддати кӯтоҳ (сӣ - чил сол) дар бисёре аз ин кишварҳо чандин дафъа режимҳои сиёсӣ иваз шуданд. Дар Миср дида метавонем, ки дар муддати президентии Ҷамол Абдунносир (1953 – 1970) ва Анвар Содот (1970 – 1981) сиёсати дохилӣ ва хориҷии кишвари мазкур якчанд маротиба тағйир ёфт. Дар солҳои аввали президентии Ҷамол Абдунносир бонкҳо, корхонаҳои бузург, нақлиёт миллии кунонида шуда, ислоҳоти кишоварзӣ амалӣ гардид. Солҳои 60-ум дигаргунсозиҳо идома ёфта, ба низоми нақшагирии умумии иқтисодиёт асос гузошта шуд. Ҳуқуқҳои сиёсии аҳоли васеъ шуда, баробарҳуқуқии занҳо таъмин гардид. Аз миёнаи солҳои 60-ум равобитаи иқтисодии Миср бо Иттиҳоди Шӯравӣ вусъат ёфт.

Пас аз марги Ҷамол Абдунносир, дар замони президентии Анвар Содот Миср роҳашро ба кулӣ тағйир дод. Сиёсати барҳам додани бахши давлатии иқтисодиёт оғоз шуда, муассисаҳои хусусӣ дастгирӣ ёфтанд. Барои сармояи хориҷӣ дарвозаҳои кишвар боз шуданд. Заминҳои дар замони президентии Ҷамол Абдунносир гирифташуда ба заминдорони калон баргардонида шуданд. Низоми бисёрҳизбӣ барқарор гардид, вале амалан ҳокимият дар дасти як хизб буд. Дар сиёсати хориҷӣ Миср ба ИМА наздик гардид.

Мисоли дигари тағйирпазирӣ рушди сиёсии Ироқ дар солҳои баъдичангӣ мебошад. Пас аз сарнагун шудани режими салтанатӣ (соли 1958) ҳокимият чандин бор аз режимҳои низоми ба дасти Ҳизби Сотсиалистии Таҷаддуди Араб гузашт. Ин хизб дар сафҳои худ намояндагони кишрҳои мухталифи ҷомеаро муттаҳид намуда, дар як вақт дар чанд кишвари арабӣ фаъолият менамуд.

Дар Алчазоир дар тӯли чанд даҳсола сиёсати тағйири роҳу равиш ба сӯи «сохтмони сотсиализм дар ҷаҳорҷӯбаи арзишҳои

миллӣ ва исломӣ» идома дошт. Дар ин кишвар бонкҳо, корхонаҳои бузург, нақлиёт, неругоҳҳои барқӣ миллӣ гардонида шуданд. Дар баробари ин маҷеи сармоҷи хурду миёна нигоҳ дошта шуд. Қисми зиёди замин миллӣ кунонида шуда, ба кооперативҳои деҳқонӣ дода шуд.

Моҳи сентябри соли 1962 дар Ямани Шимолӣ инқилоби зидди ҳокимияти мутлақи подшоҳӣ ғалаба кард. Заминҳо ва қасрҳои подшоҳ мусодира карда шуд. Баробархукукии тамоми шаҳрвандони кишвар эълон шуд. Дар санаи 26-уми сентябри соли 1962 Ҷумҳурии Арабии Яман ташкил шуд.

Аммо Арабистони Саудӣ муқобили густариши инқилобҳо ва таъсири ғояҳои онҳо дар минтақа буд. Бо игъои ин кишвар дар Ямани Шимолӣ ҷанги шаҳрвандӣ сар зад, ки то моҳи апрели соли 1970 давом ёфт. Тарсу ҳарос аз инқилоб шоҳи Арабистони Саудӣ

– Абдулазиз-ас-Саудро маҷбур кард, ки ба навсозӣ ва либерализатсияи кишвар бипардозад. Моҳи октябри соли 1962 ас-Сауд ба-родараш – Файсалро, ки назари озодихоҳӣ ва демократӣ дошт, сарвазири кишвар таъин намуд. Ба вай ҳуқуқҳои васеъ дода шуд. Файсал бо кумаки Амрико ба ислоҳот шуруъ кард. Барномаи навсозии Файсал ба таъсиси пойгоҳи иқтисодии пурқувват ва дар айни замон мустаҳкам намудани ҳокимияти подшоҳӣ нигаронида шуда буд. Ин барнома барои даҳ сол тарҳрезӣ шуда, пояи асосии онро ғояи мустаҳкам намудани рукнҳои ислом, анъанаҳои миллӣ ва ҳокимияти мутлақи саудиҳо ташкил меод.

Якуми ноябри соли 1964 дар зери фишори пешвоёни уламои дин ас-Сауд аз тахт даст кашид. Файсал подшоҳи нави Арабистони Саудӣ эълон шуд.

Навсозиҳои Файсал ин кишварро хеле қавӣ гардонид. Ин раванд пас аз кушта шудани вай (25-уми март соли 1975 бо дасти бародарзодааш) низ идома ёфт.

Пас аз Ҷанги дуҷуми ҷаҳон Либия аз тарафи мустанликадорони англису фаронсаӣ идора мегардид. Подшоҳи Либия Идри-

*Файсал ибни Абдулазиз ас-Сауд (1906-1975).
Шоҳи Арабистони Саудӣ
солҳои 1964-1975*

си аввал, ки дастнишондаи мустамликадорон буд, соли 1953 ба Англия ва соли 1954 ба ИМА иҷозат дод, ки дар Либия пойгоҳҳои низомӣ ташкил кунанд. Дар таърихи 1-уми сентябри соли 1969 гурӯҳи афсарони ватанхоҳ бо сарвари Муаммар Қаззофӣ ба табаддулоти низомӣ даст зада, режими ҳокимияти мутлақи подшоҳиро сарнагун кард. Моҳи март соли 1970 Англия ва моҳи июни ҳамон сол ИМА маҷбур шуданд, ки пойгоҳҳои низомии худро аз Либия берун баранд.

Органи олии ҳокимият Конгресси Умумии Мардум эълон гардид. Кишвар номи Ҷумҳурии Арабии Мардумии Либияро гирифт. Муаммар Қаззофӣ пешвои инқилоби якуми сентябр эълон шуд.

Муноқишаи Шарқи Наздик. 25-уми ноябри соли 1947 Маҷмаи умумии Созмони Милали Муттаҳид дар бораи ба ду қисм тақсим кардани сарзамини Фаластин аз ғарби дарёи Урдун қарор қабул кард. Дар ин ҷо бояд давлати яҳудиён ва арабҳо ташкил мешуд.

Шаҳри Байтулмақаддас бояд мақоми байналмилалиро мегирифт.

Барои яҳудиён, ки 35,1%-ро ташкил мекарданд, 14,1 ҳазор км² ва барои арабҳо, ки 64,9%-ро ташкил медоданд, 11,1 ҳазор км² бояд ҷудо карда мешуд.

Дар таърихи 14-уми майи соли 1948 дар шаҳри Тел-Авив аз ҷониби пешвои сионистҳо Бен Гурион таъсиси давлати Исроил эълон шуд, аммо ба арабҳои Фаластин таъсиси давлат муяссар нашуд. Субҳи рӯзи дигар миёни кишварҳои араб ва давлати наваъсиси яҳудиён ҷанг сар зад. Бо саъю кӯшиши намоёндаи Созмони Милали Муттаҳид 18-уми июн муторика эълон шуд. Пас аз анҷоми муторика 9-уми июл артиши Исроил ба ҳуҷум гузашта, ба нерӯҳои кишварҳои арабӣ зарбаҳои шадид зад.

Ҷанги солҳои 1948–1949 бо шикасти арабҳо анҷом ёфт. Исроил заминҳои барои давлати арабҳои Фаластин дар назар гирифташударо ишғол кард. Қариб 900 ҳазор араб маҷбур шуданд, ватани худро тарк кунанд.

Довуд Бен Гурион ҳангоми имзои санад дар бораи таъсиси давлати Исроил

Ба фикри шумо, ин расм ба кадом давра тааллуқ дорад?

Сионизм аз номи баландии Сиони Байтулмуқаддас гирифта шуда, идеологияи шовинистони яҳуд мебошад. Ин таълимот дар охири асри XIX пайдо шуда, моҳияти он аз кӯчонидани тамоми яҳудиёни ҷаҳон ба Фаластин ва ташкил додани давлати яҳудӣ дар Шарқи Наздик иборат буд. Нуқтаҳои асосии таълимоти идеологияи сионистҳо чунинанд: яҳудиёни кишварҳои гуногун миллати ягонаи умумиҷаҳонии яҳудиро ташкил медиҳанд; яҳудиён халқи «хос», «баргузида», «худохоста» мебошанд; Ҷамаи халқҳои, ки яҳудиён дар байни онҳо зиндагӣ мекунанд, яҳудибадбинанд (антисемит); яҳудибадбинӣ ҳодисаи «азалист»; бо халқҳои дигар омехтани яҳудиён «гайритабиӣ ва гуноҳ аст».

Дар санаи 25-уми октябри соли 1956 дар бораи амалиёти муштараки Исроил, Фаронса ва Англия бар зидди Миср, бо мақсади гирифтани пеши роҳи милликунони канали Суэтс аҳдномаи махфӣ ба имзо расид. 29-уми октябр артиши Исроил ва 31-уми октябр нерӯҳои ҳавоии Британияи Кабир ва Фаронса ба ҳуҷум гузаштанд. Дар зери фишори афкори ҷомеаи байналмилалӣ шаби 6 ба 7-уми ноябр иттифоқчиён амалиёти ҷангиро қатъ карданд. Пас аз гуфтушунидҳои бардавом, 22-юми декабри соли 1956 артиши иттифоқчиён Миср ва 8-уми марти соли 1957 артиши Исроил нимҷазираи Сино ва минтақаи Ғазаро тарк карданд.

Дар таърихи 5-уми июни соли 1967 артиши Исроил амалиёти ҷангиро ба муқобили Миср аз нав оғоз намуд. Дар давоми шаш рӯз яҳудиён як ҳиссаи хоки Миср, Сурия ва Урдунро ишғол карданд. Пас аз тасарруфи заминҳои зиёди арабҳо аз ҷониби Исроил дар соли 1967 маъракаи дар заминҳои ишғолӣ маскан гузидани яҳудиён оғоз ёфт. Дар радиои ташкилкунандагони он гурӯҳи мазҳабӣ ва миллатгарои «Гуш ʻЭмумим» («Иттиҳоди диндорон») хеле фаъол буд. Намояндагони яҳудиёни дар соҳили ғарбии дарёи Урдун маскунгашта чунин изҳор карданд: «Исроил, чунон ки дар Таврот нишон дода шудааст, аз Ироқ то дарёи Нил доман густурдааст. Мо як мушт мутаассибон нестем. Дар ин ҷо истиқомат карда, мо Тел-Авивро муҳофизат мекунем». Моҳи майи соли 1970 артиши Исроил ба Лубнон таҷовуз кард. 6-уми октябри соли 1973 миёни кишварҳои арабӣ ва Исроил ҷанги нав сар зад, ки он ҳам ба ғоидаи Исроил анҷом ёфт. Пас аз он ки Иттиҳоди Шӯравӣ омодагии хешро дар бораи кумак ба кишварҳои арабӣ изҳор намуд, Исроил 24-уми октябр амалиёти низомиро қатъ кард, аммо муноқиша байни яҳудиён ва арабҳо ҳамона идома дошт. Ба Ёсир Арафот муяссар гашт, ки ҷонибдорӣ кишварҳои гуногуни исломии ҷаҳонро, ки

миёни ҳамдигар рақобат доштанд, ба даст дароварад. Ӯ чунин дар дохили Созмони озодибахши Фаластинро баргараф намуда, исбот кард, ки қазияи Фаластин ҳалли низомӣ надорад.

Ёсир Арафот

Ёсир Арафот соли 1929 дар шаҳри Байтулмуқаддас таваллуд ёфтааст. Соли 1955 донишгоҳи Қоҳираи Мисрро хатм кардааст. Раиси Созмони донишҷӯёни фаластинӣ дар Миср буд. Аз соли 1958 дар таъсиси Ҳаракат барои озодии Фаластин ширкат намудааст. Соли 1964 ҳаракати муқовимати Фаластин – “Созмони озодибахши Фаластин”-ро таъсис кард. Аз соли 1969 Ёсир Арафот раиси Кумитаи иҷроияи “Созмони озодибахши Фаластин” ва аз соли 1970 сарфармондеҳи олии нерӯҳои мусаллаҳи он буд.

Аз суҳанони сарвазири Исроил Давид Бен Гурион

«Бигузор, ҳама донанд, ки Исроилро мубориза ба вуҷуд овардааст. Ин давлат бо он марзҳое, ки то ҳол соҳиб шудааст, қонеъ намешавад». Аз китоби “Сионизм: теория и практика”. М., 1973, - С.101. Ба ин нуқтаи назар чӣ баҳо медиҳед?

**Stop the killing of
Palestinians**

Карикатураи бразилӣ. Кушторро дар Фаластин қатъ кунед!

А. А. Громико дар бораи Чамол Абдунносир

Аз рӯйи мушоҳидаҳои ман ва мушоҳидаҳои дигар рафиқони шӯравӣ Носир ва хонаводаи ӯ сода ва бекарруфар зиндагӣ мекарданд. Иморати шахсие, ки онҳо дар Қоҳира доштанд ва ман борҳо дар он ҷо будам, аз дигар иморатҳои атроф ҳеҷ фарқе надошт, нишонаҳои шукӯҳу ҳашамат дар он дида намешуд. Такаллуфи подшоҳиро Носир наметасандид ва ин рафтори ӯ ба одамон маъқул буд. Ҳеҷ гоҳ Носир аз вазифаи президентӣ мағрур набуд, ҳар чанд ки соҳиби обрӯю эътибори зиёде буд.

Аз китоби А. А. Громико. “Памятное”. Москва, 1988, - С.181

1. Дар замони президентии Чамол Абдунносир дар Миср чӣ дигаргуниҳо ба вучуд омад?
2. Тафовути «социализми арабӣ» аз социализми Иттиҳоди Шӯравӣ дар чист?
3. Ислоҳот дар Арабистони Саудӣ чӣ натиҷа дод?
4. Бо кадом роҳ Либия соҳибистиқлол шуд?
5. Муаммар Қаззофӣ чӣ гуна ислоҳот гузаронид?
6. Сабабҳои тӯл кашидани муноқиша миёни арабҳо ва Исроил дар чист?
7. Чаро дар ҳамаи ҷангҳо байни давлатҳои арабӣ ва Исроил арабҳо шикаст хӯрдаанд?

§ 27. ТУРКИЯ: ДАР МИЁНИ ШАРҚУ ҒАРБ

1. Вазъияти сиёсӣ, иҷтимоию иқтисодии мамлакат баъд аз Ҷанги дувуми ҷаҳон чӣ гуна буд?
2. Ислоҳоти дохилӣ чӣ натиҷа доданд?
3. Туркия дар сиёсати хориҷии худ ба кадом давлатҳо таъяс мекард?

Вазъияти иҷтимоию иқтисодӣ. Туркия дар сарҳади Осиё ва Аврупо қарор дорад. 97 дарсади ҳудуди он дар Осиё ва 3 дарсадаш дар Аврупо ҷойгир аст.

Тағйироти кулие, ки дар арсаи ҷаҳонӣ баъд аз Ҷанги дувуми ҷаҳон ба вучуд омад, ба вазъияти Туркия низ беасар намонд. Иқтисоди мамлакат дар ҳолати таназзул қарор дошт. Корпартоиҳо ва митингу намоишҳои коргарон шаҳрҳоро фаро гирифт. Дар деҳот низ деҳқонон ба шӯру ошӯб даст мезаданд. Ҳукумат ва парлумон як қатор чораҳоро амалӣ намуданд, то норозигии оммаро фуру нишонанд. Соли 1945 интиҳоботи вакилон ба ҷойҳои холии Маҷлис (парлумон) эълон гардид, ба хотири ҳифзи манфиати коргарон вазорати меҳнат ташкил шуд. Ташкили ҳизбҳои сиёсӣ ва иттифокҳои касаба иҷозат дода шуд. Қонун дар бораи бима (суғурта)-и коргарон ҳангоми беморӣ ва ҳодисаҳои нохуш қабул гардид. Маҷлис ба хотири ором намудани деҳқонон бо махсулот пардохтани андозро бекор кард. Қонуни замин қабул гардид, ки дар асоси он деҳқонон метавонистанд, аз захираҳои давлатӣ ва заминдорон заминро харидорӣ намоянд. Арзиши онро мебоист дар муҳлати 20 сол пардозанд.

Дар солҳои 50-ум сарвазири ҳукумат Аднан Мендерес навсозии иқтисодӣро ба равиши Ғарб ба роҳ монд. Барои фаъолияти

сармояи хусусӣ ва истифодаи васеи сармояи хориҷӣ шароити мусоид фароҳам овард. Сиёсати ҳавасмандгардонии баҳши хусусӣ ба афзоиши истехсоли молҳои саноатӣ овард. Дар солҳои 1950 – 1960 ин афзоиш солна 8 дарсадро ташкил мекард. Истехсоли барқ, матоъҳои пахтагӣ, қанд, истихроҷи ангишт зиёд гардид. Сармояи хориҷӣ барои иштирок дар сохтмони корхонаҳои саноатӣ имтиёзҳои калон ба даст овард. Сиёсати ҳукумат дар соҳаи кишоварзӣ ба он равона шуда буд, ки хоҷагиҳои заминдорони калон ва заминҳои деҳқонони миёнаҳол ба хоҷагиҳои сармоядорӣ табдил дода шаванд. Трактору комбайн ва дигар техникаи хоҷагии деҳот зиёд мешуд. Дар натиҷа, майдони кишти ғалладона васеъ ва истехсоли ғалла зиёд шуд, аммо бо ҳамаи ин мамлакат талаботи худро бо ғалла қонеъ карда наметавонист. Қариб ҳар сол аз Амрико ба миқдори зиёд ғалла харидорӣ менамуд.

Мавқеи анъанаҳои миллӣ дар деҳот ҳамеша устувор буд

Сабоби устувориҳои анъанаҳои деҳот аз чӣ иборат аст?

Дар сиёсати хориҷии худ ҳукумат пурра ба Ғарб таъя мекард. Дар Туркия мақоле машҳур шуда буд: «Аз Шарқ омадаем ва ба сӯи Ғарб равонем».

Соли 1951 Туркия ба НАТО дохил шуд. Баъд аз ин дар ташкили паймони низомии «Муоҳидаи Бағдод» (СЕНТО) саҳми ғаёбл гирифт.

Баъди ҳамроҳ шудани Туркия ба НАТО сохтмони фурудгоҳ ва дигар иншооту пойгоҳҳои низомии ин паймон оғоз гардид. Артиши Туркия бо силоҳи амрикоӣ мучаҳҳаз мегардид. Ҳазорон мутахассис ва мушовири амрикоӣ ба Туркия омаданд. Албатта, харочоти ҳарбии мамлакат ба дӯши мардуми одии турк буд. Афзоиши солнаи андозҳо 26 дарсадро ташкил мекард. Касри бучет сабаби афзоиши қарзи давлат гардид.

Бинобар ин, норозигии мардум аз сиёсати ҳукумат меафзуд. Корпартоиҳои коргарон дар Анқара, Истанбул, Измир ва дигар

шаҳрҳо ба амал меомаданд. Коргарон беҳтаршавии шароити кор, афзоиши маошро талаб мекарданд. Ҳуқуқ барои корпартоӣ ва ташкили иттифоқҳои касаба талаби дигари намоишчиён буд.

Дар деҳот муборизаи деҳқонон барои замин авҷ гирифт. Дар баъзе ҷойҳо деҳқонон замини заминдорони калонро худсарона аз худ карда, кишт мекарданд ва аз додани андоз саркашӣ менамуданд.

Донишҷӯёни Донишгоҳи Анқара

Тафовут ва умумияти ин ду аксро дар чӣ мебинед?

Норозигӣ аз сиёсати ҳукумат, махсусан дар байни афсарони ҷавон ва донишҷӯён меафзуд. Моҳҳои апрел – майи соли 1960 намоишу митингҳои эътирозии донишҷӯёни Донишгоҳи Истанбул ва донишҷӯёни Омӯзишгоҳи низомӣ ба вуқӯъ омад.

Ҳукумат барои бақои худ ба муқобили муҳолифин ҳам чораҳои таъқибу фишорро амалӣ мекард. Ҳанӯз соли 1946 қонуне қабул шуда буд, ки он ташкили созмону ҷамъиятҳоро иҷозат меод. Ин қонун амалан барои аз мавқеи нимпинҳонӣ баромадани ислом роҳ кушод.

Мақсади асосии ислохоти ҳукумат дар солҳои 20–30-юм, «роҳкушоӣ ба тамаддуни Ғарб» буд. Баъд аз ҷанг, баҳусус дар давраи ҳукумати Мендерес, рӯз то рӯз бухрон ва норозигии аҳоли меафзуд.

Табаддулоти ҷарбии соли 1960. Бинобар афзудани норозигии мардум аз сиёсати ҳукумати Мендерес, афсарони қисмҳои ҷарбии Анқара ва Истанбул ба табаддулоти ҷарбӣ даст зада, ҳокимиятро гирифтанд. Аз ҳисоби низомиён Кумитаи Ваҳдати Миллӣ (КВМ) ташкил шуда, раиси он генерали артиш, фармондеҳи нерӯҳои хушкигард Ҷамол Гурсел таъин гардид. Дар ҳукумати муваққатии ташкилгардида 3 генерал ва 15 нафар ғайринизомии дохил шуданд, ки дар ягон ҳизби сиёсӣ аъзо набуданд.

Баъд аз як сол Қонуни Асосии нав қабул гардид. Дар асоси он интиҳобот ба парлумон (парламент) баргузор шуд. Дар он Ҳизби адолати Сулаймон Демирел ғолиб омад. ӯ сарвазир интиҳоб шуд.

Бо амалӣ гаштани табаддулоти ҳарбӣ афзоиши тамоюлоти исломӣ боздошта шуд. Қонуни Асосӣ ҳизбҳои сиёсӣ ва созмонҳои иҷтимоиро иҷозат намедод, ки аз ислом ба манфиатҳои сиёсӣ истифода намоянд. Тамоюли «ғарбгарой» боло гирифт.

Мудохилаи артиш ва табаддулоти ҳарбӣ дар Туркия яке аз хусусиятҳои хоси тараққиёти баъдичангии ин мамлакат аст. Дар давраҳои бухронӣ, ки хатари сар задани беназмиҳои зиёд аст, артиш ҳамеша рӯйи сахнаи сиёсӣ пайдо мешавад.

Ҳамин гуна вазъияти пуршиддат дар аввали солҳои 70-ум ба вучуд омад. Фармондеҳии олии низомӣ ба президенти кишвар Ч.Сунаю огоҳиномаи қатъӣ (ултиматум) супорид. Дар он гуфта мешуд: «Дар натиҷаи мавқеъгирӣ, ақида ва ғайрипарлумон ва ҳукумат, мамлакат ба беназми, муборизаи бародаркушӣ ва ошӯбҳо дучор гардидааст...» Талаб карда мешуд, ки ҳукумати ғайриҳизбӣ ташкил шавад, то ба беназми хотима диҳад. «Агар ба зудӣ ин кор амалӣ нашавад, – гуфта мешуд дар он, – қувваҳои мусаллаҳи кишвар азми қатъӣ доранд, вазифаи ҳудро ба хотири ҳифзи Ҷумҳурии Туркия иҷро кунанд ва идораи мамлакатро ба дасти худ гиранд».

Дар солҳои 1974 – 1975 ҳам мамлакат ба бухрони дарозмуддати ҳукумати дучор шуда, хатари табаддулоти низомӣ ба вучуд омад, аммо бухрони Кипр онро боздошт.

Қазияи Кипр. 15-уми июли соли 1974 дар натиҷаи ошӯб дар Кипр ҳукумати қонунии президент Макариос сарнагун карда шуд. Низомии Юнон, ки ошӯбро ташкил карда буданд, қасд доштанд қазираро ба Юнон ҳамроҳ кунанд. Туркия соли 1959 бо Англия ва Юнон дар бораи истиқлоли Кипр созишнома имзо карда буд.

Соҳиби хона ва меҳмонон (Карикураи шӯравӣ)

Ба фикри шумо, соҳиби хона кист ва меҳмонон кӣоянд?

Ин табaddулот ба мухолифати сахти Туркия дучор гардид. Дар асоси созишномаи соли 1959 Туркия лашкари худро ба шимоли Кипр дохил кард. (22,5 дарсади аҳолии Кипрро туркҳо

ташкил мекунанд). Чанг байни қўшунҳои туркӣ ва гвардияи миллии Кипру лашкари Юнон муносибати Туркия ва Юнонро пуршиддат намуд. Дар ҳар ду мамлакат сафарбарии умумӣ эълон шуд.

Омодагӣ ба чанги умумӣ суръат мегирифт.

20-уми июл Шӯрои амнияти СММ аз ҳама кишварҳо талаб намуд, ки истиклолият ва соҳибхитиёрии Кипрро эҳтиром намоянд ва қўшунҳои хориҷӣ аз хоки он берун шаванд. 22-юми июл миёни қувваҳои туркӣ ва юнонӣ дар бораи оташбас созишнома имзо гардид.

1. Дар иқтисоди Туркия баъд аз Чанги дувуми ҷаҳон чӣ гуна тағйирот ба вуҷуд омад?

2. Дар кадом давра мамлакат ба НАТО дохил шуд? Дар бораи ҳамкориҳои Туркия бо ин ташилот чӣ медонед?

3. Артиши Туркия дар ҳаёти сиёсӣ чӣ мавқеъ ва нақш дошт?

4. Бухрони Кипр чӣ гуна сар зад?

§ 28. ИСТИҚЛОЛИ АФРИҚО: ЧУСТУЧЎҲИ РОҲИ РУШДИ ИҶТИМОИЮ ИҚТИСОДИ ВА СИЁСӢ

1. Бо кадом роҳ кишварҳои Африқо истиқлол ба даст дароварданд?

2. Моҳияти сиёсати апартеид дар чист?

Африқо дувумин қитъаи бузурги кураи Замин буда, яқоя бо ҷазираҳои 30,3 миллион километри квадратиро фаро мегирад. Соли 1975 ин қитъа дорои 50 давлат бо беш аз 400 миллион аҳоли буд. Африқо ба 4 минтақа тақсим мешавад: кишварҳои арабӣ; кишварҳои Африқои Ғарбӣ; кишварҳои Африқои Экваторӣ ва Марказӣ; кишварҳои Африқои Ҷанубӣ.

Пас аз анҷоми Ҷанги дуҷуми ҷаҳон дар Африқо Ҳабашистон, Иттиҳоди Африқои Ҷанубӣ ва Либерия соҳибистиқлол буданд. Дар кишварҳои дигари Африқо батадриҷ ҳаракати зиддимустамликавӣ қувват мегирифт. Бисёре аз ин кишварҳо истиқлолро бо роҳи осоишта соҳиб шуданд.

Соли 1960 17 кишвари африқоӣ соҳибистиқлол гардиданд, ки

Ҷашни истиқлол дар Кения
(акси соли 1961)

Чаро иштирокчиёни ҷашн
либосҳои якхела доранд ва ин
чиро ифода мекунад?

дар таърих “Соли Африқо” ном гирифтааст. Дар ибтидои солҳои 70-ум режимҳои мустамликадорӣ танҳо дар ҷануби қитъа боқӣ монда буданд. Соли 1973 Гвинея-Бисау ва соли 1975 Ангола ва Мозамбик, ки мустамликаҳои Португалия буданд, истиқлол ба даст дароварданд.

Қисме аз кишварҳои Африқо дар натиҷаи муборизаи мусаллаҳона ба истиқлол соҳиб гаштанд. Соли 1956 дар пойтахти Ангола – шаҳри Луанда гурӯҳи ходимони фарҳангии ин кишвар ҳизби «Ҳаракати мардумӣ барои озодии Ангола»-ро таъсис доданд. Пешвои ин ҳизб шоир ва публицисти шинохта Агостино Нето буд. Ин ҳизб дар эълумияи худ мардумро ба мубориза баҳри озодии кишвар даъват менамуд.

Баъдтар хизби дигаре бо номи «Иттиҳоди мардуми Ангола» таъсис ёфт, ки мақсади он низ ба даст овардани озодии кишвар буд.

Гирдиҳамой дар ҶАҶ ба тарафдори истиқлоли Намибия

Аз рӯйи шиорҳо метавонед талаботи ҷишроқчиёни гирдиҳамойро муайян намоед?

Ҳукуматдорони Португалия ба муқобили роҳбарони ҳаракатҳои озодихона террорро оғоз намуданд.

Ибтидои моҳи феввали соли 1961 дар пойтахти Ангола шӯриши мусаллаҳона сар зад. Ватандӯстон дар шарқ ва ҷанубу шарқи кишвар ба пирӯзӣ расиданд. Пас аз барҳам задани диктатураи Салазар дар Португалия, соли 1974 ҳукумати нави Португалия қонун қабул кард, ки тибқи он ба Ангола ҳуқуқи худмуайянкунӣ ва истиқлолият дода шуд. Дар таърихи 11-уми ноябри соли 1975 Ангола Ҷумҳурии халқӣ эълон карда шуд. Агостино Нето нахустин Раиси ҷумҳури ин кишвар интиҳоб гардид.

Мустамликаи дигари Португалия – Мозамбик дар мубориза ба рои озодӣ роҳи тайнамудаи Анголуро такрор кард. Муборизаи мусаллаҳона ба рои истиқлоли кишвар

соли 1964 бо роҳбарии «Ҷабҳаи озодибашш» оғоз ёфт. Истиқлоли Мозамбик 25-уми июни соли 1975 эълон шуд.

Намибия бошад, мустамликаи Ҷумҳурии Африқои Ҷанубӣ буд. Дар зери таъсири муваффақиятҳои Ангола дар мубориза баҳри озодӣ, халқи Намибия низ силоҳ ба даст гирифт. Ба ҳаракати озодихонии ин кишвар «Созмони мардумии Африқои Ҷанубу Шарқӣ» роҳбарӣ мекард. Дар Намибия муборизаи мусаллаҳона соли 1956 оғоз ёфта, ҳафт 7 сол давом кард.

Пас аз Ҷанги дувуми ҷаҳон дар Конго ҳаракати милли-озодихонӣ авҷ гирифт. 30-уми июни соли 1960 истиқлолияти он эълон шуд. Патрис Лумумба сарвазирӣ кишвар интиҳоб шуд. Дар минтақаҳои гуногуни Конго дигар хизбо ташкил ёфтанд ва ба рои ба даст даровардани ҳокимият талоши зиёд намуданд. Дар байни онҳо «Ҳизби

Тараққии Миллӣ» дар Леополдвил ва Ҳизби «Конакат» дар Катанга фаъолият мекарданд, ки аз ҷониби доираҳои мустамликадорон дастгирӣ меёфтанд.

Баъд аз чанд рӯзи эълони истиқлоли Конго, пешвои ҳизби «Конакат» М. Чомбе истиқлолияти музофоти Катангаро эълон кард.

Дар Леополдвил моҳи сентябри соли 1960 бо сарвари полковник Мобуту исёни ҳарбӣ сар зад. Патрис Лумумба ва тамоми аъзои ҳукумати ӯ ваҳшиёна ба қатл расиданд.

Ин амал дар кишвар мавҷи қаҳру ғазбро барангехт ва дар вилоятҳои шимолӣ кишвар шӯриш сар зад. Ба ин ҳаракат ҳамсафи Патрис Лумумба Антуан Гизенг сарварӣ мекард. Дар тӯли солҳои 1962 – 1964 дар кишвар амалан дуҳокимиятӣ вучуд дошт. Бо кумаки кишварҳои муқтадири Ғарб ин дуҳокимиятӣ барҳам дода шуд. М. Чомбе сарвазири Конго таъин гардид. Моҳи ноябри соли 1965 гурӯҳи низомӣ ба сарвари генерал Мобуту табaddулоти давлатӣ кардаанд. М. Чомбе кушта шуд. Мобуту худро президенти Конго эълон кард. Конго Заир ном гирифт. Дар иқтисодиёти ин кишвар, чун давраҳои гузашта, монополияҳои Ғарб ҳукмронӣ доштанд. Заир аз ҷиҳати истеҳсоли алмос, мис ва кобальт дар ҷаҳон мақоми аввалро соҳиб буд. Ин кишвар инчунин захираҳои ашёи пурқиммат – рух, нукра, манган ва уранро доро буд, ки қисми зиёди он ба кишварҳои Ғарб фиристода мешуд.

Патрис Лумумба (1925 – 1961). Пешвои ҳаракати миллӣ - озодихоҳии Конго. Соли 1958 Ҳизби «Ҳаракати Миллии Конго»-ро таъсис намуд. Дар конференси «Мизи гирд»-и Брюссел моҳҳои январ - февралӣ соли 1960, ки дар он қарори ба Конго додани истиқлол ба имзо расида буд, ширкат дошт. Аз моҳи июли соли 1960 сарвазири Конго буд. Моҳи сентябри соли 1960 ба қатл расид. Соли 1966 Қаҳрамони миллии Ангола эълон шуд.

Пас аз ҷанг Ҷумҳурии Африқои Ҷанубӣ ба яке аз кишварҳои мутараққии ҷаҳон табдил ёфт. Бахусус, саноати металлургӣ, бофандагӣ, хӯрокворӣ ва ҳарбӣ тараққӣ намуд. Баъди аз даст додани Африқои Шимолӣ, Ҷумҳурии Африқои Ҷанубӣ ба иттифоқчии асосӣ ва тақягоҳи давлатҳои қудратманди Ғарб дар мубориза ба муқобили ҳаракатҳои миллӣ-озодихоҳӣ табдил ёфт. Нерӯҳои мусаллаҳи

ин кишвар ба таври ғайриқонунӣ Намибияро ишғол карда, борҳо ба Ангола ва Мозамбик таҷовуз намуданд.

Мардуми муқими ҚАҶ ба муқобили мустамликадорон дар солҳои баъд аз ҷанг муборизаро пурқувват намуданд. Моҳи августи соли 1946 дар қонҳои Ранда беш аз 100 ҳазор нафар коргар корпартоӣ карданд, ки он як ҳафта идома ёфт. Сиёҳпӯстон талаб мекарданд, ки музди меҳнаташон ба сатҳи музди меҳнати коргарони аврупоинасл бардошта шавад. Зеро барои анҷоми кор ҳукуматдорон ба коргарони аврупоинасл 50 баробари коргарони африқоӣ бештар музд меоданд. Намоиши коргарон тирборон карда шуд. Дар шаҳрҳои бузург мардони африқоӣ боздошт шуда, роҳбарони иттифоқҳои касба ба зиндон андохта мешуданд. Ҳукуматдорон имкон надоштанд, ки пеши роҳи ин муборизаро гиранд.

Соли 1948 дар ҚАҶ ҳизби миллатгаро – Ҳизби Ақаллияти сафедпӯстон ба қудрат расид. Ин ҳизб сиёсати апартеидро эълон кард.

Зани африқоӣ дар назди кулбаи худ

Дар бораи ҳаёти сиёҳпӯстон дар Африқо хулоса бароред

Соли 1950 қонун дар бораи ба гурӯҳҳо ҷудо кардани аҳолии қабулгардид. Тибқи ин қонун бояд африқоӣҳо он қисматҳои шаҳрҳоеро, ки дар он ҷо аврупоӣҳо мезистанд, тарк карда, дар маҳаллаҳои махсуси барояшон ҷудошуда зиндагӣ мекарданд. Барои африқоӣҳо, ки 85%-ро ташкил меоданд, 13% замин ва барои аврупоӣҳо, ки ҳамагӣ 15%-ро ташкил меоданд, 87% замин ҷудо шуда буд. Режими наҷодпараст 10 «минтақаи милли» – бантустон ташкил намуд. Ҳатто ҷаҳортои онҳо худмухтор эълон шуданд. Ҳокимият дар бантустонҳо ба пешвоёни қабिलाҳо тааллуқ дошта,

онҳо дар навбати худ ба маъмури аврупоӣ итоат мекарданд. Берун аз бантустонҳо африқоӣҳо ҳеч гуна ҳуқуқ надоштанд. Наҷодпарастон бантустонҳоро ба хоҳири ҷудо кардани мардум ва заиф гардонидани ҳаракати милли-озодихоӣ ташкил карда буданд.

Дар мубориза баҳри баробарҳуқуқӣ ва озодӣ ба мардуми африқоӣ Конгресси Миллии Африқо сарварӣ мекард. Ин созмон солҳои 50-ум дар сафҳои худ беш аз 100 ҳазор нафарро муттаҳид менамуд.

Дар санаи 26-уми юни соли 1955 дар шаҳри Иоханнесбург Конгресси Халқӣ доир гардид, ки дар он 3 ҳазор намоянда аз тамоми гӯшаю канори кишвар ширкат дошт. Конгресс Эълomiaи озодиро қабул кард. Тибқи он бояд дар Африқои Ҷанубӣ давлати демократӣ ташкил ёфта, тамоми мардуми кишвар баробархуқуқ мегаштанд.

Дар ибтидои солҳои 60-ум вазъият дар ҶАҶ якбора тезтунд гардид. Моҳи марти соли 1960 пулис намоиши озоиштаи мурдумро дар атрофи шаҳрҳои Иоханнесбург ва Кейптаун тирборон кард.

Садҳо намоишчиён кушта шуданд. Беш аз 20 ҳазор нафар ба зиндон андохта шуда, ғаъолияти Конгресси миллии Африқо манъ карда шуд.

Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид тамоми кишварҳои ҷаҳонро даъват намуд, ки робитаҳои дипломатӣ ва тичоратиро бо ҶАҶ қатъ кунанд, аммо кишварҳои қудратманди Ғарб қарори СММ-ро ба инобат нагирифтанд. Дар солҳои 70-ум ҳоло ҳам дар ҶАҶ низоми апартеид пойдор монда буд.

Аз хотироти А.А. Громико

30-юми юни соли 1960 Конго истиқлоли худро эълон кард. Муштамликадорон базудӣ дарк карданд, ки ҳукумати Конго бо сарварии Патрис Лумумба меҳоҳад истиқлоли воқеӣ пайдо кунад. Барои ҳамин ҳам, онҳо тасмим гирифтанд, ки аз Конгои соҳибистиқлол ганитарин вилояти он – Катангаро, ки бо коркарди мис, алмос, уран ва тилло маъруф буд, ҷудо кунанд.

Воқеаҳои минбаъда ба таври фоҷиавӣ сурат гирифтанд. Дар Конго бошироб исёни низоми ташкил карданд. Баъдан гӯё барои ҳифзи шахрвандони худ ба Конго неруҳои мусаллаҳи Белгия ворид гардиданд. Дар назди ин неруҳо вазифаи таъсиси як давлати лӯхтакмонанд дар Катанга буд. Ҳукумати Лумумба ба ҳеҷ вачҳ ба Иёлоти Муттаҳидаи Амрико низ маъқул набуд. Вашингтон тасмим гирифта буд, ки ин кишвари бузургтарини Африқоро пурра ба зер тасарруфи худ дарорад.

Аз китоби Громико А. А. “Памятное”. - М., 1988.

- 1. Истилоҳоти расизм, табъизи наҷодӣ, апартеид ва бантустонҳо чӣ маъно доранд?**
- 2. Кадом кишварҳои африқоӣ бо роҳи муборизаи мусаллаҳона соҳибистиқлол шуданд?**
- 3. Ба ҳаракати озодихоҳии Намибия кадом ташкилот роҳбарӣ мекард?**

Амрикои Лотинӣ нуфузи зиёд пайдо кард. Амрико рақибони худро аз минтақа танг карда, ба гардани кишварҳои мазкур созишномаҳои нобаробари иқтисодию сиёсиро бор кард. Дар ин солҳо Амрико 92 пойгоҳи низомӣ дар ин кишварҳо ташкил намуд.

Амрикои Лотинӣ ба минтақаи муҳимми ҷаҳон доир ба воридоти сармояи хориҷӣ табдил ёфт ва дар он ИМА мақоми аввал дошт. Амрико дар ин ҷо қариб 100 миллиард доллар сармоягузорӣ кард, ки ин маблағ 20 маротиба аз тамоми сармояҳои гузоштаи кулли кишварҳои ҷаҳон зиёд буд. Монополияҳои хориҷӣ аз ин минтақа даромадҳои зиёд ба даст меоварданд, аммо барои беҳбудии вазъи мардум қоре намекарданд. Аҳоли дар миқёси ҷаҳон даромади пасттарин дошт, 60% аҳоли бесавод буда, хидмати тиббӣ барои омма дастнорас буд. Мардуми заҳматкаш дар кулбаҳои назарногири ғӯшаю канорҳои шаҳрҳо мезистанд.

Пас аз ҷанг давраи нави муборизаи кишварҳои Амрикои Лотинӣ барои озодӣ ва истиқлолият оғоз ёфт. Соли 1944 дар Гватемала ҳокимияти низомӣ сарнагун карда шуд. Ҳукумати нав бо сарвари арбоби сармоядорони тараққиҳоҳ – Х.Х. Арвалло роҳи дифои манфиатҳои миллӣ ва рушди бунёдии саноатро пеш гирифт. Соли 1948 қонун дар бораи Ҳимояи захираҳои нафти кишвар қабул гардид. Барои назорати фаъолияти ширкатҳои хориҷӣ ҳукумат нозиронро таъин кард. 12,5% истихроҷи нафти хом бояд ба ҳазинаи давлат ворид мешуд. Дар зери фишори иттифоқҳои касаба қонуни ҷадиди меҳнат қабул карда шуд. Тибқи он ширкатҳои амрикоӣ муаззаф шуданд, рӯзи кори ҳашт-соата, руҳсатӣ қорӣ карда, иттифоқҳои касабаи муассисаҳоро ба расмият шиносанд.

Соли 1951 демократи инқилобӣ – Жакобо Арбенс раиси ҷумҳурии Гватемала шуд. Ҳукумат дар бораи гузаронидани ислоҳоти кишоварзӣ қонун қабул кард. Дар асоси он замин аз дасти моликони бузург гирифта шуда ва беш аз 600 ҳазор гектари он миёни 100 ҳазор деҳқон тақсим гардид. Аз ин ҷумла, 160 ҳазор гектар замини ширкати амрикоӣ «Юнайтед фрут компани» буд. Дар раванди демократикунии ҳаёти сиёсии кишвар хизбҳо ва иттифоқҳои касабаи ҷабҳаи Миллӣ-Демократӣ ташкил доданд. Гватемала сиёсати хориҷии мустақили новобаста аз Амрико пеш гирифт.

Дар Амрико ба сиёсати ҳукумати Арбенс ҳамчун «таҳдиди коммунистӣ барои беҳатарии ИМА» баҳо доданд. Соли 1954 ба Гватемала дастаҳои зиддиинқилобӣ, ки қаблан аз кишвар фирор карда

буданд, ҳамла карданд. Онҳо аз чониби ИМА кумаки низомӣ мегирифанд. Дар натиҷа ҳукумат ба дасти хунтаи низомӣ гузашт.

Пайдо шудани созмонҳои нави ватанхоҳ, ки демократикунони чомеа ва барҳам додани ҳукмронии Амрико дар кишварҳои талаб мекарданд, вазъи сиёсии минтақаро хеле тағйир доданд. Моҳи сентябри соли 1947 дар зеро фишори Амрико Аҳдномаи байниамрикоии ёрии байниҳамдигарӣ ба имзо расид. Тибқи ин шартнома ИМА уҳдадор шуда буд, ки режимҳои дар сари қудрат бударо дастгирӣ кунад.

Дар миёнаи солҳои 50-ум дар бархе аз кишварҳои Амрикои Лотинӣ тазоҳуроти шадидаи коргарон ба муқобили режимҳои ҳоким сарзад. Чунин намоишҳои зиддиҳукумати соли 1950 дар Венесуэла, соли 1951 дар Гватемала, соли 1952 дар Боливия, соли 1954 дар Чили ба авҷи аълои худ расида буданд.

Моҳи ноябри соли 1952 дар шаҳри Сантягои Чили намоiendaгони Маркази корғарии Боливия, Иттифоқҳои касабавӣ ягонаи Чили ва ҳаракат барои демократикунонӣ ва истиқлолияти иттифоқҳои касабавӣ Аргентина баёниҳои муштарак ба имзо расониданд. Ин санад нерӯҳои миллиро ба муборизаи зидди фишори ширкатҳои хориҷӣ, ба пойдории истиқлол ва гузаронидани ислоҳоти тараққиҳонона даъват мекард.

Дар нимаи дувуми солҳои 50-ум бархе аз режимҳои худкома барҳам дода шуд. Соли 1956 дар зеро фишори тазоҳуроти омма роҳбари Перу – генерал Одриа маҷбур шуд аз сарнаи сиёсат берун равад. Соли 1957 режими диктатураи низомии Рохас Пинил аз байн рафт. Корпартоии оммавии дар ибтидои соли 1958 дар Венесуэла сарзада, баъдан ба шӯриши халқӣ табдил ёфт ва ба диктатураи Перес Хименес хотима дод.

Дар таърихи баъдичангии бисёр кишварҳои Амрикои Лотинӣ ҷустуҷӯи роҳи хоси тараққиёт дида мешавад. Дар ҳоле, ки ҷаҳон ба Шарқ ва Ғарб ҷудо шуда буд, роҳи мазкурро аксар вақт роҳи «сеюм» мегуфтанд.

Карикатураи испанӣ. Озодии тарзи амрикоӣ барои Амрикои Марказӣ

Муаллиф бо тасвири “Муҷассамаи озодӣ” ҷиро меҷаҳад нишон диҳад?

Нуктаи назари роҳи хоси тараққиётро президенти Аргентина – Хуан Доминго Перрон пешниҳод кард. Асоси онро назарияи «хустисиализм» («адолат») ташкил меод. Х.Д. Перрон барои ваҳдати миллии Аргентина, аз байн бурдани вобастагию ақибмондагӣ ва бунёди ҷомеаи адолати иҷтимоӣ даъват мекард.

Мувофиқи ин назария, тақягоҳ ва пуштибони аслии ин ҷомеа мазҳаби католикӣ, ислоҳоти миллий ва ғамхорӣ пешвоён нисбат ба омма мебошад.

Хуан Доминго Перрон (1895 – 1974), солҳои 1943 – 1953 вазири меҳнат, вазири ҳарбӣ, ноиби президенти Аргентина буд. Солҳои 1955 – 1973 дар муҳочират буд. Солҳои 1946 – 1955 ва 1973 – 1974 – президенти Аргентина. Соли 1947 Ҳизби Перонистиро ташкил намуд, ки фаъолияти он дар асоси усулҳои Ҳизби Хустисиалистӣ амалӣ мешуд. Аз соли 1958 Ҳизби Перонистӣ номи Ҳизби Хустисиалистиро гирифт.

Хуан Доминго Перрон

Соли 1961 президенти Иёлоти Муттаҳидаи Амрико Чон Кеннеди ба кишварҳои Амрикои Лотинӣ барномаи «Иттифоқ ба хотири тараққиёт»-ро пешниҳод кард. Ин барнома ҳамон сол дар ҷаласаи Шӯрои Ташкилоти Давлатҳои Амрикоӣ аз ҷониби 19 кишвар қабул гардид. Дар барнома дар кишварҳои Амрикои Лотинӣ ташкил намудани иқтисодиёти бисёрсоҳа, баланд бардоштани афзоиши солонаи маҳсулоти умумимиллӣ ба ҳар сари аҳоли то 3,6%, гузаронидани ислоҳоти кишоварзӣ, барҳам додани бесаводӣ, таъмин намудани маълумоти ибтидоии шашсола барои тамоми кӯдакон, афзоиши сохтмони манзил, устувор гардонидани нархи молҳои кишварҳои Амрикои Лотинӣ дар бозори ҷаҳонӣ, кумак намудан ба лоиҳаҳои хамгирии Амрикои Лотинӣ пешбинӣ шуда буд. Барои амалӣ намудани ин барнома ИМА ба кишварҳои Амрикои Лотинӣ бояд дар ҳаҷми 20 млн доллар маблағгузорӣ мекард. Мақсади ин барнома ҳалли ногузири мушкилиҳои иҷтимоӣ иқтисодии кишварҳои минтақа ва бартараф намудани кӯшиши ба Иттиҳоди Шӯравӣ наздик шудани онҳо буд.

Назари таърихиносии Русия дар бораи фаъолияти ҳизбҳои сиёсии кишварҳои Амрикои Лотинӣ

«Дар натиҷаи тақвият пайдо кардани рӯҳияи миллий-ватандӯстӣ дар солҳои 40-ум ва нимаи аввали солҳои 50-ум фаъолияти ҳизбҳо ва

ҳаракатҳои миллии ислоҳотҳо ҳаққон пайдо кард. Онҳо ба гоҷаҳои миллатгароӣ ва ватандӯстӣ, бо шиорҳои ягонагии миллат ба хотири пешрафти ҳаёти иқтисодӣ иҷтимоӣ, соҳибистиклолии кишвари худ, ба даст даровардани адолати иҷтимоӣ муроҷиат карданд. Аз сари қудрат дур кардани ҳокимони мутлақ, гузаронидани ислоҳоти кишварзӣ, маҳдуд кардани сармояи хориҷӣ, пурзӯр намудани нақши давлат дар иқтисодиёт, гузариши дастовардҳои иҷтимоии заҳматкашонро талаб мекарданд. Ин ҳизбҳо ва ҳаракатҳо оммаи заҳматкашон, деҳқонон, табақаи миёна, корфармоён ва зиёӣро дар муборизаи сиёсӣ зерӣ парчами худ муттаҳид намуданд».

Аз китоби Струганов А.И. “Новейшая история стран Латинской Америки”. - М., 1995. - С.100

1. Хусусиятҳои хоси дигаргунсозиҳои Гватемала дар солҳои 1944 - 1954 кадомҳоянд?

2. Чаро дигаргунсозиҳои ҳукуматҳои Х. Х. Аревало ва Х. Арбене, ки самтҳои он аз ҳам тафовут дошт, аз ҷониби Амрико ҳамчун «коммунистӣ» баҳо дода шудаанд?

3. Дар солҳои 50-ум дар кадом кишварҳои Амрикои Лотинӣ ҳаракати коргарӣ пирӯз гардид ва барои чӣ?

§30. АМРИКОИ ЛОТИНӢ ДАР СОЛҲОИ 60-УМ ВА НИМАИ АВВАЛИ СОЛҲОИ 70-УМ

1. Оё кишварҳои Амрикои Лотинӣ дар ин солҳо дар як зинаи тараққиёт буданд?

2. Нафт дар ҳаёти кишварҳои Амрикои Лотинӣ чӣ нақш дошт ва даромади он асосан дар дасти кӣ буд?

3. Сабабҳои асосии сарнагун гардидани ҳукумати С.Аленде дар чӣ буд?

Дар солҳои 60-ум ва нимаи аввали солҳои 70-ум кишварҳои Амрикои Лотинӣ дар зинаҳои гуногуни тараққиёти иҷтимоӣ иқтисодӣ қарор доштанд. Ин кишварҳоро шартан ба 5 гурӯҳ ҷудо кардан мумкин буд.

Гурӯҳи аввал: Аргентина, Бразилия ва Мексика. Ин кишварҳо дорои саноати гуногунсоҳа буда, дар он технологияи истеҳсоли мошинӣ ҳукмрон буд. Онҳо имкон доштанд худро ба баъзе аз намудҳои таҷҳизот ва дастгоҳҳои коркарди оҳан, электроникӣ, бофандагӣ таъмин намоянд.

Гурӯҳи дувум: Венесуэла, Чили, Колумбия ва Перу. Дар ин кишварҳо истеҳсолоти саноатии хос дар пайвастагӣ бо усули истеҳсолоти мошинӣ ва технологияи косибӣ-хунармандӣ ба вучуд омада буд.

Гурӯҳи сеум: Уругвай, Эквадор ва Гватемала. Ин гурӯҳ намунаи омехтаи ғайриодии ду гурӯҳи аввали кишварҳо буданд. Дар маҷмуъ кишварҳои гурӯҳи савум барои рушди мустақилонаи илму фан имкониятҳои маҳдуд доштанд.

Гурӯҳи чаҳорум: Коста-Рика, Панама, Боливия, Чумхурии Доминика, Салвадор, Парагвай. Дар ин кишварҳо вазъи техникаи истеҳсолот хеле паст буд. Саноат хеле суст тараққӣ ёфта буд.

Гурӯҳи панҷум: Никарагуа, Гондурас, Ямайка, Тринидад ва Тобаго, Гайана ва Гаити. Ин кишварҳо дар сатҳи пасти тараққиёти илмию техникаӣ қарор доштанд.

Марҳалаи муҳимми давраи нави рушди саноати нафти минтақа милли кунонидани ширкатҳои «Интернейшнл петролеум» соли 1968 дар Перу ва «Боливиэн галф ойл» соли 1969 дар Боливия ба шумор меравад.

Дар натиҷаи табодулотҳои ҳарбӣ солҳои 60-ум дар як қатор кишварҳои Амрикои Лотинӣ, аз қабили Перу, Боливия, Эквадор, Гондурас низомҳои миллатгарои ҷаҳонӣ ба қудрат расиданд. Ин падидаи нав дар минтақа буд. Низомҳои мазкур саноати нафт, истеҳсоли маъдан ва ғайраро, ки дар онҳо сармояи хориҷӣ нақши муҳим дошт, милли кунониданд. Моликияти устувори давлатӣ ташкил ёфт ва ба манфиати деҳқонон ислоҳоти кишоварзӣ гузаронида шуд. Ин дигаргунисозӣ бо усули «инкилоб аз боло» сураи мегирифт.

Дар таърихи 4-уми сентябри соли 1970 дар интихоботи президентӣ дар Чили номзад аз

Салвадор Аленде пас аз ғайриодӣ дар интихоботи президентӣ (1970)

Чаро дар ҳамаи даврони Аленде ва атрофиёнаш ҳушӯрӣ аз ғайриодӣ ҳувайдо нест?

Эътилофи ваҳдати миллӣ, роҳбари Ҳизби Сотсиалистӣ - Салвадор Аленде пирӯз шуд. Ҳукумати таъсиснамудаи ӯ ба дигаргунсозиҳои катҳии иҷтимоию иқтисодӣ даст зад. Роҳи пешгирифтаи вай муқобили ҳукмронии инҳисороти амрикоӣ ва ҳокимияти мутлақӣ маҳаллӣ буд. Мақсади асосии он мустаҳкам намудани истиқлолияти миллӣ ва беҳтар намудани шароити зиндагии заҳматкашонӣ кишвар буд.

Эътилофи ваҳдати миллӣ, ки дар он ҳизбҳои сотсиалистӣ ва коммунистӣ нақши асосӣ доштанд, тамоми сарватҳои табииро миллӣ кунонид ва аз болои фаъолияти бонкҳои хориҷӣ назорат қорӣ намуд. Се пойгоҳи низомии Амрико зери назорат гирифта шуд. Маош ва нафақапулӣ зиёд карда шуд. Маблаггузорӣ барои таъминоти иҷтимоӣ, сохтмони манзил, ниғаҳдорӣ тандурустӣ ва маориф аз ҷониби ҳукумат афзоиш дода шуд.

Бо мақсади пешгирии рушди чараёни инқилобӣ дар минтақа ИМА барои сарнагун кардани ҳукумати Салвадор Аленде ба амалиёт шуруъ кард. Дар санаи 11-уми сентябри соли 1973 бо сарвари генерал Августо Пиночет табаддулоти низомӣ ба амал бароварда шуд. Ҳангоми ҳуҷум ба қасри президентӣ Салвадор Аленде ба ҳалокат расид. Тамоми дастовардҳои иқтисодии ҳукумати Салвадор Аленде барҳам дода шуданд.

Салвадор Аленде Госсенс (1908 – 1973), президенти Чили солҳои 1970–1973. Асосгузор (1933) ва пешвои Ҳизби Сотсиалистии Чили. Дар солҳои 1939 – 1942 вазири тандурустӣ. Аз соли 1945 сенатор (солҳои 1966 – 1969 раиси парламони Чили). Ҳангоми табаддулоти ҳарбии фашистӣ кушта шуд.

Даромадгоҳи қасри президенти Чили рӯзи 11 сентябри соли 1973

Аз хотираи Эдуардо Лабарка Годдард, сиёсатмадор ва нависандаи Чили «Шаби 10 ва 11-уми сентябр, ҳангоме ки балвогарон ба ҳуҷум гузаштанд, фашистон ҷазодиҳиро аз артиши оғоз карданд. Садҳо афсарону сарбозон дар чанд соати охири пеш аз табаддулот ба гуноҳӣ сардоқат ба Қонуни асосӣ дар саросари кишвар ба ҳабс гирифта шуданд...

Субҳи 11-уми сентябр амалиёти суиқасдчиён ба он равона шуда буд, ки тамоми ҳудуди Чилиро тасарруф кунанд. Гӯё ки сухан дар бораи як

кишвари бегона мерафт. Дар соатҳои аввали 11-уми сентябр қисмҳои низоми, флоти баҳрию ҳавоӣ фармоиши қумондонҳояшонро ба ҷо оварда, дар саросари кишвар марказҳои муҳим, ҳамчунин марказҳои алоқа, истгоҳи барқӣ, анборҳои маводи сӯхт, пулҳо, роҳҳои хийбонхӯе, ки ба сӯйи маҳаллаҳои коргарнишин ва ноҳияҳои саноатӣ мебарданд, ба тасарруфи худ дароварданд. Ҳизби миллӣ ва Ҳизби христианӣ-демократӣ барои паҳш кардани изҳорот ва фармонҳои суиқасдчиён дар як марказ муттаҳид шуданд. Маркази радиошунавони Иттиҳоди мардум аз ҷониби балвогарон бомбаборон шуд. Аммо марказ муваффақ шуд, ки даъватҳои Маркази ягонаи иттифоқҳои касабаи заҳматкашон ва президент Алендеро паҳш кунад...

11-уми сентябр бо супориши Маркази ягонаи иттифоқҳои касабаи заҳматкашон оммаи коргарон ва мардуми заҳматкаш дар ҷойҳои кори худ ҷамъ омада буданд. Аленде бо кормандони асосии дастгоҳи президентӣ дар кохи раёсати ҷумҳур ба суиқасдчиён муқобилият нишон медод. Дар паҳлуи онҳо муҳофизони шахсии Раиси ҷумҳур мечангиданд.

Дар Сантяго, дар пеши ҷаиши ду миллион аҳоли кохи президент бомбаборон карда шуд. Вақте талаби таҳдидомези суиқасдчиёнро Аленде рад кард, балвогарон ба сӯйи кох ду ҳавопаймои қирқунандаи «Хоукер-Хантер»-ро равона карданд. Онҳо кохи «Ла монета»-ро мушакборон карданд...

То 10-уми сентябр дар Чили озодиҳӯе, ки Қонуни асосӣ қафолат медод, вуҷуд доштанд. Аз соатҳои аввали рӯзи 11-уми сентябр дар саросари кишвар шадидтарин зулму ситам ба вуқӯъ пайваст. Дар кишвар қуштори хунин оғоз ёфт...

Аз мақолаи Э.Л.Годдард. Заметки о военном перевороте в Чили „Латинская Америка“. №5, 1974. С.86-88

А. П. Петров – олими Шӯравӣ дар бораи “намунаи бразилиягии” рушди иқтисодиёт

«Дар тӯли якуним даҳсолаи аввали пас аз Ҷанги дувуми ҷаҳон Бразилия дар радифи кишварҳои аз ҷама босуръат рушдбандаи Амрикои Лотинӣ буд. Дар давраҳои алоҳида, масалан солҳои 1957-1961 аз ҷиҳати рушди иқтисод дар сафи пеши олами сармоядорӣ қарор гирифт. Аммо соли 1961 ҳангоме ки истеҳсоли маҳсулоти умумии дохилӣ ба дараҷаи баландтарин расид, дар иқтисоди кишвар бухрони шадид оғоз ёфт. Ин бухрон беи аз панҷ сол давом кард.

Аз нимаи дувуми соли 1967 дар иқтисодиёти Бразилия пеширавӣ оғоз ёфт, ки дар солҳои баъдӣ ба авҷи нави тараққиёти иқтисодиёт оварда расонид.

Дар солҳои охир Бразилия аз нав ба сафи кишварҳои зуд рушдбандаи олами сармоядорӣ дохил шуд.

Суръати баланди рушде, ки иқтисодиёти Бразилия ба даст овард, барои таблиғи «муъҷизаи иқтисодии Бразилия» ва «намунаи бразилиягии рушди иқтисодиёт» хидмат кард. Барномаи таҳқими иқтисодиёт дар асоси тавсияҳои Бунёди Байналмилалии Асёр, чорабиниҳои зидди беқурбшавӣ ва дигар барномаҳо боиси авҷи тараққиёти муваққати иқтисодиёти Бразилия гардид».

Аз мақолаи А. П. Петров. “О бразильской модели экономического развития” // “Латинская Америка”, - 1974, - №4. - С. 24-38.

1. Чаро баъзе аз кишварҳои Амрикои Лотинӣ дар зинаи пасти тараққиёт қой доштанд?
2. Кишварҳои аз ҳама зиёд истеҳсолкунандаи нафтро номбар кунед.
3. Дар солҳои 60-ум дар кадом кишварҳо табaddулоти низоми ба амал омад?
4. Салвадор Аленде бо кадом роҳ дар Чили ба қудрат расид?
5. Ҳукумати Салвадор Аленде чӣ гуна ислоҳот гузаронид?
6. Пас аз табaddулоти низоми дар ҳаёти Чили чӣ дигаргуниҳо ба амал омад?

§31. РУШДИ ИЛМ ВА ФАРҲАНГ

Юрий Гагарин (аз рост) ва Павел Попович дар Майдони Сурх

1. Кашфиёт ва ихтирооти нави илмӣ дар ҷаҳон чӣ таъйирот ба вучуд овард?
2. Тамоюлотии асосии рушди адабиёт ва фарҳанг чӣ гуна буд?

Мавҷи аввали инқилоби илмӣ-техникӣ. Баъди Ҷанги дуҷуми ҷаҳон иқтисод ва фарҳанг дар заминаи дастовардҳои илмии пеш аз ҷанг тараққӣ мекард. Самти асосии рушди илм ворид шудан ба асрори сохтори ҳаста (атом) ва дарки имконияти истифодаи энергияи ҳастай, асрори хучайра ва коинот буд. Дар таҳқиқи олами атроф ва ба вучуд овардани намунаҳои нави техника гардиши бузург ба вучуд омад. Ин гардиш номи «инқилоби илмӣ-техникӣ»-ро гирифт ва марҳалаи аввали он ба миёнаҳои асри XX рост меояд.

Неру ва маблағи зиёд барои тараққиёти воситаҳои нақлиёт (махсусан ҳавопаймоҳои реактивӣ), саноати нафту кимиё, ба даст овардани энергияи ҳаставӣ сарф мешуд. Ихтирои транзистор дар соли 1948 ба рушди радиотехника тақдирӣ буд.

Ба кайҳон баровардани аввалин радиои маснуоти замин (1957) ва парвози аввалин кайҳоннавард – Юрий Гагарин (1961) дар Иттиҳоди Шӯравӣ ба кашф ва таҳқиқи фазои кайҳон ибтидо гузошт. Қадами дигари тақдирӣ дар ин самт парвози ду фазонаварди амрикоӣ ба Моҳ (1969) буд. Яке аз онҳо – Нил Амстронг аввалин шахс буд, ки 21-уми июли соли 1969 ба моҳ қадам гузошт.

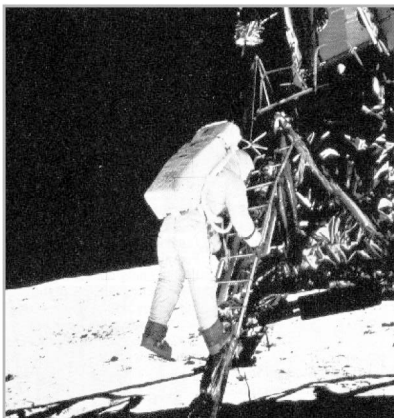
Ҳамзамон, кашфи «кайҳони дувум» – укёноси ҷаҳонӣ давом дошт. Бо ёрии дастгоҳҳои зеробӣ қариб укёнос – олами биологӣ ва маъдани онро меомӯхтанд.

Адабиёти бадеӣ. Ҳикмати қадимӣ вучуд дорад: «вақте тӯпҳо сухан мегӯянд, илҳом хомӯш мешавад». Дар ҳақиқат, баъди хомӯш шудани садои тире туфанги ҷанг, илҳом аз нав зинда шуд. Эҳсосот, афкор ва рӯҳияи мардум дар осори адабӣ, санъати тасвирӣ, мучассамасозӣ ва театру кино ба ҳубӣ инъикос ёфтаанд.

Мавзуи ҷанг ва муқовимат дар адабиёти бадеии бисёр кишварҳо мақоми барҷаста дошт. Тараққиёти иҷтимоӣ сиёсӣ дар солҳои аввали баъд аз ҷанг ба пурзӯршавии анъанаҳои реалистӣ дар адабиёт ва санъат мусоидат намуд.

Дар Олмони Ғарбӣ мавзуи асосии адабиёти солҳои аввали баъдичангӣ мавзуи аз байн бурдани мероси фашизм буд. Ин мавзӯ ба таври васеъ дар ҳикояҳои Г. Белл, дар осори нависандагони олмонӣ, ки дар муҳочират буданд, ифода ёфта буд. Дар романи фалсафии Т. Манн «Доктор Фаустус» (1947) ва романҳои Э. М. Ремарк «Тоқи зафар» (1946), «Вақти мурдан ва вақти зистан» (1954) «Сутуни сиёҳ» (1956) ва ғайра мавзуи зидди фашистӣ ба таври равшан мушоҳида мешавад.

Дар ИМА нависандагони машҳур У. Фолкнер ва Э. Хемингуей, ки солҳои баъди ҷанг ба гирифтани ҷоизаи Нобел мушарраф гарди-

Фазонаварди амрикоӣ Эдвин Олдрин ба Моҳ қадам мегузорад

Ин фазонавардро чӣ гуна аксбардорӣ намудаанд?

данд, эҷод мекарданд. Чанг ва фоҷиаи инсонӣ маҷбур мекард, ки дар бораи беҳимоягии одамон, талафоти ҷуброннопазири онҳо, дар бораи ҳаёти инсон ҳамчун олитарин арзиш фикр кунанд.

Санъати кино. Намояндагони адабиёт ва санъат ба масъалаҳои муҳими ҳаёти инсон ва ҷомеа, ба мафҳумҳои некию бадӣ, ишқу нафрат, вафодорию хиёнат тавачҷуҳ зоҳир мекарданд. Дар синамои Италия ҷараёни наво бо номи неореализм (реализми наво) ба вучуд омад. Солҳои 60-ум намояндагони кинои аврупоӣ, махсусан фаронсавӣ Ж. Л. Годар, А. Рене, Ф. Трюфо машҳур гардиданд.

Бисёр филмҳо барои ҷавонон офарида мешуданд. Дар онҳо масъала ва мушкилоти ҷавонони 14-19-сола инъикос меёфтанд. Баъзе филмҳо хеле серхарочот буданд. Ин гуна филмҳо асосан дар бораи ҷосусҳо (мисли филмҳо дар бораи ҷосуси 007 Ҷеймс Бонд), дар мавзӯҳои таърихӣ ва ғайра буданд.

Театри абсурд. Дар охири солҳои 40 ва ибтидои солҳои 50-ум дар санъати аврупоӣ театри ба ном абсурд ба вучуд омад.

Абсурд аз калимаи лотинӣ – «absurdus», бемаънӣ, беҳуда гирифта шудааст.

Қаҳрамони асосии намоишномаҳои ин театр инсонии кӯчак, беҳимояву бесарпаноҳ дар назди тақдир буд, ки ўро дахшат фаро гирифтааст.

Модернизм, аз калимаи фаронсавии “modernisme” гирифта шудааст. Ин аломати шартии давраи фарҳанги охири асри XIX ва миёнаҳои асри XX мебошад. Модернизм ба навоари дар соҳаи шаклу мундариҷа асос ёфтааст.

Пабло Пикассо. Ба салиб кашидан

Рассом дар ин асариш кадом воқеаро тасвир кардааст?

Санъати тасвирӣ. Баъд аз Чанги дувуми ҷаҳон дар санъати тасвирӣ марҳалаи наво оғоз гардид. Ин марҳала бо номи постмодернизм (баъд аз модернизм) маълум аст.

Постмодернизм ҳангоме ба вучуд омад, ки хатари аз байн рафтани тамаддуни инсонӣ ба воқеият табдил ёфт, хавфи фоҷиаи экологӣ, яъне муҳити зист вусъат пайдо кард.

Дар даҳсолаҳои аввали баъд аз ҷанг дар санъати Аврупо нақши муҳимро устодони насли калон: П. Пикассо, М.Талли, Ж. Мате ва дигарон бозӣ мекарданд.

Авангардизм, модернизм, постмодернизм номҳои умумии падидаҳои вобаста ба ҷараёнҳои нав дар санъати асри XX буданд.

Авангард аз калимаи фаронсавии “avant-garde”, пешонешраванда, пешоҳанг гирифта шудааст.

Авангардизм падидаҳои ҳаёти фарҳангии асри XX-ро муттаҳид мекард, ки ба таҷрибаи навоариҳои қатъӣ дар санъат вобаста буданд. Сюрреализм аз калимаи фаронсавии “surrealisme” – боло аз реализм гирифта шудааст.

Авангардизм ҷараёнҳои гуногунро дар бар мегирифт. Яке аз ин гуна ҷараёнҳо сюрреализм буд.

Сюрреалистҳо Салвадор Дали, Рене Магрит, Макс Эрнст ва дигарон дар тасвирҳои худ меҳостанд, ҳам зоҳири ашё ва ҳам моҳияти ботинии онро тасвир кунанд, ки ақли инсонӣ онро дарк карда наметавонад. Онро фақат зершуури мо бо фаросат (интуитсия) эҳсос мекунад. Ҳамин тарафи ботинии олам, ки бо ҷашми муқаррарӣ дида намешавад, барои сюрреалистҳо аз ҳама асосӣ буд.

Рушди адабиёт ва фарҳанги миллӣ. Авҷгирии ҳаракати миллӣ - озоидихоӣ баъд аз ҷанг ва таназули системаи мустамликадорӣ ба рушди фарҳанг дар кишварҳои Осиё, Африқо ва Амрикои Лотинӣ мусоидат кард. Осори пурбаҳои адибони кубагӣ Николас Гилен (1902 – 1989), ҷилиягӣ Пабло Неруда (1904 – 1973), бразилиягӣ Жорж Помпиду саршор аз андешаҳои башардӯстӣ ва реализм буданд.

Дар миёни нависандагони Ҷопон М. Ёоко (1925 – 1981), Чин Мао Дун (1896 – 1981), Ба Сзин, Лоо Шэ ва дигарон машҳур гардиданд.

Салвадор Дали. "Қауш-фи Амрико аз тарафи Х. Колумб". 1958 – 1959

Шумо ин асарро чӣ гуна мефаҳмед?

*Карикатураи
Салвадор Дали (соли
1960)*

***Ин тасвир ба кӣ
монанд аст?***

Масъалаи бисёрзабонию гуногунмазҳабӣ, кашшоқӣ, табақабандӣ дар ҷомеа масъалаҳое буданд, ки мазмуни осори адибон ва кинои ҳиндро ташкил меоданд. Ҳоҷа Аҳмади Аббос – нависанда ва коргардони кино бо филмҳои «Оворагард», «Ҷаноби 420» ва ғайра ба тамошобини тоҷик хуб маълум аст.

Нависандагони турк – Нозим Ҳикмат, Азиз Несин, араб – Юсуф-ас Сибай, Абдурахим ал-Хамиси, африқоӣ – Питер Абраҳам (Ҷумҳурии Африқои Ҷанубӣ), Агостиню Нето (Ангола) ва ғайра дар осори худ воқеаҳои муҳимми ҳаёти ҷомеаро тасвир мекарданд.

Дар Иттиҳоди Шӯравӣ баъд аз марги Сталин (1953) ҷараёни реализм, ки чехраи тоталитаризмро тасвир мекард, ба вучуд омад. Осори Б. Л. Пастернак (1890 – 1960) «Доктор Живаго», А. И. Солженицин «Як рӯзи Иван Денисович» ва ғайра дар Ҷарб машҳур шуданд. Ҳарду адиб ба мукофоти Нобел мушарраф гардиданд.

Ҳаёти фарҳангии ин солҳо гуногун буд. Аз ин рӯ, хеле муҳим аст, ки мо ин гуногуниро битавонем дарк намоем ва бо он эҳтиёткор бошем.

***Мулоҳизаҳо дар бораи намоишгоҳи санъати фаронсавӣ дар Маскав
Ақидаи мунаққиди шӯравӣ В. Каменов дар бораи асари О.Садкин***

«Парастии лаззати гайритабӣ, зинт ва дардноки рассом аз пора-пора кардани тани инсон нишонаҳои асосии муҷассамаи формалистӣ мебошад. Вале асарҳое ҳам ҳастанд, ки дар онҳо муаллифон меҳонанд, ба талаботи бузурги иҷтимоии замони худ ҷавоб гӯянд... Муҷассама ба хотираи хароб гардидани «Роттердам» аз ҷумла ҳамин гуна асарҳо мебошад. Муҷассамасоз ба хотири афзоиши таъсири он ба тағйири шакли зоҳирии муҷассама даст задааст, вале он ифоданоки тасвирро суст кардааст. Қисми аз ҳама ифоданоки муҷассама панҷаҳои ноумедона ба пушт тоб дода шудаи он мебошад. Аммо маҳз онҳо воқеитар шарҳ ёфтаанд.»

Каменов В. Қаромад ва уродство. Аз китоби «Против абстракционизма». – М., 1969. С.88

Ақидаи нависандаи шӯравӣ дар бораи осори Пабло Пикассо

«Баъзе асарҳои Пикассо даҳшатоваранд: ҷаҳон дар онҳо ба таври тоқатфарсо зишт аст ва қувваи рассом ба он равона шудааст, ки ҳамин зиштиро нишон диҳад. Вай гӯё рӯйи заминро порча-порча бурида мегӯяд: беҳуда шумо ба рӯй ниқоби зебо кашида, дӯст медоред...»

Аз китоби Эренбург И. “Люди, годы, жизнь”. – М., 1969. – С. 315

1. Чаро мунаққидони шӯравӣ ба намоишгоҳи осори эҷодкорони чараёнҳои нави фарҳанги Ғарб назари манфӣ доштанд?

2. Ақидаи мунаққид В. Каменов ва нависанда И. Эренбургро муқоиса кунед. Онҳо аз якдигар чӣ фарқ доранд? Фикри кадоме аз онҳо бештар ба воқеият наздик аст? Барои чӣ?

1. Чаро дар санъати солҳои баъдичангӣ чараёнҳои зиёд ба вучуд омадаанд? Ба фикри шумо кадом омилҳо ба он имкон доданд?

2. Кадом умумиятеро дар рушди адабиёт, мусиқӣ ва санъати Ғарб мушоҳида мекунад?

3. Кадоме аз ин ҷавобҳо дуруст аст? Неорализм, ин чараёнест дар:

а) адабиёти солҳои 20-30-юми Аврупо;

б) санъати тасвири Амрикои Лотинии солҳои 30-юм;

в) санъати кишварҳои Аврупои Шарқии солҳои 50-юм;

г) синамои аврупои солҳои 40-50-ум.

§32. ФАРҲАНГИ ОММАВӢ

1. Заминаҳои бавучудой ва рушди фарҳанги оммавӣ дар чӣ буд?

2. Гуногунии чараёнҳои бо ном фарҳангӣ дар байни ҷавонон чӣ гуна зуҳур меёфт?

Заминаҳои рушди фарҳанги оммавӣ. Дар асри XIX ва ибтидои асри XX ҳатто дар мамлакатҳои тараққикардаи ҷаҳон аксари аҳолии бесавод ё камсавод буд. Эҷодиёти бадеӣ ва театр барои қисми маълумотдори ҷомеа равона шуда буд. Афзоиши мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ, саводнокии (дар баъзе мамлакатҳо) қариб саросарии аҳолии афзоиши аҳолии шаҳрҳо заминаи бавучудои фарҳанги оммавиरो муҳайё сохтанд.

Фарҳанги оммавӣ, ба қавли асосгузори ин истилоҳ Д. Белл, маҷмуи арзишҳои маънавӣ мебошад, ки ба завқ ва дараҷаи инкишофи истеъмолкунандаи оммавӣ мувофиқ аст. Он талаботи оммаро ба маҳсулоти арзон қонеъ мегардонид.

У. Дисней ва қахрамонони машхуртарин филмҳои тасвирии ӯ

Кадоме аз қахрамони филмҳои Диснейро мешиносед?

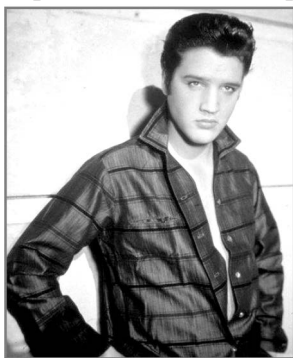
Ҳанӯз дар охири солҳои 30-юми асри ХХ коргардон ва расмони филмҳои тасвирии – Уолт Дисней дар тамоми ҷаҳон машхур гардид. Қахрамонони филмҳои ӯ – мушбача Микки, мурғоби-ча Доналд, Барфак ва ғайра ба кӯдакони қариб ҳамаи дунё маълум буданд.

Попарт. Қисми таркибии фарҳанги оммавӣ попарт буд. Яке аз асосгузорони попарт Р. Ҷамилтон шӯҳриомез чараёни навро «ба ҳама дастрас, шӯҳ, истеъмоли, гузаранда, арзон, оммавӣ, ҷавон, шахвонӣ, фиребанда, зебо ва бизнеси калон номида буд».

Попарт аз калимаи англисии «pop (ular) art», яъне санъати ба ҳама дастрас, оммавӣ гирифта шудааст.

Ба фикри тарафдорони ин чараён, ҳама гуна ашё метавонад, мавзӯи санъат шавад. Ба ҳам васл кардани ашё сифати навро ба вучуд меорад. Дар «попарт» мафҳуми «асари санъат» мазмуни муқарраии худро гум мекунад. Намондагони машхури попарт амрикоӣҳо Р. Раушенберг, Й. Йонс, Э. Уорхел ва дигарон буданд.

Мусиқӣ. Гардиши муҳим дар санъати мусиқии нимаи дууми асри ХХ маҳз ба попарт алоқаманд буд. Баъд аз ҷанг мусиқии класикӣ ба рушду инкишофи худ идома меод. Аммо оммаи васеи одамон ба «рокнролл» бештар таваҷҷуҳ доштанд.

Шоҳи Элвис Пресли рокнролл

Боз кадом ситораҳои ин равияи мусиқиро медонед?

Рок-н-ролл аз калимаи англисии “rock-and-roll” - калавидан ва ҷарх задан гирифта шудааст. Ин як навъи рақси дукаси амрикоист, ки бо суръати баланд иҷро мешавад.

Дар солҳои 60-ум маркази мӯд ва мусиқӣ Лондон гардид. Гурӯҳҳои «Битлз» ва «Роллинг стоунз» дар мусиқӣ марҳалаи нав кушоданд.

Машхур гардидани ин гурӯҳҳо на танҳо ба мусиқӣ, шеваи иҷрои он, балки инчу-

нин ба матни сурудҳо вобастагӣ дошт. Мавзуи танҳои, умед, ишқу муҳаббат ба рӯҳияи қисми зиёди ҷавонони он солҳо мувофиқ буд.

Гурӯҳи «Битлз», ки дар охири солҳои 50-ум ба ҷаҳонӣ оғоз кард, парварда ва ҳаракатдиҳандаи фарҳанги оммавӣ буд.

Гурӯҳи «Битлз» соли 1958 дар Ливерпул ба ҷаҳонӣ шуруъ кард. Солҳои 60-ум дар тамоми Англия машҳур шуд. Дар даҳ соли ҷаҳонӣ худ «Битлз» чандин албуми мусиқӣ бароварда, дар филмҳои гуногун иштирок кард. Соли 1965 иштирокчиёни гурӯҳ – Ҷ.Леннон, П.Макарти, Ҷ.Харрисон ва Р.Старр бо орденҳои империяи Британия мукофотонида шуданд.

Дар аввалин консерти ин гурӯҳ соли 1964 дар Нью-Йорк 2 ҳазор нафар тамошобин иштирок карданд. 73 миллион нафар ин консертро ба воситаи телевизион тамошо намуданд.

Ташаккули ҷараёнҳои нав дар миёни ҷавонон. Рушди фарҳанги оммавӣ шаклҳои нави рафтори ҷавононро ба вуҷуд овард. Кӯшиши «ба мисли ҳама набудан», «касе будан» ба афзоиши ҷараёнҳои гуногун, ки онҳоро ҳилофи фарҳанг ё акси фарҳанги ҷавонон меномиданд, сабаб гардид. Дар ибтидои солҳои 50-ум намоёндагони ҷавонони табақаи коргар кӯшиш мекарданд, ба тарзи рафтору либоспӯшии намоёндагони табақаи болоии ҷомеа тақлид кунанд.

Пичаки васеи гиребонаш маҳмалин, шими дӯхташ ниҳоят танг, пойафзори пошнаҳояш резинӣ, галстуки ниҳоят борик дар байни онҳо мӯд буд. Ин ҷавононро «тэдди-бойз» (бачаҳои Тэдди) меномиданд. Тедди номи кӯтоҳшудаи шоҳзодаи англис Эдуард буд. Онҳо бо ҷавонони гурӯҳҳои дигар ва бо муҳочирон хусумат доштанд. Дар Иттиҳоди Шӯравӣ, аз ҷумла дар Тоҷикистон пайравони «тэдди бойз»-ро стилияг меномиданд.

Падидаи нави солҳои 60-ум рушди ҳаракати «битник»-ҳо буд. «Битник» аз калимаи «beat» – шикаста, зоеъшуда гирифта шудааст.

Инкишофи битникҳо ҳаракати ҳиппӣ – буд, ки бисёр мамлакатҳо фаро гирифт. Дар шӯравӣ бо номи ҳиппихо ёд мешуданд. Онҳо ҳама гуна ҳокимиятро инкор мекарданд. Оила доштан ва моликияти хусусиро рад менамуданд. Ба сиёсат қоре надоштанд.

Акси битникҳо ва ҳиппихо рокер скинхед ва панкҳо буданд. Ҳаракати рокерҳо дар байни ҷавонони 15 – 25- солаи ИМА ва Англия ба вуҷуд омад. Онҳо аз оилаҳои нопурра ва носоз баромада буданд.

Либоси маъмулии рокерҳо – курткаи чармин бо нишон ва навиштаҷот, шимҳои чинси кухна ва пойафзори дурушт буд. Онҳо бо овози дағал ва лаҳҷаи (жарғони) махсус гап мезаданд ва инро нишонаи мардонагӣ медонистанд. Ба мототсикл ва ҳунари рондани он диққати махсус меоданд.

Скинхедҳо (саргарошидагиҳо) дар охири солҳои 1960 ибтидои солҳои 1970 дар Англия ба вучуд омаданд. Ин замоне буд, ки дар миёни ҷавонони беихтисос бекорӣ меафзуд. Скинхедҳо бо доштани рӯҳияи наҷодпарастӣ фарқ мекарданд. Онҳо намояндагони миллатҳои осеёиро латуқӯб мекарданд, ба ҳиппиҳо дармеафтаданд.

Муосирон нақл мекунанд ...

Маллоҳон аз Иёлоти Муттаҳида ба Ливерпул баргаишта сабти мусиқӣ меоваранд. Дар ҳуди Ливерпул садҳо гурӯҳи ҳунари фаъолият мекард. Клуби «Фор» ҷойи дӯстдоштаи мухлисони мусиқӣ буд. Яке аз ҳамешаҳозирини он ба хотир меорад, ки «дар он ҷо ҳама чиз, ки як ҷавон орзу мекард, мавҷуд буд». 21-уми марти соли 1961 дар саҳнаи «Фор» аввалин бор гурӯҳи он вақт номаълуми «Битлз» ҳунарнамоӣ кард. Аз ҳамон вақт ин гурӯҳ ҳамеша дар саҳнаи «Фор» баромад мекард. «Ин мусиқӣ, – ба хотир меорад Давид Саккет, – аз мусиқие, ки мо одатан гӯи мекардем, фарқ дошт. Он тамоми ҷисму рӯҳи моро фаро гирифта буд. Ҷаҳон ба бемории «битломания» (иштиёқи битлз) гирифта шуда буд. Навҷавонон мисли «Битлз» либос мепӯшиданд ... Вақте ки аъзои гурӯҳи «Битлз» мӯйи сари дароз доштанд, тамоми наҷавонон мӯйдароз шуданд. Дар соли 1964 «Битлз» машҳуртарин ва дӯстдоштатарин ансамбл буд. Албуми «Ман мехоҳам, дасти туро бигирам» бо теъдоди 100 ҳазор нусха дар як соат фурӯхта шуд...

Аз китоби Ю.Кушнерева, Т.Черникова. “Иллюзии и разочарования. Мир и СССР в 60 годы”. - М., 1999. - С. 86

- 1. Сабаби асосии машҳур гардидани «Битлз» дар чӣ буд?**
- 2. Чаро ин мусиқӣ зуд «ҷисму рӯҳ»-и ҷавононро фаро гирифт?**

- 1. Дар ҷомеаи имрӯза фарҳанги оммавӣ чӣ гуна мавқеъ дорад?**
- 2. Таъсири мусбат ва манфии онро ба ҳаёти маънавӣ ва иқтисодиёт шарҳ диҳед.**
- 3. Барои чӣ фарҳанги оммавиро падидаи асри ХХ меноманд?**
- 4. Кадом ҷараёнҳо дар миёни ҷавонон ба вучуд омада буданд ва аз якдигар чӣ фарқ доштанд?**
- 5. Дар бораи скинхедҳои Русия чӣ медонед?**

ХУЛОСА

Нимаи дувуми қарни XX дар роҳи рушду тараққиёти тамаддуни инсонӣ марҳалаи муҳим гардид. Бисёр проблемаҳои ба инсоният аз асри гузашта меросмонда, ҳал шуданд, аммо даҳсолаҳои аввали баъд аз ҷанг дар назди сокинони сайёра мушкилоти бузургтареро ба миён гузоштанд. Дар ибтидои аср, мазмуни асосии сиёсати ҷаҳониро муқобилияти якҷанд кишварӣ бузург ташкил мекард, вале аз миёнаҳои аср, таълимоти сиёсӣ идеология ба миён омад, ки ҷаҳонро аз нигоҳи сиёсӣ низомӣ ба ҷаҳони Ғарб ва Шарқ тақсим намуд. Мазмуни асосии сиёсати ҷаҳониро акнун муқобилияти хамин ду низом, ду паймон муайян мекард. Дар дохили ҳар ду низом равандҳои мураккабе ҷараён доштанд, ки ба ихтилофи манфиатҳои мамлакатҳои ба онҳо дохилшаванда вобаста буданд.

То миёнаҳои солҳои 70-ум амалан низоми мустамликадорӣ барҳам хӯрд. Дар нақшаи ҷаҳон давлатҳои зиёди мустақил ба вучуд омад.

Доманаи рақобатҳои миёни ҷаҳони Ғарб ва Шарқ ба кишварҳои берун аз нуфузи ин паймонҳо, яъне ба «ҷаҳони сеюм» низ таъсир гузошт. Рақобат барои вусъат додани таъсир дар ин кишварҳо боиси сар задани ҷангу тақсими давлатҳо, ташкил гардидани паймонҳои нави сиёсӣ- ҳарбӣ дар Осиё гардид. Аммо бо ҳама рақобатҳои шадид, ки идома доштанд, кишварҳои абарқудрат оқибатҳои фочиабори ҷанги ҳастаиро дарк менамуданд. Бинобар ин, баробари шиддат гирифтани вазъияти байналмилалӣ, музокирот ба хотири паст намудани он давом мекард.

Инқилоби илмию техникӣ ва технологияи нав пояҳои моддию техникаи ҷомеаро тағйир дод. Воситаҳои нави истеҳсолот, асбобҳои техникаи рӯзгор, тараққиёти маорифу фарҳанг ва ғайра имконоти ташаккули инсон ва зиндагии сифатан нави онро таъмин намуданд. Аммо тараққиёти техникӣ маънои тантанаву ғояҳои инсондӯстӣ, таъмини адолат, солимии ахлоқию ҷисмонии ҷомеа ва тозагии муҳити зистро надошт. Барои ин мебоист мисли гузашта муборизаро давом дод.

МУНДАРИЧА

Сарсухан.....	3
---------------	---

БОБИ I МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

§ 1. Таксимоти баъдичангии Аврупо ва оғози «чанги сард».....	4
§ 2. Созмони Милали Муттаҳид ва нақши он дар солҳои баъдичангӣ	9
§ 3. Бухрони Берлин ва ташкили паймонҳои низомии сиёсӣ	14
§ 4. Тезугундшавии вазъият дар ибтидои солҳои 60-ум: бухрони Берлин ва Куба	18
§ 5. Коҳиши бухрон ва пастшавии шиддати вазъияти байналмилалӣ	23
§ 6. Шикасти низоми мустамликадорӣ	28

БОБИ II ҶАҶОНИ СОТСИАЛИЗМ

§ 7. Ташкилҳои низоми ҷаҷони соцсализм	33
§ 8. ИҶШС: истиқрори баъдичангӣ	37
§ 9. Аз тоталитаризми сталинӣ то «сиёсати нарм»-и хрущёвӣ	44
§ 10. Чин: дасткашӣ аз намунаи соцсализми Иттиҳоди Шӯравӣ ва ё беҳтар намудани он?	49
§ 11. Ветнам: роҳи мушкӣ ба сӯи озодӣ	54
§ 12. Аврупои Шарқӣ дар роҳи сохтмони соцсализм ..	60
§ 13. Аврупои Шарқӣ дар гирдоби бухрон	65
§ 14. Ҷумҳурии Куба: аз диктатураи генерал Батиста то Фидел Кастро	71

БОБИ III ҶАҶОНИ ҒАРБ: ТАҶКИМИ «ЯҚДИЛИИ АТЛАНТИКӢ»

§ 15. Иёлоти Муттаҳидаи Амрико: талош ба хотири сарвари ҷаҳон	77
---	----

§ 16. ИМА дар солҳои 60-ум ва 70-ум: ҳаракатҳо ба-рои ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ	82
§ 17. Аврупо дар роҳи муттаҳидшавӣ	89
§ 18. Британияи Кабир дар роҳи ислохот	94
§ 19. Олмон: тақсимоти баъдичангӣ	99
§ 20. Фаронса: тағйироти баъдичангӣ ва устуворшавии «голлизм»	106
§ 21. Италия: устувор гардидани ҷумҳурии парламон-тӣ. «Муъҷизаи иқтисодӣ»-и Италия	111
§ 22. Ҷопон: барқароршавӣ ва ислохот	117

БОБИ IV
МАМЛАКАТҲОИ ОСИЁ, АФРИҚО ВА
АМРИКОИ ЛОТИНӢ: ОЗОДШАВӢ ВА МАСЪАЛАҲОИ
НАВСОЗӢ

§ 23. Кишварҳои Осиеи Ҷанубу Шарқӣ: истиқлолият ва ибтидои навшозӣ	122
§ 24. Ҳиндустон ва Покистон: қазияи Кашмир	128
§ 25. Мамлакатҳои Шарқи Миёна: салтанати машрута ва ислохот	134
§ 26. Кишварҳои арабӣ пас аз Ҷанги дувуми ҷаҳон. Муноқишаи Шарқи Наздик	140
§ 27. Туркия: дар миёни Шарқу Ғарб	146
§ 28. Истиқлоли Африқо: ҷустуҷӯи роҳи рушди иҷтимоӣ ва сиёсӣ	151
§ 29. Амрикои Лотинӣ дар байни низомҳои худкома ва демократӣ	156
§ 30. Амрикои Лотинӣ дар солҳои 60-ум ва нимаи аввали солҳои 70-ум	160
§ 31. Рушди илм ва фарҳанг	164
§ 32. Фарҳанги оммавӣ	169

НУРИДДИНОВ ҲОМИДХОН, ИСКАНДАРОВ ҚОСИМШО,
РАСУЛИЁН ҚАҲҲОР, АБДУЛЛОЕВ РАҲМАТУЛЛО,
НАЗАРОВ НОСИР

ТАЪРИХИ УМУМӢ

Китоби дарсӣ барои синфи 10-уми
муассисаҳои таҳсилоти умумӣ

Муҳаррир	Қ. Сатторӣ
Мусахҳех	М. Саидова
Муҳаррири техникӣ	Қ. Назаров
Тарроҳон	С. Раҳмонзода М. Раҷабов

Ба чоп 22.09.2022 иҷозат дода шуд.
Андозаи 60x90 $\frac{1}{16}$. Коғази офсет. Чопи офсет.
Қузъи чопӣ 11. Адади нашр 80000 нусха.
Супориши № 5/6-2021
Нарх 20 сомонӣ 15 дирам

Муассисаи нашриявии «Маориф»-и
Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон,
7340243, ш. Душанбе, кӯчаи Аҳмади Дониш, 50.
Тел.: 222-14-66
E-mail: nashriya@maorif.tj

Дар матбааи ҶДММ “Паёми ошно”
чоп шудааст. Нишонӣ: Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Борбад, 54